

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav politologie

Diplomová práce

David Němec

Polopresidencialismus ve Finsku a na Islandu

Semi-Presidentialism in Finland and Iceland

Poděkování

Na tomto místě bych rád upřímně poděkoval Mgr. Martinu Štefkovi, Ph.D. za trpělivé vedení práce a mnohé konstruktivní připomínky. Díky patří také všem učitelům Ústavu politologie za nepřetržitou inspiraci a mé rodině, která mě po celou dobu studia i psaní práce ve všem podporovala.

Prohlášení o autorství práce

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci *Polopresidencialismus ve Finsku a na Islandu* vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, 8. 4. 2020

Podpis:

Anotace

Diplomová práce si bere za cíl užít aktualizovaný koncept polopresidentského režimu Matthewa Shugarta na konkrétní případy zemí, kde role presidenta v průběhu posledních 30 let oslábla (Finsko), a kde role presidenta naopak vzrostla (Island). Teoretická část studie představuje myšlenky hlavních aktérů debaty o polopresidencialismu a politických systémů obecně od 70. let do dnešní doby. Zvláštní zřetel je tu kladen na střet legalistického přístupu klasifikování systémů dle psaných zákonů a behaviorálního přístupu třídění skrze míru aktuálně reálně vykonávané moci jednotlivých politických postav. Praktická část studie sleduje dlouholetý vývoj politického systému dvou vybraných skandinávských republik, na jejichž zařazení v odborné literatuře nepanovala vždy shoda. (Ne)Užitečnost teorie polopresidencialismu je proto demonstrována právě na příkladech Finska a Islandu. Na základě takto vystavěného rozsahu autor uzavírá práci hypotézou vysvětlující postupný vzestup či úpadek moci hlavy státu dle vnitropolitických i mezinárodně-politických faktorů.

Abstract

Diploma thesis attempts to apply an actualized concept of semi-presidential regime of Matthew Shugart on concrete cases of countries where the role of president has weakened over the course of last 30 years (Finland), and where the role of president has conversely grown up (Iceland). Theoretical part of the study presents the thoughts of the main actors of the semi-presidentialism debate and political-systems debate in general from the 1970s till current times. A special regard is being put forward on the conflict between legalist approach of system classifications according to written laws, and behavioralist approach of classifications through the degree of actually exercised power of individual political figures in real time. Practical part of the study follows a long-term evolution of a political system of the two selected Scandinavian republics, whose categorizations have been disputed in the academic literature. Hence a (non)utility of the semi-presidentialism theory is demonstrated exactly on the examples of Finland and Iceland. On the basis of such built-up frame, the author concludes the work by a hypothesis explaining a gradual rise or decline of power of the head of state according to internal and external political factors.

Klíčová slova: polopresidencialismus, Finsko, Island, Maurice Duverger, Matthew Shugart, politické systémy

Key words: semi-presidentialism, Finland, Iceland, Maurice Duverger, Matthew Shugart, political systems

Obsah

Úvod	6-9
I. Metodologie	10-12
II. Debata o pojetích polopresidencialismu	13-27
III. Finský případ	28-40
III. a) Stranický systém	41-52
III. b) Zhodnocení politického systému	53-55
IV. Islandský případ	56-66
IV. a) Stranický systém	67-73
IV. b) Zhodnocení politického systému	74-76
Závěr	77-78
Seznam zdrojů	79-82

Úvod

Diplomová práce si klade za cíl porozumět konceptu polopresidentských systémů. Představíme jednotlivé nejznámější definice a praktické problémy, které nastávají při klasifikaci, z jakých důvodů ten či onen systém je polopresidentským nebo není. Po představení vzniku konceptu z pera Maurice Duvergera na počátku 70. let se podíváme na následně vyvolanou debatu. Už od počátku s sebou kategorie polopresidencialismu vnesla do komparativní politologie problém typologizace politických systémů podle psaných *de iure* ústavních pravidel, nebo dle nepsaných *de facto* pravidel reálného chodu politiky, a snaha o překonání této distinkce bude rámovat celou práci.

Ke přijetí konceptu došlo prostřednictvím zpřísnění původních kritérií (G. Sartori), rozvolnění kritérií (R. Elgie), avšak také skrze pouhou akceptaci duvergerovských kritérií jejich větší konkretizací (M. Shugart). Po kritickém prozkoumání výhod a nevýhod různých definic se přihlásíme k pojetí Matthewa Shugarta z roku 2005 jako k tomu nejvhodnějšímu teoretickému uchopení politických systémů.

Na teoretickou část naváže analytická část aplikace dosavadních shrnutých znalostí na 2 konkrétní příklady finského a islandského politického systému. Tyto země, zejména Island, v diskusích o polopresidencialismu častokrát zpřítomňovaly nesnáze, jež pokusy o vymezení polopresidentských režimů provázely od samého počátku.

Po desítky let se diskutovalo uvnitř i vně islandské politologické komunity o otázce, kam tamější politický systém zařadit. Podobný problém představovalo i Finsko, a to zvláště v 80. a 90. letech, kdy polopresidentské zvyklosti slábly právě v době, kdy koncept polopresidencialismu vešel v celosvětovou známost. Nejde nám však jen o spornou klasifikaci těchto zemí, ale také o opačný vývoj formální i neformální role hlavy státu. Zatímco Finsko s novou ústavou ratifikovanou v roce 2000 potvrdilo předcházející reformy a explicitně se přihlásilo k přísně parlamentnímu systému, o prezidentu jako o samostatném aktéru se na Islandu začalo hovořit v podstatě až s příchodem finanční krize roku 2008.

Dalším důvodem výběru dvou skandinávských republik jako vhodných příkladů představuje protichůdná geopolitická lokalita. Ostrovní stát stál mimo horká hraniční území a tak trochu stranou studenoválečnického hašteření. Finové se naopak museli ihned po skončení 2. světové války jako jeden z poražených začít vyrovnávat s realitou

expanzivní sousední velmoci umístěné po celých východních hranicích své země. Rozdílný mezinárodně politický status obou zemí se nepochybně projevil na funkci presidenta v systému. Poslední zvláštní podobnost politik obou zemí je její vyčlenění se z mnoha typických generalizací pro skandinávské země. Ať už mluvíme o geografii, historii, jazycích, stranickém systému, statusu sociálně demokratické a komunistické strany, (ne)existenci menšinových vlád nebo politickém zřízení, Finsko a Island se odlišují od toho, co odborník na severní Evropu David Arter nazývá „metropolitní Skandinávií“, tedy oblast Norska, Švédska a Dánska.¹

Jde tedy o vhodně vybrané země, na nichž si funkčnost jednotlivých konceptů lze dobře otestovat. Podrobně si rozebereme počátek a vývoj obou skandinávských režimů se zaměřením na diarchii presidenta, jakožto všelidovou volbou zvolené hlavy státu, a kabinetu, jakožto premiéra s ministry vládnoucími s důvěrou parlamentu. Tato dynamická duální struktura exekutivy signalizuje jedinečný prvek polopresidencialismu a na příkladu těchto zemí se pokusíme identifikovat faktory vedoucí buď k úpadku presidentských pravomocí a obratu k parlamentarismu ve Finsku, nebo k postupnému nárůstu presidentské role a oživení konfrontace mezi hlavou státu a hlavou vlády na Islandu. Analýza se bude nejvíce opírat o Shugartovu verzi teorie trichotomického rozdělení politických systémů na presidentské, parlamentární a polopresidentské režimy, a také o jeho 7 znaků, kterými definuje poměrně významné pravomoci hlav států operující v rámci polopresidentské logiky politických vztahů. Teorie stranických systémů Giovanni Sartoriho poskytne teoretické zázemí pro druhou fázi analytické části, která se detailně zaměřuje na vnitropolitickou dynamiku obou zemí.

Finská politika je v českém akademickém prostředí populárnějším tématem než islandská. Nejčastěji se dostupné práce zabývají buď právě vývojem finského politického uspořádání, nebo finskou zahraniční politikou za studené války, nebo konkrétněji politikou nejznámějšího finského presidenta Urho Kekkonena. Například diplomová práce Václava Placáka² je typem případové studie kombinující druhé a třetí zmíněné (otázka finlandizace za poválečných presidentů Paasikiviho a Kekkonena). Proměnlivým výkonem zahraniční politiky všech jednotlivých finských presidentů se zabývá diplomová práce Martina Roháčka.³ Naopak jen postavou Kekkonena se zabývá

¹ Arter: *Democracy in Scandinavia. Consensual, majoritarian or mixed?* 2006, s. 3.

² Placák: *Paasikivi a Kekkonen – silné postavení finských prezidentů pod vlivem SSSR.* 2018.

³ Roháček: *Finský prezident jako aktér zahraniční politiky.* 2015.

magisterská práce Hany Žižlavské.⁴ To článek Kateřiny Vorlové v magazínu *Acta Politologica*⁵ se už místo starších dob více zabývá ústavními reformami Finska a jejich následky v nedávné době.

Snad každá nová práce týkající se finské politiky zčásti vychází z knih a článků Davida Artera, Jaakko Nousiainena a Heikki Paloheima. Téma Nousiainenových textů⁶ se soustředí právě na roli presidenta a mění se politický systém. Paloheimovy texty⁷ se zase obráceně zaměřují na vývoj role finského premiéra a ministrů vzhledem k presidentu a dalším aktérům. Dobrou knihou pro seznámení se s finskou politikou a historií je dílo Pertti Pesonena a Olavi Riihinena *Dynamic Finland - The Political System and the Welfare State*,⁸ které cílilo na amerického čtenáře a je překvapivě velmi podrobné zvláště, pokud jde o popis neformálních institucí domácí finské politiky. V obecné rovině se všechny citované práce o finské politice shodují na polopresidentském charakteru Finska od 2. světové války do reformy z konce 80. let. Rovněž mezi autory panuje shoda o významu zahraniční politiky jako prostředku k upevnění primátu hlavy státu na politické scéně, a titíž autoři se také s čestnou výjimkou Roberta Elgieho přiklánějí k názoru, že polopresidentský systém ve Finsku *de iure* skončil s novou ústavou 2000. Ne zcela jednohlasně se badatelé vyjadřují o předválečné fázi samostatného Finska, kde se totiž reálně silní a slabší presidenti v průběhu meziválečných let střídali.

Co se týče literatury o Islandu, tak česká akademická sféra zatím nenachází v tamější politice takové zalíbení jako v jiných zemích včetně Finska. Z českojazyčných prací lze zmínit například Moniku Hosmanovou,⁹ jež podrobně analyzovala dějiny vzájemných mezinárodních styků Islandu a Evropské unie. Další citovanou prací představuje zajímavá komparativní studie Petra Bláhy,¹⁰ který v *Central European Journal of Politics* za využití modelu Lee Metcalfové kvantifikováním síly presidenta porovnal mocenské postavení islandské hlavy státu ve staré, stále platné ústavě, a v té nové, nakonec neschválené. Výhodou textů zabývajících se islandskými presidenty je jejich komplexnost. Autoři se nesoustředí jen na jednoho presidenta, ale obvykle

⁴ Žižlavská: Prezident Urho Kekkonen a jeho vliv na finský politický systém. 2011.

⁵ Vorlová: Proměna postavení finského prezidenta. 2010.

⁶ Nousiainen: From Semi-presidentialism to Parliamentary Government: Political and Constitutional Developments in Finland. 2001.

⁷ Paloheimo: The Rising Power of the Prime Minister in Finland. 2003.

⁸ Pesonen, Riihinen: Dynamic Finland. The Political System and the Welfare State. 2002.

⁹ Hosmanová: Island a Evropská Unie. Analýza přístupového procesu. 2015.

¹⁰ Bláha: Pokus o omezení pravomocí prezidenta Islandu v „nové ústavě“. 2015.

srovnávají všechny od 2. světové války do dnešní doby. Šíře či hloubka obsahu platí i pro další politicko-historické studie, jako například diplomová práce Tomáše Mergla o evoluci islandského stranického systému.¹¹

Ze zahraničních prací od islandských sociálních vědců lze zmínit např. knihu Baldura Thorhallssona o historii vztahů Island-EU.¹² Eseje a příspěvky ve sbornících od Stefaníe Óskarsdóttir¹³ a Gunnar Helgi Kristinsson¹⁴ se zabývají přímo fungováním islandských presidentů a také napětím mezi rozdílem psané ústavy a očekáváním výkonu funkce od islandské veřejnosti. Snad nejlepším zdrojem informací o důsledcích ekonomické recese a diskusí o konstitučních reformách představují texty Thorvalura Gylfasona,¹⁵ islandského politologa a přímého účastníka mimoparlamentního Ústavodárného shromáždění. Celkově populárními tématy pro politology kromě presidentů je již zmíněná historie přístupového procesu Islandu do Evropské unie, a hlavně dopady finanční krize 2008 na islandský politický systém, který vskutku s ostrovní zemí otřásl (krach islandských bank, přeměna stranického systému, iniciativa pro novou ústavu).

Islandská analytická část se oproti finskému případu opírá více o anglickojazyčné zdroje islandských badatelů. Na rozdíl od finských studií v rámci islandské sociálně vědné obce nepanuje takový konsensus ohledně kategorizace tamějšího politického systému, a tato debata o polopresidentské či parlamentární povaze islandského režimu bude v práci reflektována. Pro pestřejší dokreslení aktuálního dění islandské i finské politiky budou v práci citovány i články z evropského a amerického denního tisku.

V závěru na základě nalezených faktů nabídneme odpověď na otázku, zda Finsko a Island polopresidentskými zeměmi aktuálně jsou či ne, jestli jimi vůbec byly, jestli se jimi naopak nestaly nedávno. Výsledným produktem práce by mělo být předložení hypotézy s cílem vysvětlit alespoň v obecné rovině, jak stranický systém vede, pokud vůbec, k oslabení či posílení polopresidentského politického systému v jakékoliv zemi.

¹¹ Mergl: Současný stranický systém Islandu. 2014.

¹² Thorhallsson: Iceland and European Integration. On the edge. 2004.

¹³ Óskarsdóttir: From Majoritarian Parliamentarism to Semi-Presidentialism? The Case of Iceland. 2014.

¹⁴ Kristinsson: Iceland. In Elgie, Robert (ed.): *Semi-Presidentialism in Europe*. 1999.

¹⁵ Gylfason: The Anatomy of Constitution Making: From Denmark in 1849 to Iceland in 2017. 2017.

I. Metodologie

Zvolenou metodou pro tuto práci je komparativně historická studie, ačkoliv svým charakterem bude připomínat případovou studii vzhledem k malému počtu zkoumaných takzvaných jednotek. Skrze výběr dvou zemí (Finsko, Island) soustředíme pozornost na širší fenomén (polopresidencialismus). Na finském a islandském příkladu usilujeme o objasnění znaků větší třídy podobných jevů podobně jako např. případová studie 2. světové války může vysvětlovat širší jev lidských válek obecně, nebo případová studie meziválečné komunistické strany Československa může přiblížit fungování meziválečných komunistických stran v Evropě.

Z logiky komparativně historické studie dvou zemí plyne, že se budeme snažit nalézt hypotézu o vztahu proměnných především přes kvalitativní, nikoliv kvantitativní, metodu. Z povahy zvolené metody rovněž vyplývá, že nebudeme zkoumat dané země v jednom časovém bodě, ale napříč víceméně stoletým časovým rámcem. Technicky vzato se tedy nejedná o 2 zkoumané jednotky, nýbrž alespoň o 9 (Finsko před 1917, 1917-39, 1939-45, 1945-90, 1990-00, 2000-20 + Island před 1944, 1944-2008, 2008-20).

Těmito 9 jednotkami máme na mysli především Finské velkoknížectví za carského Ruska, samostatnou a demokratickou 1. Finskou republiku s polarizovaným stranickým systémem a střídavě silnými a slabými presidenty, Finsko za 2. světové války, Finsko od konce 2. světové války do konce studené války, kde vztah se Sovětským svazem zásadním způsobem předurčoval vnitřní politiku, slábnoucí polopresidencialismus Finska 90. let pod změněnou geopolitickou realitou a snahou určit hlavní politickou autoritu ve vztahu k Evropské unii, Finsko s novou ústavou z roku 2000 výslovně ustanovující parlamentní režim. Dále Island do roku 1944, již vesměs nezávislý stát na Dánsku avšak operující v konstitučně monarchickém systému, Islandská republika od jejího vyhlášení z r. 1944 až do příchodu největší ekonomické krize Islandu od 2. světové války, a konečně Island od finanční krize 2008 dodnes s otřesenou důvěrou ve stranický systém a s poprvé aktivním prezidentem na scéně.

Důvody takového rozčlenění nejsou arbitrární, ale vyjdou plynule najevo v podrobnějším výkladu historických reálií obou zemí. Závislou proměnnou pro tuto práci je dobové postavení prezidenta v systému. Vysvětlujících proměnných nám analytická část vyjeví hned několik: zahraničně politické a bezpečnostní vztahy s okolními státy,

domácí ekonomická situace, strukturovanost stranického systému, případně konkrétní osobnost nacházející se na postu presidenta.

Jaký typ výzkumných designů se nám celkově nabízí? Následující tabulka Johna Gerringa rozděluje výzkumné práce dle dvou základních faktorů: prostor a čas.

Tabulka 1: Výzkumné návrhy: Kovariační typologie

Výzkumné návrhy		Časová variace	
		Ne	Ano
Prostorová variace	Žádná (jediná jednotka)	Logicky nemožné	a) Případová studie I
	Uvnitř jednotky	b) Případová studie II	c) Případová studie III
	Napříč jednotkami	Průřezová („cross-sectional“) studie	Časová průřezová studie
	Napříč jednotkami a uvnitř jednotek	Hierarchická studie	Hierarchická časová studie; Komparativně historická studie

John Gerring: *What Is a Case Study and What Is It Good for?* The American Political Science Review, Vol. 98 (2004), No. 2, s. 343.

Případové studie značí, že zkoumáme pouze 1 jednotku. První typ případové studie spočívá v časové variaci, např. výzkum Francie před a po Velké francouzské revoluci. Druhý typ případové studie spočívá v prostorové variaci uvnitř dané jednotky, např. výzkum zájmů jednotlivých francouzských regionů v době bezprostředně po vypuknutí revoluce v červenci 1789. Třetí typ případové studie kombinuje časovou i prostorovou variaci. Máme zde sestup na nižší úroveň analýzy uvnitř dané jednotky a na nižších i vyšších stupních přitom zohledňujeme více časových bodů. Může jít např. o historické kontrafaktuální hypotézy typu „co by se stalo, kdyby povstalci Bastilu nedobyli?“ V takové studii by zkoumanými jednotkami byly nejméně: Francie před revolucí, Francie po revoluci, hypotetická Francie po nedobytí Bastily a „zpožděná“ revoluci.

Zbývající varianty z tabulky, možnosti d až g, jsou studie zabývající se více případy („jednotkami“) ze stejných úrovní. Hierarchická časová studie („*Hierarchical time-series*“) se opírá o kvantitativní metody, zatímco komparativně historická studie o kvalitativní. Tato diplomová práce se skládá ze dvou základních zkoumaných jednotek (Finsko a Island), přičemž zkoumané podjednotky jsou jednotlivé verze politických systémů obou zemí napříč 20. a 21. stoletím. Typicky se z vícepřípadových studií právě

komparativně historická práce nejvíce podobá případové studii. Úrovně analýzy se přesouvají nahoru a dolů u obou těchto typů studií, např. kontinenty-země-regiony, nebo politické systémy-politické strany-vůdčí politici představitelé. Obvyklým postupem komparativně historické metody je intenzivní, kvalitativní výzkum malého počtu jednotek. A tak v praxi lze na komparativně historické práce nahlížet jako na několik případových studií, z nichž poté vyvozujeme obecný závěr (shody a rozdíly mezi případy a následně formulace hypotézy vysvětlující fungování zkoumaného fenoménu na všech případech). Reálně nebývá rozdíl mezi historickými komparacemi a historickými případovými studiemi zcela jasný. Podle Johna Gerringa zkrátka záleží na formulaci výzkumných otázek a na našem definování, co považujeme za sledovanou jednotku a podjednotky.¹⁶

Podobnost této komparativní práce s případovými studiemi vychází i ze zvolené výzkumné strategie, jež je průzkumná („exploratory“), nikoliv potvrzující („confirmatory“). Povaha průzkumné strategie spočívá na indukčním postupu, na hloubce a detailnosti bádání jednotlivých jednotek, což je typický postup u případové studie. Zatímco potvrzující strategie značí dedukční přístup, kdy aplikujeme vybranou teorii na naši sadu jednotek. Tento druhý přístup my v této práci neužíváme. Naopak nalézt neznámý kauzální efekt v polopresidentských systémech Finska a Islandu je cílem práce. Konkrétně hledáme vysvětlující proměnnou X, co oslabuje či zesiluje moc prezidenta v systému (závislá proměnná Y). Možných proměnných X nabídneme ve výsledku celkem čtyři, jak již bylo zmíněno. Vrcholem studie je představení testovatelné hypotézy o kauzálním efektu jedné z proměnných X, konkrétně faktor stranického systému, na všechny polopresidentské režimy.

¹⁶ Například náš zmíněný příklad 2. typu případové studie o výzkumu politických zájmů jednotlivých regionů porevoluční Francie může být velmi snadno zformulován právě jako vícepřípadová srovnávací studie, nikoliv jako případová studie jedné evropské země. Gerring: What Is a Case Study and What Is It Good for? 2004, s. 342-344.

II. Debata o pojetích polopresidencialismu

Když francouzský politolog Maurice Duverger představil v roce 1970¹⁷ koncept o novém politickém systému, polopresidencialismu, probudil mezi politology debatu o tom, jak charakterizovat politický systém v jednotlivých zemích. Ve snaze o nalezení a zobecnění vnitřní logiky „operačního systému“ jakéhokoliv demokratického režimu Duverger odpozoval, že standardní dichotomické rozlišení *parlamentarismus* – *presidencialismus* (a s ním spojená dichotomie Evropa – Amerika) je už v praxi nedostačující, neboť oba koncepty zahrnují příliš širokou škálu značně odlišných režimů.¹⁸ Duverger, jakožto Francií odchovaný politolog, se mohl odrazit od systému právě své rodné země, která se po vzniku 5. republiky roku 1958 vymykala od ostatních zemí svou duální strukturou výkonné moci jednak se silným lidem zvoleným prezidentem připomínajícím americký systém, a jednak s premiérem a ministry opírajícími se o důvěru parlamentu připomínající evropské systémy. Francouzský systém vynikal 2 různými zdroji demokratické legitimacy pro výkonnou a zákonodárnou moc, mezi nimiž však neexistuje ostré rozdělení nominálních a reálných pravomocí. Postavení prezidenta se vyznačuje proměnlivostí jeho skutečné moci v závislosti na složení parlamentu.

Definice polopresidencialismu podle Maurice Duvergera: 1. President je zvolen z všelidového hlasování na pevně dané funkční období. 2. President má poměrně významné pravomoci. 3. Premiér se opírá o důvěru parlamentu.¹⁹

Je nabíledni, že Duvergerova vágní 2. část definice stála od samého počátku za problémem, jaké státy k polopresidencialismům přiřadit. Duverger mezi ně v roce 1980 zařadil 7 zemí, Rakousko, Irsko, Island s pouhým ceremoniálním prezidentem, Francii s „všemocným“ prezidentem,²⁰ Výmarskou republiku, Finsko a Portugalsko s prezidentem sdílejícím pravomoci s parlamentem.²¹ V podobném duchu přišel Duverger v roce 1983 s rozdělením na „zdánlivé“ a „účinné polopresidencialismy“.²² Okamžitě se nabízí otázka, proč mezi polopresidentské země Duverger zařadil

¹⁷ Veser: Duverger's concept: Semi-presidential government revisited. 1998, s. 40.

¹⁸ Z tohoto titulu později i Ernst Veser hájil koncept polopresidencialismu jako funkční svébytné kategorie: „*The widespread subordination of semi-presidential systems as special forms of the parliamentary ones... leads inevitably to an increase in the diversification of ,parliamentarism'; it becomes an inaccurate generic term that covers nearly everything which is not clearly presidential.*“ Tamtéž, s. 55.

¹⁹ Duverger: A New Political System Model: Semi-Presidential Government. 1980, s. 166.

²⁰ V orig. „all-powerful president“.

²¹ Veser: Duverger's concept: Semi-presidential government revisited. 1998, s. 43.

²² Zdánlivé: Rakousko, Irsko, Island. Účinné: Výmar, Finsko, Francie, Portugalsko. Tamtéž, s. 42.

Rakousko, Irsko a Island, kde hlava státu hraje celkem nedůležitou roli? Duverger vycházel z kontinentální legalistické tradice, která třídí kategorie podle nominálních kritérií, jinými slovy podle toho, co „je na papíře“, nikoliv podle reálného fungování. Za tento přístup byl pak Duverger často kritizován, neboť si tak poškodil účinnost jeho vlastní nové koncepce, která svou vysokou extenzí (rozsahem užití svých definičních znaků) obsahovala příliš odlišující se země a koncept nám tak v praxi nic moc o fungování politiky neprozradil. Z druhé strany je tento přístup správný z toho důvodu, že, pokud se reálná politická praxe liší od nominálních pravidel, neznamená to, že by systém nemohl pod vlivem jistých okolností sklouznout zpět mezi mantinely psané ústavy, na kterou se političtí aktéři mohou poté vždy odvolat a obhájit se.

Jedním ze způsobů, jak zjistit, proč se od sebe polopresidencialismy vzájemně tak liší, a taky proč se liší reálné fungování od ústavních prerogativ, je vysledovat události v pozadí zformování režimů. Historický kontext je vhodné znát, neboť za vznikem systémů stojí konkrétní lidé, kteří svým jednáním chtě-nechtě ustavují určité zvyklosti, jejichž porušování může být nákladné pro další aktéry. Adaptováním se na pravidla hry vzniknou očekávání, že ta pravidla budou dál pokračovat. Například polopresidentský režim může být zaveden jen z čistě symbolických důvodů, země se osamostatňuje a předchozí hlava státu byl zahraniční monarcha. Elitám jde o to dodat větší demokratický kredit novému státu, tak zavedou všelidovou volbu prezidenta. Tytéž elity si však prostřednictvím stran a parlamentu podrží moc ve státu, nikdo nemá zájem instalovat dominantního prezidenta. Nebo je polopresidencialismus zaveden pro zvýšení efektivity vládnutí. Kolaps předchozí parlamentní vlády donutil elity k úkolu vytvořit silnou hlavu státu, jež vtiskne směr novému režimu. Třetím příkladem může být varianta, kdy polopresidentský systém vznikne při přechodu k demokracii. V takové situaci silné postavení prezidenta může být modelováno pro vůdce demokratizačního procesu. Ovšem také nemusí, kdy se elity domluví na slabším rozsahu pravomocí pro prezidenta. Vše záleží na jednáních a uzavřených kompromisech mezi klíčovými aktéry při tranzici.²³

Asi největší kritikou původní definice polopresidencialismu zůstává fakt, že Duverger nepřišel s konkrétní definicí jeho znaku nominálních „velmi významných pravomocí“ prezidenta. V roce 1978 ve své knize *Echec au Roi* sice Duverger nastínil

²³ Elgie: *Semi-Presidentialism in Europe*. 1999, s. 17-18.

13 potenciálně významných presidentských pravomocí, na základě kterých můžeme určit *de iure* postavení hlavy státu v polopresidentských systémech,²⁴ avšak irský prezident postrádal téměř všechny tyto pravomoci ať už na papíře, nebo i v reálném fungování. Duverger však nikdy Irsko ze seznamu nevymazal, přestože stěží odpovídá jeho vlastním kritériím. Ve svém textu z roku 1980 Duverger sám uznává, že zařazení Irska mezi polopresidencialismy je problematické, ale stojí si za svým rozhodnutím na základě dvou pravomocí hlavy státu: právo odmítnout premiérovu žádost rozpustit parlament, a právo poslat návrh zákona k přezkoumání k ústavnímu soudu.²⁵ Pro nás je zajímavé, že Duverger podle psané ústavy určil právě finského a islandského presidenta jako ty nejsilnější.²⁶ Podle politické praxe se pak finská hlava státu stále umístila vysoko (2. po Francii), avšak islandská hlava státu se propadla na poslední 7. místo až za Irskem.²⁷

Další obtíže nacházeli badatelé při otázce rozdílů polopresidencialismu vůči parlamentarismu a presidencialismu. Giovanni Sartori a Matthew Shugart kritizovali Maurice Duvergera a Arenda Lijpharta, že vysvětlovali tuto novou kategorii jako systém alternující mezi parlamentarismem a presidencialismem. Tím pádem by však nešlo o samostatný systém, ale o jakýsi hybrid. Sartori vyvrátil tento pohled, protože i když prezident zrovna dominuje, tak tu stále funguje sdílená moc exekutivy s legislativou prostřednictvím hlasování o nedůvěře vlády (což v presidencialismu není), a i když dominuje zrovna premiér, tak tu stále funguje přímo volená hlava státu nezávislá na parlamentu (což v parlamentarismu taky není). Jde tedy o svébytný politický systém, nejen o alternaci.²⁸ Nicméně Ernst Veser ve svém textu vysvětluje, že patrně v této otázce šlo od začátku o nedorozumění. Duverger totiž tuto tezi o

²⁴ 1. jmenování premiéra, 2. odvolání premiéra, 3. rozpuštění parlamentu, 4. navrhování zákonů, 5. právo veta po ústavním přezkoumání, 6. vyhlášení referenda, 7. odvolání k ústavnímu soudu, 8. vyhlášení dekretů, 9. právo veta z politických důvodů, 10. jmenování ministrů, 11. kontrola administrativy, 12. pravomoci v zahraniční politice, 13. jmenování ústavních soudců. Rozlišuje se, zda jde o samostatnou rozhodující pravomoc, nebo o sdílenou pravomoc, či o blokující pravomoc. Veser: Duverger's concept: Semi-presidential government revisited. 1998, s. 44-45.

²⁵ „There was some hesitation at first as to whether this country should be classed among the semi-presidential forms of government. However, when he appealed to the Supreme Court in 1976, President O'Dalaigh provoked a crisis which showed that the above-mentioned powers are not inconsiderable.“ Duverger: A New Political System Model: Semi-Presidential Government. 1980, s. 166.

²⁶ „Finally, the Icelandic and Finnish constitutions make the president a governing, more than a controlling force.“ Tamtéž, s. 178-179.

²⁷ Ve IV. kapitole si tento kontrast *de iure* a *de facto* statutu islandského presidenta popíšeme podrobněji. Vhodné dodat, že kdyby Duverger sestavoval tento žebříček dnes, byl by to naopak finský prezident, jenž by se umístil na posledním místě, zatímco islandský by povýšil, co se týče hodnocení reálně praktikované moci presidenta.

²⁸ Sartori: Srovnávací ústavní inženýrství. Zkoumání struktur, podnětů a výsledků. 2011, s. 131-132. Také Shugart: Semi-Presidential Systems: Dual Executive and Mixed Authority Patterns. 2005, s. 342.

alternujícím systému zřejmě nikdy netvrdil, pouze psal o alternující presidentské a parlamentní fázi polopresidencialismu podle toho, která postava právě na politické scéně hraje první housle – alespoň takto to vidí Vesper.²⁹ Slova o alternaci presidentské a parlamentní fáze si Sartori zřejmě nepřesně vyložil jako ústřední znak polopresidencialismu podle Duvergera. Francouzský politolog tím jen měl narážet na zvláštní element oscilace moci mezi prezidentem a premiérem (především ve Francii), která se v závislosti na složení parlamentu může volně přelévát z jednoho na druhého, na čemž ostatně Sartori sám zčásti postavil svou definici. Zmatení pramení ze závěru slavné eseje z roku 1980, kde Duverger představil koncept anglofonnímu publiku, a v němž cituje tezi svého kolegy Georgese Vedela, který právě vyjádřil tento názor o polopresidencialismu jakožto alternujícím politickém systému. Faktem je, že z daného textu nevyplývá zcela jasně, na kterou stranu se Duverger přiklání.³⁰

Giovanni Sartori se v roce 1994 pokusil vyřešit „duvergerovský“ problém zpřísněním kritérií. Sartori charakterizoval „duální strukturu autority“, „dvouhlavou konfiguraci“ vlády, „diarchii“ presidenta (hlavy státu) a premiéra (hlavy vlády) jako nutný odlišující se rys polopresidentského režimu.³¹ Za vzorový model přejal francouzskou 5. republiku, kde je pozice presidenta nominálně slabší než reálně, spíš jde o mimořádné (defensivní) pravomoci, které mají zabránit nějakému rozhodnutí.³² Sartori tak přirozeně dospěl k závěru, že tento nesoulad mezi prezidentem na papíře a v reálu a možnost náhlé proměny rozložení sil mezi prezidentem a premiérem je klíčový prvek francouzského polopresidentství, a tedy i přeneseně všech ostatních.³³

Definice polopresidencialismu podle Giovanniho Sartoriho: 1. Hlava státu (president) je volena skrze přímé či nepřímé všelidové hlasování. 2. Existence dvouhlavé exekutivy, kde a) president je nezávislý na parlamentu, ale neřídí vládu sám; b) naopak premiér a ministři jsou závislí na důvěře parlamentu; c) duální autorita

²⁹ Vesper: Duverger's concept: Semi-presidential government revisited. 1998, s. 52-53.

³⁰ Duverger: A New Political System Model: Semi-Presidential Government. 1980, s. 186-187.

³¹ Sartori: Srovnávací ústavní inženýrství. Zkoumání struktur, podnětů a výsledků. 2011, s. 129.

³² Rozpuštění parlamentu, vypsání referenda, právo veta, určitý manévrovací prostor v zahraniční a obranné politice apod., i když třeba i vypsání referenda musí být kontrasignováno kabinetem nebo parlamentem. Francouzská ústava z 1958 mj. tvrdí: „*Vláda určuje a řídí národní politiku. (...) Předseda vlády řídí jednání vlády.*“ Avšak v praxi vládu většinou řídí president, který může kohokoliv z vlády odvolat – ovšem jen pokud presidentova strana drží zároveň většinu v parlamentu. Tamtéž.

³³ „*Francouzi [mají] v podstatě dvouhlavý systém, jehož hlavy si nejsou rovné, ale v této své nerovnosti oscilují. Přesněji řečeno, 'první hlavou' je tradičně (podle ústavních zvyklostí) prezident, ze zákona (podle psané ústavy) však ministerský předseda, a jejich oscilace je odrazem toho, který z nich má oproti druhému za sebou většinu.*“ Tamtéž, s. 130.

exekutivy dovoluje různé vyvažování moci uvnitř vlády pod podmínkou, že „potenciál autonomie“ každé složky exekutivy stále existuje.³⁴

Mezi polopresidentské režimy následně zařadil Výmarské Německo, Francii, Portugalsko, Finsko – až doposud shoda s Duvergerem –, ale také Srí Lanku. Naopak Sartori odmítl jako polopresidencialismy Rakousko, Island a Irsko. Tito presidenti jsou dle Sartoriho silní pouze *de iure* a není prakticky žádná šance restaurace silného presidenta v praxi.³⁵ Z polopresidencialismu jsou tedy vyřazeny pro nesplnění bodu 2c, potenciál autonomie presidentské složky exekutivy tu už údajně neexistuje.

O Irsku platí, že to byl omyl od samého počátku – tamější president nebyl nikdy silný *de iure* ani *de facto*, pouze je přímo volen, to je celé. Na druhou stranu Sartoriho vyloučení Rakouska a Islandu – podle mě nesprávné – poukazuje na dočasnou platnost a malou využitelnost jeho definice. Podle rakouské i islandské psané ústavy mají tamější presidenti právo iniciovat jmenování premiéra a rovněž ho i odvolat podle své potřeby, na papíře jde tedy ještě o silnější polopresidencialismus než francouzský, který dle ústavy premiéra odvolat nemůže (bez ohledu na reálné fungování francouzské politiky). Máme tu co do činění se subsystémem, který Matthew Shugart nazve presidentsko-parlamentní, jehož znakem je závislost kabinetu na důvěře jak parlamentu, tak i presidenta. Sartori však už nevycházel z legalistické tradice, ale uplatňoval „behaviorističtější“ přístup a z tohoto důvodu poznal stejně jako Duverger, že rakouský a islandský president hrají opravdu jen slavnostní nevýznamnou roli. Avšak podřadná role trvající desítky let neznámá, že tu stále neexistuje prostor pro „potenciál autonomie“ presidenta, dává-li tomu ústava prostor. Podle Sartoriho má ale Rakousko natolik strukturovaný dvou-stranický systém, kde si lidovci a sociální demokraté naprosto podmanili instituce pro sebe, že restaurace silného presidenta je v praxi téměř nemožná. To však platilo ještě v raných 90. letech, rakouský bipartismus se již dávno rozpadl a poslední presidentské volby v Rakousku 2016 tuto možnost imperiálního presidenta naznačovaly. Potenciál autonomie obou složek exekutivy v nynějším Rakousku dle mého názoru trvá a lze jej tak s úspěchem podle Sartoriho vlastních kritérií řadit mezi polopresidencialismy.

Případ Islandu pak Sartori smetl ze stolu mylným poukazem na fakt, že na změnu tamější ústavy stačí relativní většina jednokomorového parlamentu. Byl-li by se

³⁴ Tamtéž, s. 140.

³⁵ Tamtéž, s. 133-135.

objevil imperiální president, islandský parlament by mu rychle přistříhl křídélka. Ve skutečnosti je změna islandské ústavy složitější, Sartori má sice pravdu, že na změnu stačí jen relativní většina, po jejím prohlasování je ale parlament automaticky rozpuštěn a jsou vypsané nové volby. Nový parlament pak musí opět prohlasovat onu ústavní změnu či dodatek, aby vešel v platnost.³⁶ Potenciál autonomie tedy platí i na Islandu, což si ještě podrobně ukážeme ve 3. kapitole.

Problém Sartoriho definice je v její komplikovanosti: jak jsme si nyní ukázali na příkladu Islandu a Rakouska, v zemích, kde jedna složka exekutivy převládá po dlouhou dobu, je těžké určit, zda existuje prostor pro „přelití“ moci do rukou druhé složky. I v zemích, kde je politická praxe stejná už půl století, vždy technicky existuje možnost změny, pokud to psaná ústava zkrátka umožňuje. Proto je z mého pohledu kategorizace polopresidencialismů striktně dle psané ústavy správnější přístup, neboť odbourává čistě subjektivní prvek Sartoriho definice o potenciálu autonomie hlavy státu a hlavy vlády. Nehledě na fakt, že Sartori v roce 1994 opomněl zahrnout do své třídy čerstvé případy polopresidencialismů zejména z postkomunistických zemí, nebo i některé africké země či Tchaj-wan, zpravidla řazený mezi polopresidencialismy. Problematické jejich klasifikace se vyhnul, pouze krátce v poznámce pod čarou zmiňuje Rusko, o němž technicky vzato přiznává, že jde o další polopresidencialismus, ale špatně nadesignovaný s příliš velkou mocí presidenta, a tak jej do své oficiální kolekce polopresidencialismů ve své knize nezařadil.³⁷

Skrze téma transformace postkomunistických režimů narazili i Juan Linz a Alfred Stepan na otázku, co je polopresidencialismus, a jaké jsou jeho výhody a nevýhody. Většina zemí střední a východní Evropy totiž po roce 1989 přijala polopresidentský systém, odůvodněný celkem slabou právní a historickou tradicí tradičního parlamentarismu, která zapříčinila poptávku po silné vládě zosobněné silným prezidentem, jenž zajistí přechod k demokracii. V těchto zemích panovala silná nedůvěra vůči stranictví, z níž pramenil slabý nestrukturovaný stranický systém. Logika

³⁶ Viz čl. 79 Ústavy Republiky Island, který mluví zcela jasně: „*Proposals to amend or supplement this Constitution may be introduced at regular as well as extraordinary sessions of Althingi. If the proposal is adopted, Althingi shall immediately be dissolved and a general election held. If Althingi then passes the resolution unchanged, it shall be confirmed by the President of the Republic and come into force as constitutional law.*“ Sartori přitom není ani zdaleka jediný, kdo si islandskou ústavu přečetl špatně. Matthew Shugart, John Carey a Arend Lijphart tvrdili totéž. Shugart, Carey: *Presidents and Assemblies. Constitutional Design and Electoral Dynamics*. 1992, s. 72. Lijphart: *Democracies: Patterns of Majoritarian and Consensus Government in Twenty-one Countries*. 1984, s. 189. O tom, že nejde jen o mou vlastní chybnou interpretaci, dokládá průběh snahy o islandské ústavní reformy 2010-2013, jak si ještě ukážeme ve IV. kapitole.

³⁷ Sartori: *Srovnávací ústavní inženýrství. Zkoumání struktur, podnětů a výsledků*. 2011, s. 139.

významnějšího presidenta vycházela z jakési představy „tribuna lidu“ proti zoligarchizovaným stranám. Linz se Stepanem ale nevěřili v účinnost polopresidentství při přechodu k demokracii, protože prezident přímo zvolený lidem a premiér odpovědný parlamentu může vést k neřešitelné ústavní krizi a konfliktu, zvlášť cítí-li prezident výraznou legitimitu a má pod sebou ozbrojené složky.³⁸

Existují 2 pozice, které potenciál konfliktu zmenšují a fungování polopresidencialismu značně usnadňují: 1. President je předsedou strany či koalice, která má většinu v parlamentu. To signalizuje jasnou ústavní nadřazenost presidenta. 2. Premiér je předsedou strany či koalice, která má většinu v parlamentu. Systém pak v podstatě funguje v parlamentárním duchu, i přes presidentovy zvláštní výsady v oblasti obrany, vnitřní bezpečnosti a zahraniční politiky. Z těchto pozic je zřejmé, že i polopresidencialismus vyžaduje pro standardní chod systému strukturovaný stranický systém, a aby buď hlava státu, nebo hlava vlády držela parlamentní většinu. Toto vše samozřejmě platí ještě za předpokladu jasně vymezených pravomocí v ústavě. Proč se polopresidencialismus stal nešťastnou volbou pro přechod k demokracii pro většinu postkomunistických zemí, byl fakt slabých stran na jedné straně, a „nadstraničského“ presidenta, který se antipoliticky zřídka veškeré snahy o vybudování své vlastní standardní politické strany, což vedlo k těžkým politickým krizím, v ruském a gruzínském případě dokonce k užití vojenské síly.³⁹

Po Sartoriho zpřísnění kritérií známe i opačný přístup, tedy rozvolnění kritérií pro politický systém. Robert Elgie přišel se zúžením Duvergerových 3 definičních znaků na 2. Definice polopresidencialismu podle Roberta Elgieho: 1. President je zvolen z všelidového hlasování na pevně dané funkční období. 2. Premiér se opírá o důvěru parlamentu.⁴⁰ Požadavek na „poměrně významné pravomoci“ tu je vypuštěn. Elgie komentuje Duvergerovu, Sartoriho, ale i O’Neilovu⁴¹ koncepci polopresidencialismu, že všechny stojí nejen na „dispočních“ (*de iure*), ale i na „relačních“ (*de facto*) vlastnostech, což vede ke klasifikační subjektivitě. Různí autoři

³⁸ Linz, Stepan: Problems of Democratic Transition and Consolidation: Southern Europe, South America, and Post-communist Europe. 1996, s. 277-281.

³⁹ Tamtéž.

⁴⁰ Elgie: Semi-Presidentialism: Concepts, Consequences and Contesting Explanations. 2004, s. 7.

⁴¹ Tento politolog definoval polopresidencialismus jen podle reálné moci. V jeho pojetí jde o systém, kde hlava státu vlastní a užívá více exekutivních pravomocí než premiér a kabinet. Čili všelidová volba presidenta je tu irelevantní pro identifikaci polopresidencialismu. Tamtéž, s. 5.

uvádějí různé země jako polopresidentské a potom je velmi problematické vyvodit jakékoliv závěry o výkonu této institucionální volby.⁴²

Elgie proto prosazuje definici složenou pouze z disposičních vlastností, aby se vyhnul spekulacím o reálné moci presidenta, president v Elgieho popsaném polopresidencialismu může být klidně velmi slabý. Výhodou tohoto přístupu je jeho jednoduchost a objektivnost, velice snadno určíme systém dané země. Svůj přístup Elgie obhajoval také poukazem na „nefěr“ podceňování kvalit polopresidencialismu ze strany politologů jako Juan Linz, kteří se staví k tomuto režimu kriticky a přitom jej definují úzce tak, aby jen země s reálně smíšenou exekutivou a přeneseně i s potenciálním premiérsko-presidentským konfliktem byly zahrnuty do dané kategorie. Ovšemže, pokud si politolog zvolí definici obsahující konflikt duální exekutivy jako základní prvek politického systému, tak dospěje k negativnímu názoru na jeho výkon. A tak, jak Elgie argumentuje, přísnější vymezení a analýza Linze, Sartoriho a dalších má blízko k sebenaplňujícímu se proroctví.⁴³ Nicméně nevýhoda Elgieho přístupu spočívá v jisté prázdnotě takto vymezené kategorie, jelikož takto definovaný polopresidencialismus nám o praktickém chodu politiky v dané zemi neřekne téměř nic. Toto ovšem Elgie v podstatě ve svém textu z roku 2004 přiznává, když navrhuje odvrhnout politický systém jako nezávislou vysvětlující proměnnou. Místo systému nabízí 3 jiné nezávislé institucionální proměnné: za prvé, stupeň moci politických lídrů, za druhé, stranický systém, za třetí, volební systém.⁴⁴

Klasifikaci politických systémů, vymykající se ze standardní trichotomie, nicméně stále založenou na postavení hlavy státu a hlavy vlády, nabízí Alan Siaroff. Ten odmítl Duvergerův koncept a namísto parlamentního, presidentského a polopresidentského režimu navrhuje 4 systémy: 1. Presidentský systém, 2. Parlamentní systém s dominancí presidenta, 3. Parlamentní systém s korekcí presidenta, 4. Parlamentní systém s ceremoniálním presidentem.⁴⁵

Siaroffova klasifikace je založená striktně na disposičních (*de iure*) vlastnostech obou hlav výkonné moci. Režimy jsou klasifikovány dle jednoduchých odpovědí ANO-NE na následující otázky: Za prvé, je hlava státu také hlavou vlády? Za druhé, je hlava

⁴² Tamtéž, s. 6-7.

⁴³ Elgie: *Semi-Presidentialism in Europe*. 1999, s. 296.

⁴⁴ Elgie: *Semi-Presidentialism: Concepts, Consequences and Contesting Explanations*. 2004, s. 17.

⁴⁵ Siaroff: *Comparative presidencies: The inadequacy of the presidential, semi-presidential and parliamentary distinction*. 2003, s. 287.

státu či hlava vlády volena přímo, nebo ne? Za třetí, je hlava státu či hlava vlády odpovědná parlamentu?⁴⁶

Jakkoliv zajímavý Siaroffův přístup je, ve výsledku se jeho 4 systémy nijak neliší od rozdělení, s nímž přišel Matthew Shugart. Zatímco 1. a 4. Siaroffův systém zhruba koresponduje s presidentským a parlamentním systémem, 2. a 3. koresponduje se Shugartovými podtypy polopresidencialismu – presidentsko-parlamentní a premiérsko-presidentský. Nakonec tedy Siaroff tradiční trichotomii nepřekonal.

Tím se ve výkladu vracíme zpět do roku 1992, kdy Matthew Shugart a John Carey přišli s návrhem na redefinici polopresidencialismu na „premiér-presidentský systém“. Proč ovšem odhazují už zažitý termín, však nijak podrobně nevysvětlují a přitom beze změny přejímají Duvergerovu definici. Tuto definici, a tedy koncept polopresidentského systému jako takového, pak ale užívají právě jen pro premiér-presidentské země,⁴⁷ kde se kabinet zodpovídá nominálně jen parlamentu a ideálním příkladem je Francie. Definici naopak neužívají na další, Shugartem a Careym nově vymyšlený, „president-parlamentní systém“, kde kabinet podléhá možnosti odvolání jak ze strany parlamentu, tak tentokrát i ze strany presidenta, a ideálním zástupcem je Rusko.⁴⁸

Nabízí se tedy otázka, proč Shugart a Carey jako polopresidentské neoznačují i tyto president-parlamentní země? Tito autoři, na rozdíl od většiny ostatních politologů, tu v raných devadesátých letech dospěli k názoru, že presidenti samostatně odvolávající vlády v president-parlamentních systémech nesplňují 3. část duvergerovských kritérií, tj. odpovědnost kabinetu parlamentu.⁴⁹ Takové vysvětlení však dle mého stěží logicky ob stojí. Závislost premiéra, ministrů na důvěře parlamentu je sice nutnou podmínkou polopresidencialismu u Duvergera (a prakticky všech dalších definic), nijak se ale nevylučuje s principem obdobné závislosti premiéra, ministrů na důvěře presidenta. Polopresidencialismus již z definice **musí** obsahovat princip závislosti kabinetu na parlamentu, **nemusí-může** taky obsahovat princip závislosti kabinetu na presidentu. Shugart spolu s Careym tu nijak nevysvětlují, proč by se měly tyto principy vylučovat.

⁴⁶ Tamtéž, s. 294.

⁴⁷ Shugart, Carey: Presidents and Assemblies. Constitutional Design and Electoral Dynamics. 1992, s. 23.

⁴⁸ Metcalf: Measuring Presidential Power. 2000, s. 660-662.

⁴⁹ Shugart, Carey: Presidents and Assemblies. Constitutional Design and Electoral Dynamics. 1992, s. 24.

Shrnutě: „Shugart, Carey 1992“ odmítají používat termín polopresidencialismus, pak ale bez výhrad přejímají jeho původní nejasnou definici, kterou pak navíc v rozporu s ostatními politology dané doby aplikují jiným způsobem na menší počet zemí. „Presidentsko-parlamentní“ země, jako byly v dané době nominálně Island, bývalá Výmarská republika, reálně Francie, Finsko tak dle Shugarta a Careyho buď nikdy polopresidentské nebyly, přestože je všichni badatelé mezi ně celou dobu řadili, nebo jsou s pochybami zařazeny do „premiér-presidentské“ kategorie... Je nasnadě, že takto vzniklý zmatek kolem klasifikace politických systémů byl posléze poprávu kritizován. Například Sartori toto rozdělení shledal zbytečným mimo jiné poukazem na fakt, že samotná Francie jako ideální příklad premiér-presidencialismu *de facto* funguje podle president-parlamentního vzoru.⁵⁰ Shugart a Carey vsutku nijak srozumitelně v kapitole 4 nevysvětlili,⁵¹ kudy vlastně v praxi vedou hranice mezi jimi vytvořenými, „novými“ systémy. Problém sporu mezi psanými pravidly a nepsanou reálnou praxí tehdy opomenuli.

Na druhou stranu alespoň Shugart později řešil téma přeměny jednoho typu na druhý.⁵² Z premiér-presidentského režimu se může v praxi stát presidentsko-parlamentní režim především, když: a) president a parlamentní většina se nachází ve stejném ideologickém táboře; b) president šéfuje straně, jež drží většinu v parlamentu. Čili vztah presidenta ke stranickému systému je klíčovým faktorem při určení skutečného rozsahu presidentské dominance.⁵³ Tétož názoru byl i Maurice Duverger. Konkrétní podobu polopresidentství ovlivňuje (ne)přítomnost jasné parlamentní většiny a vztah presidenta k této většině. Obecně: v zemích bez parlamentních většin (Portugalsko, Finsko dříve, Výmar) platí shoda mezi ústavou a praxí; v zemích se soudržnou a stabilní parlamentní většinou (Francie, Island, Irsko, Rakousko) najdeme rozdíly mezi ústavou a praxí.⁵⁴

Dále ve své knize *Presidents and Assemblies* přišli Carey se Shugartem se seznamem 10 presidentských pravomocí, na jejichž základě původně vybudovali svou typologii, a který je odstupňovaný od 0 bodů do 4. Jde jednak o legislativní pravomoci: právo vetovat celý návrh zákona, právo vetovat část zákona, právo vydávat dekrety,

⁵⁰ Sartori: Srovnávací ústavní inženýrství. Zkoumání struktur, podnětů a výsledků. 2011, s. 140-141.

⁵¹ Shugart, Carey: Presidents and Assemblies. Constitutional Design and Electoral Dynamics. 1992, s. 55-75.

⁵² Tedy např. právě případ Francie.

⁵³ Shugart: Semi-Presidential Systems: Dual Executive and Mixed Authority Patterns. 2005, s. 334.

⁵⁴ Elgie: Semi-Presidentialism: Concepts, Consequences and Contesting Explanations. 2004, s. 19-20.

právo předkládat návrhy zákona parlamentu, rozpočtové pravomoci, vyhlášení referenda. A jednak o ne-legislativní pravomoci: formování vlády, odvolání vlády, možnosti odvolání vlády parlamentem navzdory presidentu, rozpuštění parlamentu.⁵⁵ Lee Metcalf pak toto rozdělení přijímá, ale reviduje jej, když přidává 11. pravomoc presidenta na soudní přezkum návrhů zákonů a také jiným bodovým ohodnocením jednotlivých variant.⁵⁶

Ke cti Matthewa Shugarta slouží, že z nastalého definičního chaosu nakonec v roce 2005 elegantně vybruslil, když aktualizoval své myšlenky o polopresidencialismu a politických systémech obecně. Po *zprísnění* (Sartori), *rozvolnění* (Elgie), *odmítnutí* (Siaroff), *přejmenování* (Shugart a Carey, 1992) máme ještě 5. možnost, a sice *přijetí a rozvedení* Duvergerova konceptu a jeho kritérií. Pozdější Shugart tu už přijímá jak koncept polopresidencialismu, tak i trichotomického rozdělení politických systémů. Premiér-presidentské a president-parlamentní režimy ponechává pouze jako podtypy polopresidencialismu, a to dle striktně *de iure* ústavních pravomocí.⁵⁷ Hranice mezi těmito podtypy jsou už intuitivně srozumitelnější. Na jedné straně máme země jako např. Francii, Portugalsko, Rumunsko, Slovensko, Polsko; na druhé straně země jako např. Rusko, Gruzii, Tchaj-Wan, Ukrajinu před Oranžovou revolucí a tak dále.

Presidentský systém je charakterizován transakčními institucionálními vztahy mezi aktéry, parlamentní systém je charakterizován hierarchickými institucionálními vztahy mezi aktéry. Polopresidencialismus je potom kombinace obou těchto vztahů.⁵⁸ Shugartova interpretace tradiční trichotomie systémů vlastně jinými slovy říká, že buď systém operuje na základě **oddělení moci** výkonné a zákonodárné (presidencialismus), nebo systém operuje na základě **sdílení moci** výkonné a zákonodárné (parlamentarismus), nebo systém operuje na základě **oscilace moci** mezi presidentem a parlamentem (polopresidencialismus).

Proč hierarchické nebo transakční vazby? Pakliže vláda vždy vzniká a zaniká z vůle parlamentu, jde o vůči sobě hierarchicky postavené instituce. Naopak mají-li parlamenty i presidenti pevné volební období, kdy jeden druhého nemohou za běžných

⁵⁵ Metcalf: Measuring Presidential Power. 2000, s. 665-666.

⁵⁶ Tamtéž, s. 668-670.

⁵⁷ Shugart: Semi-Presidential Systems: Dual Executive and Mixed Authority Patterns. 2005, s. 323, 335.

⁵⁸ Tamtéž.

okolností odvolat či rozpustit, jde o vedle sebe rovně postavené instituce, které spolu musí vyjednávat.⁵⁹

Obdobně považuje stávající trojité rozdělení politických systémů podle vztahu výkonné a zákonodárné moci za platné i český politolog Karel Kouba.⁶⁰ Kouba však ještě doplňuje, že se systémy dají kategorizovat podle druhého kritéria – úrovně rigidity mandátů. To je také dobrý postřeh, který s prvním kritériem úzce souvisí. Presidencialistické mandáty jsou pevně dané, parlamentaristické mandáty jsou trváním svého funkčního období proměnlivé, a v polopresidencialismu nalézáme zase mix obojího. Jak lze vidět z tabulky níže, s Koubovým druhým kritériem pracuje i Matthew Shugart, třebaže americký politolog svůj výklad formuluje jinými slovy.

Tabulka 2: Čisté typy exekutivně-legislativní struktury

Typy exekutivně-legislativní struktury		Původ hlavy exekutivy	
		<i>z parlamentní většiny</i>	<i>od voličů</i>
Trvání hlavy exekutivy	<i>spojené s parlamentní většinou</i>	Parlamentarismus	Volený premiérský systém
	<i>oddělené od parlamentní většiny</i>	Na parlamentu nezávislý systém	Presidencialismus

Matthew Shugart: *Semi-Presidential Systems: Dual Executive and Mixed Authority Patterns*, French Politics, 3 (2005), s. 326.

Abychom lépe ilustrovali Shugartovo myšlení o politických systémech, pokračujeme dále jeho výkladem typů exekutivně-legislativní struktury. Zde jde v podstatě o zachycení vztahu mezi vládou a parlamentem, respektive o otázku, zda za počátkem a / nebo koncem vlády stojí parlament či ne. Nejprve tu máme *původ hlavy exekutivy*⁶¹, který může pocházet buď nepřímo z parlamentní většiny, nebo přímo od voličů. Druhým faktorem je *trvání hlavy exekutivy*, buď spojené s parlamentní většinou, nebo oddělené od parlamentní většiny. Tyto 2 faktory a následné buď-anebo nám dává 4 typy uspořádání výkonné a zákonodárné moci. Za prvé, pochází-li hlava exekutivy

⁵⁹ Tamtéž, s. 324-325.

⁶⁰ Kouba: Prezidentské, poloprezidentské a parlamentní systémy demokracie. 2010, s. 1-3.

⁶¹ V orig. „chief executive“, je tím myšlen ten aktér (jedno zda president, premiér či někdo jiný), na jehož bedrech leží největší tíha odpovědnosti za rozhodnutí vlády.

z volby parlamentní většiny a zároveň je její trvání spjato s trváním této parlamentní většiny, jedná se o klasický parlamentní systém. Za druhé, pochází-li hlava exekutivy z všelidového hlasování a zároveň je její trvání ve funkci oddělené od trvání jakékoliv případné parlamentní většiny, jedná se o klasický presidentský systém. Za třetí, pochází-li hlava exekutivy z všelidového hlasování, avšak její trvání ve funkci je spjato s trváním dané parlamentní většiny, máme tu co do činění s voleným premiérským systémem, jehož dosavadní jedinou reálnou aplikaci jsme mohli v minulosti nalézt v Izraeli. Za čtvrté, pochází-li hlava exekutivy z volby parlamentní většiny, avšak její trvání ve funkci je pevně stanovené a je oddělené od trvání téže parlamentní většiny, máme tu co do činění s politickým systémem exekutivy nezávislé na parlamentu,⁶² jehož reálnou aplikaci můžeme pozorovat ve Švýcarsku či v Bolívii. Čili máme tu parlamentarismus, presidencialismus a pak dva hybridní a výjimečné systémy.

Jak nám do tohoto schématu zapadá polopresidencialismus? Vymyká se, jedná se o svébytnou třídu, jež nelze jednoduše přiřadit do košíku presidentských či parlamentárních zemí. Shugart argumentuje, že polopresidentsví stojí někde uprostřed na pomyslném kontinuu *parlamentarismus* – *presidencialismus* jako jakási směs obou těchto čistých modelů. Totiž polopresidencialismus má s presidencialismem společné, že aspoň 1 část exekutivy, president, má jak původ, tak trvání funkce nezávislé na vůli parlamentu. Vztahy mezi hlavou státu a zákonodárným sborem jsou tak transakční jako v presidencialismu. S parlamentarismem má polopresidencialismus společné, že ta 2. část exekutivy, premiér, případně kabinet, má trvání funkce odvislé od vůle parlamentu (ale ne nutně i původ). Vztahy mezi premiérem, ministry a zákonodárným sborem jsou tu tedy hierarchické jako v parlamentarismu.⁶³

Z důvodu konceptuální kontinuity a čistoty Matthew Shugart přebírá Duvergerovu definici polopresidencialismu,⁶⁴ avšak uznává problém vágnosti 3. kritéria „poměrně významných pravomocí“, jež kompenzuje jednoduchým, stručným a konkrétním výčtem 7 poměrně významných presidentských pravomocí, z nichž se v polopresidentském systému musí *de iure* vyskytovat přinejmenším aspoň 1 pravomoc.⁶⁵

⁶² V orig. „Assembly-Independant“, bohužel do češtiny obtížně přeložitelné.

⁶³ Shugart: Semi-Presidential Systems: Dual Executive and Mixed Authority Patterns. 2005, s. 327.

⁶⁴ Tamtéž.

⁶⁵ Tedy Shugartova koncepce polopresidencialismu je jedna z těch extensivnějších. Ve výčtu zemí zařazených k polopresidencialismům, jejichž kritériem vůbec pro zvážení byl počet obyvatel vyšší než 500 000 a designace

Tyto definiční významné presidentské pravomoci jsou formulovány skrze otázky a následné odpovědi ano-ne. Čím více odpovědi „ano“, tím silnější postavení presidenta. Otázky: 1. President iniciuje jmenování premiéra? 2. President smí odvolat premiéra? 3. Vzniká kabinet bez explicitního vyjádření důvěry vládě?⁶⁶ 4. Omezení vyjádření nedůvěry vládě?⁶⁸ 5. President smí rozpustit parlament? 6. President smí rozpustit parlament až následkem vyjádření nedůvěry vládě nebo následkem selhání parlamentu vytvořit novou vládu?⁶⁹ 7. Presidentské veto?⁷⁰

Jasnou výhodou tohoto pojetí je její jednoduchost a snadná aplikace na jakýkoliv stát. Sartoriho definici jsme odmítli z důvodu neschopnosti objektivního posouzení té či oné země v praxi. Elgieho definici jsme zamítli z důvodu velmi vysoké extenze konceptu, který seskupuje příliš odlišné země na to, aby posléze o fungování polopresidencialismu bylo možno vynášet jakákoliv zobecňující hodnocení. Kromě snadné použitelnosti Shugartovy koncepce, výhody teoretické kontinuity, je ještě třeba ocenit stručnost jeho výčtu významných presidentských pravomocí. Ze všech známých listů hodnotících moc hlavy státu v systému je právě tento list ten nejkratší.⁷¹ V neposlední řadě se Shugartova definice také vyhýbá přílišné koncepční přísnosti, která nám vytvoří kategorii s velmi nízkým počtem zemí, což kontrastuje s vysokým počtem presidentských a parlamentních režimů. Svou širší extenzí tato definice M. Shugarta

minimálně „partly free“ od Freedom House mezi lety 1990-2004, nechybí ani hraniční případy Bulharska a Madagaskaru. U Bulharska jedinou kladnou odpovědí na Shugartových 7 definičních otázek určujících presidentskou autoritu je právo veta, které parlament může přehlasovat absolutní většinou. Madagaskarský president nemá ani právo veta, má však právo jmenovat svého premiéra, pokud parlament do jisté doby nedokáže zvolit svou vládu, takovou presidentskou vládu pak parlament po určitou dobu nemá právo odvolat. Viz Shugart: *Semi-Presidential Systems: Dual Executive and Mixed Authority Patterns*. 2005, s. 336-340.

⁶⁶ Jinými slovy negativní parlamentarismus a otázka ano, či ne?

⁶⁷ Pokud president nejmenuje premiéra ze své vůle, pak se tato otázka stává nadbytečnou stran analýzy rozsahu presidentské autority (např. Bulharsko). Pokud president jmenuje premiéra ze své vůle a ten poté musí podstoupit hlasování o důvěře vlády, tak toto uspořádání rovněž nezvyšuje rozsah presidentské autority, co se týče této konkrétní otázky (např. Portugalsko). Pokud ovšem president jmenuje premiéra ze své vůle a ten pak ani nemusí podstoupit hlasování o důvěře vlády, tak toto uspořádání dále zvyšuje rozsah presidentské autority, co se týče této konkrétní otázky. Typickým příkladem je Francie a její instituce vyjádření nedůvěry vládě. Parlament tedy může vládu pouze položit, oficiálně ji však do úřadu neusazuje.

⁶⁸ Omezení, jakože president může ignorovat výsledek hlasování, nebo je parlament omezen v možnostech, po jaké době může takové hlasování vyvolat, nebo kolikrát může takové hlasování vyvolat, nebo v nadstandardním počtu poslanců nutných pro vyjádření nedůvěry.

⁶⁹ I tato otázka se stává nadbytečnou stran analýzy rozsahu presidentské autority v případě, že jsme už na předchozí otázku odpověděli kladně, tedy že president má pravomoc rozpustit parlament bez ohledu na konkrétní (ne)činnost parlamentu.

⁷⁰ Tabulka se všemi otázkami, příklady a dodatečnými vysvětleními viz Shugart: *Semi-Presidential Systems: Dual Executive and Mixed Authority Patterns*. 2005, s. 335-340.

⁷¹ Srovnej např. 13-14 pravomocí v Duvergerově listu z roku 1978, 28 pravomocí v listu C. Luckyho z let 1993-1994, 27 pravomocí v listu J. Hellmana z roku 1996, rovněž 27 pravomocí v listu T. Frye z roku 1997. Viz Siaroff: *Comparative presidencies: The inadequacy of the presidential, semi-presidential and parliamentary distinction*. 2003, s. 303. Také list 11 pravomocí od Lee Metcalf v: Metcalf: *Measuring Presidential Power*. 2000, s. 669-670.

připomíná koncepci polopresidencialismu Roberta Elgieho, avšak vyřazuje z ní ty nejkřiklavější případy zemí, jako je právě například dnešní Finsko či Irsko, kde navzdory přímé volbě neexistuje žádná významná presidentská pravomoc, dokonce ani právo veta přehlasovatelné stojedničkovou většinou.

Shugartových 7 definičních otázek lze zúžit „na dřeň“ na pouhé 3 základní věci: míra vlivu presidenta na sestavení a odvolání vlády (ot. č. 1-2; *president-vláda*), míra vlivu parlamentu na kontrolu vlády potenciálně ovládanou prezidentem (ot. č. 3-4; *parlament-vláda*), blokování parlamentu prezidentem prostřednictvím pravomocí jej rozpustit či negovat jeho práci vetováním zákonů (ot. č. 5-7; *president-parlament*). Domnívám se, že k určení postavení hlavy státu v systému není třeba vědět více. Není-li v ústavě garantována ani jedna takováto presidentská pravomoc, nelze mluvit ani o potenciálně silné hlavě státu, a tedy ani o polopresidencialismu. A obráceně, k potenciálně silnému prezidentovi a tím i k existenci polopresidencialismu postačuje být jen jedna výše uvedená významná pravomoc, neboť i jen jedna, jako např. jednostranné rozpuštění komory či účinné právo veta, ustavuje prostor pro hlavu státu, kudy může hypoteticky zcela snížit moc zákonodárného sboru v systému a zablokovat jeho iniciativu.⁷²

⁷² Na závěr této teoretické prezentace se hodí poznamenat, že v důsledku ústavní novely z roku 2013 je současná Česká republika bez jakýchkoliv pochyb polopresidentským režimem, a to podle kterékoliv definice.

III. Finský případ

Finsko představuje zajímavou ukázkou vývoje polopresidentského režimu. Spolu s Výmarským Německem se jedná se o nejstarší polopresidentský systém vůbec. Od popularizace konceptu v průběhu 80. let se Finsko ve všech textech uvádělo jako 1 z mála příkladů polopresidencialismu. Tato jistota ohledně zařazení finského systému začínala vyprchávat během 90. let a od roku 2000 už bývá Finsko zpravidla považované za parlamentní režim. Jaké faktory stály za oslabením finského prezidenta?

Základy moderní parlamentní finské politiky byly položeny v roce 1906, kdy pod tlakem 1. ruské revoluce z předchozího roku byl Sněm 4 stavů nahrazen jednokomorovým parlamentem vzešlým z všeobecných voleb, kterých se jako první v Evropě účastnily i ženy. Parlament byl však průběžně rozpouštěn z iniciativy cara. Nefunkčnost raného parlamentarismu Finského velkoknížectví se projevila rostoucí podporou pro levici. Finští sociální demokraté se stali v roce 1916 jedinou stranou v dějinách země, která kdy získala absolutní většinu hlasů.⁷³ Nezávislost Finska byla vyhlášena 6. 12. 1917 zástupci nesocialistických stran. Následně mezi lednem a květnem 1918 proběhla krvavá finská občanská válka, kde zvítězili bílí nad rudými, demokracie ve Finsku tedy byla stvrzena.

Následný spor o rozsah presidentských pravomocí vyhráli konzervativci (Strana národní koalice), kteří si prosadili polopresidentský systém se silnou hlavou státu,⁷⁴ která je ovšem volena skrze přímo volený sbor volitelů. Ani konzervativci však s výslednou povahou politického režimu spokojení nebyli, jelikož zamýšleli prosadit silného monarchu ve spolupráci s Německem⁷⁵ a omezit z jejich pohledu předčasně rozšířené volební právo. Po porážce finského spojence v 1. světové válce však z těchto radikálnějších plánů sešlo.⁷⁶ Důvodem, proč se finská konservativní pravice rozhodla institucionalizovat alespoň systém se silným prezidentem, byla obava z parlamentu dominovaného levicí. Dalším podnětem pro polopresidentský systém byla také předchozí tradice carem jmenovaného generálního guvernéra Finského

⁷³ Arter: Finland. In Elgie, Robert (ed.): *Semi-Presidentialism in Europe*. 1999, s. 49.

⁷⁴ „[P]arliament did not become the supreme organ of state. Instead, alongside it and to an extent in competition with it, the president was granted independent decision-making powers, including the right to intervene in the legislative process. (...) The president in short assumed many of the powers of the former Czar, including the direction of foreign policy and the dissolution of parliament.” Tamtéž, s. 51-53.

⁷⁵ Nejvíce se hovořilo o německém princí, Karlu Fridrichu Hessenském. Žižlavská: Prezident Urho Kekkonen a jeho vliv na finský politický systém. 2011, s. 23.

⁷⁶ Arter: Finland. In Elgie, Robert (ed.): *Semi-Presidentialism in Europe*. 1999, s. 50-51.

velkoknížectví, který měl na vrch oproti přímo volenému parlamentu. Ovšem asi nejpodstatnějším důvodem pro vznik polopresidencialismu byla bezprostřední realita a zkušenost občanské války a požadavek silného vůdce tváří v tvář sovětským bolševikům z Ruska. S tímto souvisí i dočasná mírná převaha konservativců na politické scéně v době zakládání nezávislého Finska, kteří se nejvíc cítili jako vítězové války. Politický střed – Národní pokroková strana a Agrární liga – preferovali systém blízký se parlamentnímu. Politická levice, zvláště sociální demokraté, si rozhodně přáli ustavit parlamentní systém se slabým prezidentem. Ve výsledku to paradoxně byli centrističtí liberálové, kteří potom získali funkci historicky 1. prezidenta Finské republiky. Kaarlo Juho Stahlberg si totiž v červenci 1919 zajistil podporu demokratické části finské levice. V tomtéž měsíci byla definitivně přijata finská ústava stvrzující republikánský režim. Je zajímavé, že finský politický a demokratický systém přetrval přes celé meziválečné období. Spolu s Československem jde o jediné 2 případy z nově vzniklých států po 1. světové válce.

Stahlberg z Národní pokrokové strany položil jisté normativní základy o „správném chování prezidenta“. Měl příliš slabou pozici na to, aby se stal opravdovým vůdcem a iniciátorem domácí politiky. Měl však dostatek pravomocí i schopností, aby se stal veřejným „rozhodčím a regulátorem“. Při zaujetí této pozice se Stahlberg nijak neštil využívat výsad, zaručujících ústavou, naplno a doslovně. Součástí této strategie byla ústavní pravomoc – díky Stahlbergovi záhy i ústavní zvyklost – vybírat a jmenovat premiéry podle libosti.⁷⁷ Na aktivní roli prezidenta při formování vlády navázali jeho nástupci. Stahlberg se zrovna tak nebál rozpustit parlament na přelomu let 1924-25 proti doporučení kabinetu a využívat právo veta.⁷⁸ Naopak nevyužíval legislativní pravomoci, přestože i tou disponoval.⁷⁹ Podle modelu Shugarta, Careyho 1992, respektive podle tohoto modelu aktualizovaného Lee Metcalf v roce 2000 (čili ještě před novou ústavou), se finský prezident umístil nejvýše ze sledových 9 evropských polopresidentských zemí v kategorii nelegislativních pravomocí (formování a

⁷⁷ Již Stahlberg také ve Finsku odstartoval tradici prezidentem jmenovaných úřednických či polo-úřednických vlád v dobách vnitropolitických krizí a rozporů mezi stranami. Duverger: A New Political System Model: Semi-Presidential Government. 1980, s. 176.

⁷⁸ Nousiainen: From Semi-presidentialism to Parliamentary Government: Political and Constitutional Developments in Finland. 2001, s. 99-100.

⁷⁹ Viz čl. 2, odst. 2 finské ústavy 1919: „*Legislative power shall be exercised by Parliament in conjunction with the President of the Republic.*“ A čl. 18: „*Both the President and Parliament shall have the right to propose a new Act of Parliament or that an existing Act be amended, expounded or repealed. The President shall exercise his right of initiative by submitting bills to Parliament with accompanying legislative proposals.*“

odvolávání vlády, rozpuštění parlamentu) a naopak skoro nejnižší v kategorii legislativních pravomocí.⁸⁰

Během 30. let se vládní koalice zkonsolidovaly a presidenti se oproti 20. letům ocitli na vedlejší koleji, to se však rychle změnilo s rozpoutáním 2. světové války a invází Sovětů do Finska, která vrátila kormidlo zpět do rukou presidenta, navzdory v této době už masovému charakteru agrárníků a Finské sociálně demokratické strany. Válka zastavila proces oslabení presidentské autority způsobenou radikálnější, rovnostářštější atmosférou ve Finsku. Vždyť sociální demokraté vyhrávali všechny volby v meziválečném období, přesto se kvůli jednotlivým finským presidentům z pravo-středových politických táborů zvláště ve 30. letech málokdy dostali do vlády.⁸¹

Naléhavá mezinárodní situace, zejména vztah se Sovětským svazem, obnovil poptávku po silném politickém vůdci.⁸² Po 2. světové válce se Finsko stalo jedním z poražených států, přestože bylo nejprve napadeno Sovětským svazem už v roce 1939. Finové se 2 roky nato pak velmi opatrně připojili na stranu Německa, nelze však o válečné finské vládě tvrdit, že byla kolaborantská, naopak se navzdory nátlakům Němců odmítla podílet na holocaustu a jejich válečná iniciativa se v době německé ofenzivy týkala jen pokrytí území, které Sověti anektovali po zimní válce 1939-1940. Kromě finančních reparací musela Finská republika odevzdat po roce 1945 Sovětům i osminu svého území (především východní Karélii).

V souvislosti s poválečnou geopolitickou realitou se často užívá pojmu finlandizace jako vyjádření stavu země, v našem případě Finska, která se podřídí zahraniční politice sousední velmoci pro zachování své vnější suverenity a domácího politického systému. Finské elitě se vskutku podařilo neupadnout do Východního bloku a zachovat si neutralitu během studené války. Věřila, že Sovětům postačí bezpečnostní záruky a pragmaticky se smířila s realitou, kdy Francie, Británie, Spojené státy leží jednoduše moc daleko, aby případně vojensky zasáhly ve prospěch Finska. Na druhou stranu Finové „museli“ po válce provádět kontroverzní rozhodnutí jen, aby se zalíbili Sovětům.⁸³ Například odsouzení válečného presidenta Rista Rytihö k desetiletému vězení, předsedu sociálních demokratů Väinö Tannera k pětiletému trestu – politiků,

⁸⁰ Metcalf: *Measuring Presidential Power*. 2000, s. 675.

⁸¹ Žižlavská: *Prezident Urho Kekkonen a jeho vliv na finský politický systém*. 2011, s. 29-30.

⁸² Nousiainen: *From Semi-presidentialism to Parliamentary Government: Political and Constitutional Developments in Finland*. 2001, s. 100.

⁸³ Placák: *Passikivi a Kekkonen – silné postavení finských prezidentů pod vlivem SSSR*. 2018, s. 19-20.

kteří se objektivně vzato zasloužili o to, aby Finsko naopak nepodlehlo tlaku Německa na větší zapojení se proti Sovětskému svazu na východní frontě,⁸⁴ či aby odolalo provokacím ze strany skutečných finských nacistů. Dalším vynuceným krokem se stala též legalizace finské komunistické strany a její přeskupení do útvaru s názvem Finská lidově demokratická liga, nebo také odmítnutí Marschallova plánu.⁸⁵

Finská ústava vydržela v platnosti po celé 20. století ode dne, kdy byla vyhlášena 17. 7. 1919. Ústava by měla mnohem více dodatků a aktualizací, ale finský právní řád umožňoval tzv. výjimečné zákony, což nebyly ústavní dodatky, ani změny ústavy, ale jen ad hoc výjimky z ústavního a právního řádu. Tyto „výjimečné zákony“ se nestaly součástí ústavy a směly být odvolány parlamentem jako běžný zákon. Byly využívány jako jeden z nástrojů presidenta pro posílení své moci, ale také jako mechanismus krizového managementu v horších časech.

Opatrné rozdělení odpovědnosti v zahraniční a domácí politice mezi presidentem a premiérem, vzniknuvší za 2. světové války, zamrzlo okamžitě v poválečné éře. Role byly pevně dány a přijímány, primát nad vládou držel president, jenž měl na starost rozhodování v zahraniční politice. O domácí politiku se starali premiér, ministři a strany v parlamentu s důležitou poznámkou, že president i zde měl právo mít poslední slovo. Toto institucionální ustálení se stvrdilo jednáním Juho Kusti Paasikivi, premiéra 1944-1946 a presidenta 1946-1956, který po svém zvolení presidentem iniciativně převzal zahraniční politiku na sebe. Nejednalo se o cokoliv mimo ústavu, ta naopak od počátku výslovně přikla plnou rozhodovací pravomoc za finské vztahy se zahraničím hlavě státu.⁸⁶

Ze zpětného pohledu se Paasikiviho zmocnění se zahraniční politiky Finska jeví jako něco samozřejmého. Základním imperativem finské politiky po neúspěšné pokračovací válce a porážce Němců bylo nedopadnout stejně jako pobaltské národy, tj. zachovat si tvář v tvář Stalinovi samostatnost. Paasikivi byl dlouholetý zkušený

⁸⁴ A nešlo jen o míru zapojení Finska v tzv. pokračovací válce 1941-1944, ale i o ochranu finských občanů židovské národnosti. Princip republikánské rovnosti všech občanů před zákonem měl za následek opravdu kuriózní historickou okolnost, kdy po boku jednotek vojáků Třetí říše na východní frontě proti sovětským vojákům stáli i židovští vojáci ve finských uniformách.

⁸⁵ Což ve Finsku vyvolalo velkou debatu, neboť jakožto poražená země musela kromě poválečných škod a rekonstrukcí platit i válečné reparace. Helsinský parlament se přiklonil pro přijetí Marschallova plánu, president Paasikivi jej však odmítnul. Placák: Paasikivi a Kekkonen – silné postavení finských prezidentů pod vlivem SSSR. 2018, s. 32-33.

⁸⁶ Viz čl. 33, odst. 1 finské ústavy 1919: „*The relations of Finland with foreign powers shall be determined by the President.*”

diplomat, který vyjednával s bolševiky společné rusko-finské hranice už po 1. světové válce. I v některých fázích 2. světové války sídlil v Moskvě či jiných ruských městech jako velvyslanec Finské republiky navzdory jinak napjatým vztahům mezi oběma národy. Zkrátka a dobře, Paasikivi představoval v očích Sovětů jediného finského politika, k němuž chovali aspoň nějakou míru důvěry.⁸⁷ Paasikiviho dominantní postavení ve Finsku bylo tímto faktem dáno a dlužno říct, že tento finský prezident při sporech sám někdy tento faktor využíval ve svůj prospěch. Jeho následovník Urho Kekkonen pak v tomto smyslu ještě předčil svého předchůdce, když někdy doslova zneužíval Sověty k prosazení svého zájmu v domácí politice.

V kritických letech 1945-1948 měli finští komunisté celkem 5 lidí ve vládě, z nichž nejvýznamnější byla pozice Yrjö Leina na silovém ministerstvu vnitra. Riskantní odvolání Leina z jeho postu v květnu 1948 zde představuje určitý předěl. Leino totiž už zkraje téhož roku ztratil důvěru parlamentu, odmítl však odstoupit. Paasikivi se rozhodl zakročit a komunistického ministra raději odvolal i pod dojmem nedávného únorového převratu v Československu.⁸⁸ SSSR tento krok přijal a neodvolal svůj podpis pod společnou Finsko-sovětskou smlouvou o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci podepsanou o měsíc dříve v dubnu 1948. Po volbách 1948 navíc komunisté nebyli Paasikivim připuštěni do nové vlády. President Paasikivi se nepodvolil sovětskému sousedovi a obě strany následně vjely do určitých kolejí, z nichž nepřestoupily po následující desítky let.

Paasikivi původně zamýšlel nekandidovat znovu na presidentskou funkci v roce 1956 z důvodu vysokého stáří. Volba hlavy státu se tak odehrála hlavně mezi polarizujícími osobnostmi Urho Kekkonenem z agrárnícké strany a Karlem Augustem Fagerholmem ze sociálně demokratické strany. Část konservativců z národně koaliční strany přesvědčila 85letého Paasikiviho, že prý existuje tolik odpůrců pro oba hlavní kandidáty, aby Paasikivi obdržel dostatek hlasů pro své znovuzvolení. V „poslední minutě“ tak na žádost své domovské strany Paasikivi vstoupil na seznam kandidátů pro 2. hlasovací kolo volebního sboru. Ukázalo se však, že byl svými spojenci mystifikován, v samotné volbě získal 84 hlasů ze 300 a byl vyřazen. Poslední 3. kolo hlasování vyhrál Kekkonen se ziskem 151 hlasů proti Fagerholmovým 149 hlasům.

⁸⁷ Kuusisto: The Paasikivi Line in Finland's Foreign Policy. 1959, s. 39-42.

⁸⁸ Drnovská: Proměna postavení finského prezidenta od roku 1944 do současnosti – ústavní i reálné působení. 2011, s. 26.

Takto těsné vítězství agrárnického kandidáta znamenalo, že si své převládající postavení v rámci finské politiky bude teprve muset vydobýt.

Dominance Kekkonena skutečně započala o 2 roky později v době tzv. krize nočního mrazu na podzim 1958. Komunisté tehdy vyhráli volby, ale byli vyřachováni vzniknuvší vládní koalicí agrárníků, pravého křídla sociálních demokratů, konservativců, Švédské lidové strany a ještě dvou malých středových stran. Sověti okamžitě přerušili obchodní styky, zastavili vydávání víz, stáhli svého velvyslance z Helsinek a důrazně uvědomili své finské partnery, že takto zformovaná vláda bude mít za následek oslabení vzájemné důvěry. Kekkonen varoval Ligu agrárníků, jejímž předsedou tehdy nebyl a neměl své spolustraníky ještě pod kontrolou, že tato nová vláda v čele s premiérem Fagerholmem, rivalem Kekkonena z presidentské volby, bude znamenat problémy a že on se této vlády zříká (i když vládu jmenoval, protože zkrátka neměl alternativní řešení). Podle všech dostupných informací se zdá, že Sovětům vadila především představa silné mnohostranické vlády, která by jednala nezávisle na Kekkonenovi, kterému Chruščov osobně důvěřoval. Sovětský tlak na představitele „rebelských“ frakcí agrárníků a sociálních demokratů zafungoval a v lednu se ustavila menšinová agrárnická vláda pod kontrolou finského presidenta.⁸⁹ Jednou z point této aféry je poznatek, že Kekkonen se ve skutečnosti mohl zastat nové vlády před Moskvou, garantovat stávající neutralitu a poukázat na princip nevměšování cizích mocností do finské domácí politiky. Sověti by to zkousli, jelikož totéž si „troufal“ předchozí prezident Paasikivi během své 10leté vlády. Jakoukoliv sestavenou vládu Paasikivi ze zásady zachování suverenity před Sověty obhajoval. Kekkonen si naopak nad všenárodní koalicí z podzimu 1958 „umyl ruce“ a počkal si na jejich demisi.

Přinejmenším do druhé poloviny 60. let byla domácí finská politika stále konfliktní a polarizovaná. Křehké koaliční vlády umožňovaly všem finským presidentům autoritativně zasahovat.⁹⁰ Vysoký počet 6 či 7 relevantních a ideologicky rozptýlených stran v *Eduskuntě* (finském parlamentu) v období 1945-1965 způsobil, že se nevyskytla žádná strana nebo blok více stran, který by v polopresidentském systému duální exekutivy přelil větší část politické moci na premiéra a jeho vládu.

Na levici spolu nemohly najít společnou řeč Sociálně demokratická strana Finska a Finská lidově demokratická liga. Reformovaní sociální demokraté se totiž už

⁸⁹ Žižlavská: Prezident Urho Kekkonen a jeho vliv na finský politický systém. 2011, s. 39-40.

⁹⁰ Arter: Finland. In Elgie, Robert (ed.): *Semi-Presidentialism in Europe*. 1999, s. 55.

po občanské válce zřekli jakéhokoliv spojení se sovětským Ruskem a jeho budováním socialismu. Navíc se v 50. letech do vedení sociálních demokratů znovu propracovali lidé jako Väinö Tanner operující ve válečném kabinetu Rytiho a Mannerheima.⁹¹ Pro po válce legalizované komunisty soustředěné v lidově demokratické lize a kontrolované z Moskvy byla právě národně orientovaná „tannerovská“ sociální demokracie nepřitelem č. 1. K dovršení nejednoty na finské levici se ještě koncem 50. let zformoval Sociálně demokratický svaz dělníků a maloročníků pod vedením Emila Skoga. Tato třetí relevantní socialistická strana stála ideologicky mezi svými dvěma staršími sestrami. Oddělila se od relativně pravicové sociální demokracie vedené kromě Tannera Väinem Leskinenem, kteří oba tlačili svou stranu do role *catch-all party*. Například v ekonomických otázkách se drželi konzervativní pozice protiinflačních opatření a odporu vůči zemědělským dotacím.

Na druhé straně spektra stála konzervativní Strana národní koalice, která byla pro sovětské vedení také stěží přijatelná, a která požadovala větší připoutání země k západním strukturám jako Evropské hospodářské společenství či Skandinávská rada. Pochopitelně pro svůj odklon od programu finlandizace požadovala větší armádní výdaje.

Ve středu politického spektra zůstává Agrární liga, která se v průběhu 20letého poválečného období přesouvá z venkovské strany do role *catch-all* celonárodní strany (podobně jako svého času sociální demokraté). Agrárníci (později přejmenovaní na Stranu středu, resp. Finský střed) hráli zásadní státnickou roli vůbec v udržování jakéhosi pořádku na finské politické scéně svým častým vládním angažmá. Nicméně ještě v 50. letech byla strana rozdělená na několik frakcí a Kekkonen neměl svůj domácí politický tábor pod kontrolou.

Švédská lidová strana procházela ideovým vývojem směrem doleva. Původně tato strana reprezentující zájmy finských Švédů stála na pravém okraji spektra z důvodu vyššího průměrného ekonomického i kulturního statusu švédské menšiny. Nicméně tak, jak v sousedním Švédsku desítky let dominovala švédská sociální demokracie, se i Švédská lidová strana přesouvala k pozicím hájícím levicovou sociální politiku. Konečně sedmou relevantní stranu představovala Lidová strana Finska (od r. 1966 Liberální lidová strana), nástupkyně tradiční Národní pokrokové strany.

⁹¹ Právě Tanner svou aktivní roli v procesu „debolševizace“ Sociálně demokratické strany představoval „*pro Sověty přímo zosobněním zla*.“ Hejkalová: Stručná historie států: Finsko. 2003, s. 84.

Problémy ve spolupráci těchto stran vedly k pravidelnému jmenování buď menšinových agrárnických vlád, nebo úřednických vlád, z nichž získávaná převaha presidenta dává smysl.⁹² Až pod vlivem presidenta Kekkonena začala převládat politika konsensu, která trvá dodnes. To znamená, že mezi jednotlivými relevantními strany se nevyskytují velké neshody kolem klíčových témat domácí i zahraniční politiky. Tento proces dostředivosti finského stranického systému však postupoval pomalu ještě do 80. let. Z institucionálního hlediska zvyšující se konsensualizaci finské politiky napomáhala možnost jedné třetiny poslanců takzvaně odložit přijímanou zákonnou normu, která pak mohla být schválena prostou většinou až nejpozději na prvním zasedání nového parlamentu po nových volbách. Původně šlo ochranné opatření finských stran proti zásahům ruského cara motivující pravicové i levicové strany kooperovat. Po nezávislosti toto pravidlo o kvalifikované většině prosadili jako ústavní doložku konservativci, kteří se obávali širokého volebního práva a z ní plynoucí hrozby převratných socialistických reforem.⁹³ V roce 1992 se Finové tohoto konsensualizujícího mechanismu zbavili. Tento mechanismus také mimo jiné faktory jako vysokou ideologickou polarizaci vedl strany k častým „duhovým“ vládním koalicím dalece převyšujícím postačující stojedničkovou většinu.⁹⁴

Urho Kekkonen, president mezi lety 1956-1981, se stal tím nejimperiálnějším presidentem ve finské historii. Byl zvolen v letech 1956, 1962, 1968 a 1978. V roce 1973 prakticky všechny parlamentní strany výjimečným zákonem prodloužily Kekkonenův mandát o čtyři roky. Během 26letého presidentství Kekkonen jmenoval celkem 21 kabinetů, 13 premiérů a 12 ministrů zahraničí. Sociální demokraté a agráři byli po celou tuto dobu nejsilnějšími stranami v parlamentu a Kekkonen vždy preferoval koaliční vládu těchto dvou stran. V každé stranické vládě měl nakonec finský president svého „spolehlivého“ agrárníka či nestraníka buď na pozici premiéra, nebo ministra zahraničí.⁹⁵

Kekkonen vybíral a odvolával premiéry podle chuti, tlačil strany do koalic a zase je z nich vyhazoval, donutil vlády rezignovat, jmenoval nestranické presidentské

⁹² Žižlavská: Prezident Urho Kekkonen a jeho vliv na finský politický systém. 2011, s. 49.

⁹³ Paloheimo: The Rising Power of the Prime Minister in Finland. 2003, s. 222.

⁹⁴ Arter: Democracy in Scandinavia. Consensual, majoritarian or mixed? 2006, s. 19, 87-88.

⁹⁵ Technicky vzato pouze s jedinou výjimkou 2 velmi krátkých 3měsíčních vládních angažmá premiéra Teuvo Aury z Liberální lidové strany v raných 70. let. Teuvo Aura byl však osobním přítelem Kekkonena. Roháček: Finský prezident jako aktér zahraniční politiky. 2015, s. 45.

vlády a rozpouštěl parlamenty, uznal-li to za vhodné.⁹⁶ Kekkonen se lišil od ostatních presidentů, že někdy převzal iniciativu i v domácí legislativní politice. Umně se stavěl do role garanta finské konsensuální politiky, neizoloval se, nýbrž si dělal přátele a spojence napříč politickým spektrem.⁹⁷ V průběhu 70. let se dokonce spekulovalo, že Kekkonen podpoří za svého nástupce nikoliv kolegu ze své mateřské strany, ale člověka ze sociálně demokratické strany, např. Kaleviho Sorsu, premiéra v letech 1972-1975 a 1977-1979. Ze Strany středu připadal v úvahu jako pokračovatel Kekkonenova odkazu Ahti Karjalainen, dlouholetá „pravá ruka“ svého presidenta na pozici ministra zahraničí. Kekkonen se však nechtěl vzdát svého mandátu a své potenciální nástupce naopak odsouval stranou, jakmile se jejich lidová popularita nebo oblíbenost uvnitř Strany středu začala vyrovnávat té Kekkonenově.⁹⁸

Skrze jmenování většiny vysokých státních úředníků nejdéle sloužící finský prezident instaloval na ministerstva do jisté míry svou vlastní „presidentskou administrativu“. Ze své pozice autority rovněž zprostředkovával dohody mezi svazem zaměstnavatelů a odbory. Přičinil se i o cenzuru novinářů, pokud šlo o pokrytí finsko-sovětských vztahů.⁹⁹ Stručně řečeno, jakýkoliv vážnější útok na hlavu státu Kekkonenovi obhájci odsoudili jako lehkovážné ohrožení národní nezávislosti.¹⁰⁰

Kekkonenova moc zašla postupem času tak daleko, že „potenciál autonomie“ kabinetu naproti presidentu v Sartoriho smyslu tu zdánlivě vyprchal. Odpůrci Kekkonenovy linie, třeba z řad konservativců ze Strany národní koalice,¹⁰¹ se obzvláště o 70. letech jízlivě vyjadřovali jako o době, kde se o zisku vládních funkcí nerozhodovalo ve volbách či v parlamentu, ale při společném saunování Kekkonena a jemu blízkých na sovětském velvyslanectví. Na rozdíl od svého předchůdce, jenž se

⁹⁶ Např. v květnu 1975 Kekkonen donutil rezignovat kabinet a rozpustil parlament z přesvědčení, že vládní většina je příliš málo početná, aby zvládla probíhající hospodářskou krizi. Tato agrárně-socialistická vláda přitom do té doby přežila už 11 hlasování o nedůvěře. Duverger: *A New Political System Model: Semi-Presidential Government*. 1980, s. 175.

⁹⁷ Nousiainen: *From Semi-presidentialism to Parliamentary Government: Political and Constitutional Developments in Finland*. 2001, s. 101.

⁹⁸ Žižlavská: *Prezident Urho Kekkonen a jeho vliv na finský politický systém*. 2011, s. 65.

⁹⁹ Arter: *Finland*. In Elgie, Robert (ed.): *Semi-Presidentialism in Europe*. 1999, s. 59.

¹⁰⁰ „Kdokoliv je s Kekkonenem, je pro přátelství se Sovětským svazem a kdokoliv je proti Kekkonenovi, je proti přátelství se Sovětským svazem,“ prohlásil nikdo jiný než sám Kekkonen v parlamentním projevu v roce 1960, a tím je nejlépe vystihnuta rétorika, kterou se zaštiťoval jako garant mírových vztahů se SSSR. Singleton: *The Myth of 'Finlandization'*. 1981, s. 271.

¹⁰¹ Tato strana byla Kekkonenem vyloučena z vlády po téměř celá 60.-70. léta navzdory často příznivým volebním výsledkům přesahujícím občas i 20 % hlasů. Důvodem byla samozřejmě zahraniční politika, resp. odpor SSSR vůči tradiční finské pravici, nicméně veřejně toto Kekkonenovi stoupenci popírali. Drnovská: *Proměna postavení finského prezidenta od roku 1944 do současnosti – ústavní i reálné působení*. 2011, s. 30.

stranil vměšování Sovětů do vnitřní finské politiky, Kekkonen využíval zaštitění se Sovětským svazem pro upevnění své moci.¹⁰²

Po Kekkonenovi mezi lety 1982-2012 v prezidentských volbách vždy vítězili sociální demokraté. Mauno Koivisto od konce 80. let postupně dobrovolně předával kabinetu díl svých zahraničních pravomocí. Klíčové bylo, že nijak neprotestoval proti snaze parlamentu a stran o navýšení své moci na úkor jeho vlastní, byl zvolen s explicitním odůvodněním zvrátit „autoritářské“ praktiky jeho dlouholetého předchůdce. Za dobu Koivistova dvanáctiletého mandátu parlament přijal více ústavních dodatků než za celé předcházející období od Stahlberga po Kekkonena dohromady.¹⁰³

Zvláště časový rámec mezi lety 1987-1991 je v této souvislosti klíčový. Zřejmě zde došlo ke zpřetrhání finské poloprezidentské tradice. Dříve, pokud se prezident rozhodl vetovat návrh zákona, parlament mohl hlavu státu přehlasovat až na zasedání nového parlamentu. Toto už nyní neplatilo, a tak pravomoc efektivně blokovat nové zákony byla prezidentu *de facto* odňata. Dále parlament zamezil hlavě státu jmenovat a odvolávat členy vlády.¹⁰⁴ Prezident také už nemohl rozpouštět zákonodárný sbor samostatně, což ve finském případě znamenalo výrazné oslabení hlavy státu. Finští prezidenti využívali tento institucionální klacek na neposlušný parlament relativně často (Stahlberg 1924, Relander 1929 a 1930, Paasikivi 1954, Kekkonen 1962, 1972 a 1975).¹⁰⁵

Koivistův sociálně demokratický nástupce Martti Ahtisaari, který byl už zvolen v přímé volbě v roce 1994, pak ani nedostal skutečnou příležitost na zastavení „anti-presidentského trendu“, neboť v době jeho nástupu vládla pravicová vláda se slušnou podporou v parlamentu, když zároveň sociální demokraté seděli v opozici. Těžko tedy

¹⁰² „Paasikivi požíval během svého prezidentského působení širší politickou podporu, zatímco Kekkonen v roce 1956 nastoupil do úřadu s velmi slabým mandátem, neboť v prezidentské volbě na parlamentní půdě zvítězil o pouhý jeden hlas. Za této politické konstelace se Kekkonen stáhl do ochranného stínu Sovětského svazu a tím se také zaštitil proti svým politickým konkurentům, aby posléze vzešel jako naprosto dominantní osoba finského politického prostoru. Sovětský svaz se tedy *de facto* podílel na stvoření Kekkonenova silného prezidentského mandátu...“ Placák: Paasikivi a Kekkonen – silné postavení finských prezidentů pod vlivem SSSR. 2018, s. 29.

¹⁰³ Vorlová: Proměna postavení finského prezidenta. 2010, s. 139.

¹⁰⁴ Právě v roce 1987 tuto pravomoc naposledy využil jinak mírný prezident Koivisto, když si prosadil svého kandidáta na premiérský post, Harriho Holkeriho ze Strany národního koalice, a vymínil si sestavení vlády konservativců se sociálními demokraty. Vorlová: Proměna postavení finského prezidenta. 2010, s. 146. Odvolávání vlády se do této doby dle původní ústavy dělo vždy nepřímo rozpuštěním parlamentu nebo skrze hrozbu rozpuštění parlamentu. Paloheimo: Finland: Let the Force Be with the Leader – But Who Is the Leader? In Poguntke, Thomas; Webb, Paul (ed.): *The Presidentialization of Politics. A Comparative Study of Modern Democracies*. 2005, s. 252.

¹⁰⁵ Vorlová: Proměna postavení finského prezidenta. 2010, s. 141.

Ahtisaari mohl převzít iniciativu.¹⁰⁶ Obecně zdrojem konfliktu na finské politické scéně v této době již skomírajícího polopresidencialismu, kromě ekonomické krize v první polovině 90. let, se stal problém zastupování Finska při jednáních s institucemi Evropské unie a ostatními členskými zeměmi. Přijímání evropské legislativy a její kontrola pobídla finský parlament k převzetí iniciativy už z povahy věci, kdy se jednalo o jednotlivé právní úpravy vhodné pro „výborovou“ práci, nikoliv pro presidentskou kancelář s omezeným působením v těchto praktických otázkách. Kolaps Sovětského svazu samozřejmě také významně přispěl k opuštění pojetí presidenta jako jasného vůdce finské politiky. Kohabitace sociálně demokratických presidentů Koivista a Ahtisaariho se středopravicovým kabinetem Esko Aho trvala celé 4 roky (1991-1995) a přispěla k odklonu hlavy státu od důležitých rozhodnutí. Následující vlády v trendu pokračovaly.¹⁰⁷

Mechanismem přímé dvoukolové volby se prezident volil až od roku 1994, což se stalo následkem ústavní reformy prosazené o 3 roky dříve. Kromě přímé volby se ustanovilo pravidlo o nanejvýš 2 po sobě jdoucích 6-letých volebních obdobích hlavy státu, a také již zmíněné pravidlo o rozpuštění parlamentu, které nyní mohlo proběhnout až po konzultaci a na vyžádání premiéra.¹⁰⁸ Presidentovi bylo také zakázáno odvolat vládu, která přitom požívá důvěru komory.¹⁰⁹ Obecně už v roce 1990 se v parlamentu ozvaly první hlasy o vytvoření kompletně nové ústavy.¹¹⁰

Největší změna finského politického systému od vyhlášení samostatnosti se kupodivu odehrála ve velmi mírném domácím i mezinárodním politickém klimatu –

¹⁰⁶ „The Finnish president... Martti Ahtisaari has sought to direct foreign policy on the wider world stage. However, with parliament having recently... restricted the president's involvement in the process of coalition-building, as well as vesting the government with powers jointly to manage foreign policy, it is clear that Finland is en route to becoming an orthodox parliamentary democracy. The head of state has lost his exclusive charge of the federative function; his involvement in the legislative process is limited and exceptional; and even his executive powers—particularly his powers of appointment—have been restricted in recent years.“ Arter: Finland. In Elgie, Robert (ed.): *Semi-Presidentialism in Europe*. 1999, s. 49.

¹⁰⁷ Nousiainen: *From Semi-presidentialism to Parliamentary Government: Political and Constitutional Developments in Finland*. 2001, s. 103-104.

¹⁰⁸ Viz čl. 27, odst. 2 finské ústavy 1919: „On the basis of a reasoned initiative by the Prime Minister, the President may, after consulting the Speaker of Parliament and the various parliamentary factions, and at a time when Parliament is in session, dissolve Parliament by ordering that new elections be held.“ Jedná se o dodatek z července 1991.

¹⁰⁹ Viz čl. 36b, odst. 1 finské ústavy 1919: „Upon request the President shall release the Council of State or a member thereof from service and may do so without prior request, if the Council of State or a member thereof no longer enjoys the confidence of Parliament. At the initiative of the Prime Minister the President may also release a member of the Council of State from service for other reasons.“ Opět se jedná o dodatek z července 1991.

¹¹⁰ Nousiainen: *From Semi-presidentialism to Parliamentary Government: Political and Constitutional Developments in Finland*. 2001, s. 105.

nová finská ústava vstoupila v platnost 1. 3. 2000. Byla přijata téměř jednohlasně v poměru 175 pro, 2 proti, všechny strany si přály tuto změnu. Poptávka po nové ústavě vznikla v důsledku jisté nepřehlednosti finského ústavního pořádku, co se týče mnohých změn, dodatků, „výjimečných zákonů“, a především rostoucích rozdílů mezi parlamentní politickou praxí 90. let a předcházející polopresidentské praxe. Na konci 90. let se nová ústava parlamentem vytvářela s nijak nezatajovanými cíli právně zamezit prezidentovi se zásahy do formování kabinetu, a ukotvit Finsko mezi zeměmi fungujícími na parlamentaristické logice.¹¹¹

Hlavní změny presidentských pravomocí v nové ústavě: Parlament jmenuje a odvolává premiéra, prezident stojí stranou formování vlády, prezident už nadále nerozhoduje o vztazích Finska s cizími mocnostmi, zahraniční politika je doménou vlády a parlamentu, prezident také nedisponuje legislativní iniciativou, vydávání vládních vyhlášek či dekretů je rovněž transferováno na kabinet, prezidentovo veto je možné přehlasovat pouhou relativní většinou, prezident už jmenuje mnohem menší počet vrcholných veřejných činitelů, a obecně většina rozhodnutí prezidenta jsou přísně svázána s rozhodnutími vlády.¹¹²

Po přijetí nové ústavy nastoupila na presidentský úřad v únoru 2000 sociální demokratka Tarja Halonenová. Ta se sice nesmířila se zcela ceremoniální rolí, avšak její spory s vládou nijak nevybočovaly z parlamentární ohrádky. S premiérem a ministry se střetla při jmenování některých státních úředníků, zejména členů bankovní rady, kdy zablokovala vládou navržené kandidáty, a také při otázce zastupování Finska na evropských summitech. Zde Halonenová zamýšlela hrát aktivní roli, parlament ovšem její snahu vést ministra či premiéra po roce 2006 zabránil rozhodnutím, že se presidentka nadále smí účastnit jednání na úrovni EU, ale pouze jako člen podřízený vládě.¹¹³

Pro budoucí vývoj se pravicová Strana národní koalice přiklání k dalšímu ústavnímu umenšení vlivu prezidenta, zatímco sociální demokraté jsou zastánci větší role hlavy státu. Většina veřejnosti dle průzkumů nesouhlasí s návrhy na další snížení

¹¹¹ Odstavec 2 Ústavy Finska 2000: „*The powers of the State in Finland are vested in the people, who are represented by the Parliament.*“

¹¹² Nousiainen: From Semi-presidentialism to Parliamentary Government: Political and Constitutional Developments in Finland. 2001, s. 106.

¹¹³ Vorlová: Proměna postavení finského prezidenta. 2010, s. 150-154.

presidentských pravomocí, což se také projevuje pravidelnou vyšší volební účastí na presidentských volbách (70-80 %) ve srovnání s volbami parlamentními (60-70 %).¹¹⁴

Tabulka 3: Rozdělení pravomocí podle ústavy

Oblast	Stará ústava 1919-1980	Stará ústava do roku 1999	Nová ústava od roku 2000
<i>Nejvyšší exekutivní orgán</i>	President	President	Vláda
<i>Jmenování vlády</i>	President má autonomní pravomoc	President po jednání s parlamentními skupinami	Parlament; presidentova role je čistě formální
<i>Rezignace vlády</i>	Parlament, premiér nebo president nepřímo rozpouští parlament	Parlament nebo premiér	Parlament nebo premiér
<i>Rozpuštění parlamentu a vyhlášení předčasných voleb</i>	President	President na podnět premiéra	President na podnět premiéra
<i>Vládní návrhy zákona</i>	President může změnit vládní návrhy zákona	President může změnit vládní návrhy zákona	Možnost presidenta změnit návrhy zákona byla téměř eliminována
<i>Legislativa: právo veta</i>	President může odložit projednání zákona do zasedání parlamentu po dalších národních volbách	President může odložit projednání zákona do dalšího zasedání parlamentu v příštím roce	Parlament může přehlasovat presidentské veto
<i>Legislativa: dekrety</i>	President a vláda	President a vláda	Vláda
<i>Vedení zahraniční politiky</i>	President	President	President ve spolupráci s vládou
<i>Vedení zahraniční politiky: rozhodnutí v souvislosti s EU</i>		Vláda	Vláda
<i>Vrchní velitel ozbrojených sil</i>	President	President	President
<i>Jmenování vyšších státních úředníků</i>	President jmenuje velké množství vyšších úředníků; ostatní jsou jmenováni vládou nebo ministry	Je omezen počet vyšších státních úředníků jmenovaných prezidentem	President jmenuje velmi omezený počet nejvyšších úředníků

Heikki Paloheimo: *The Rising Power of the Prime Minister in Finland*, Scandinavian Political Studies, Vol. 26 (2003), No. 3, s. 225.

¹¹⁴ Drnovská: Proměna postavení finského prezidenta od roku 1944 do současnosti – ústavní i reálné působení. 2011, s. 37-39.

III. a) Stranický systém

Nyní zanalyzujeme historický vývoj finské politiky hlouběji s ohledem na vztah stranického systému země a jejího presidenta. Jaký efekt, pokud vůbec nějaký, mohl mít finský stranický systém na zvyšující / snižující moc hlavy státu?

První, nejjednodušší cestou je spočítat celkový počet stran v *Eduskuntě* po jednotlivých volbách a porovnat tyto sumy s reálně využívanou mocí presidentů. Při snaze o nalezení kauzálního nebo alespoň korelačního vztahu bychom očekávali větší stranickou fragmentaci v dobách silnějších presidentů a naopak.

Druhou, podobnou cestou by bylo věnovat pozornost pouze takzvaným relevantním parlamentním stranám. Tento koncept zpopularizoval Giovanni Sartori, který za relevantní stranu považuje to uskupení, jež se podílí na koaliční vládní většině, a tato její přítomnost ve vládě je pro udržení vlády nezbytná. Jedná se o kvalitativní přístup, čili relevantní strana může disponovat naprosto minimálním množstvím poslanců, zatímco nerelevantní strana z druhé strany může teoreticky disponovat zákonodárci v řádu desítek, a přesto nehrát žádnou roli, jestliže jí není potřeba k vytvoření jakékoliv parlamentní většiny.¹¹⁵

Jak ovšem Sartori doplňuje, koaliční potenciál strany nám pro definování relevance nestačí. Toto pravidlo se týká pouze ideologicky přijatelných stran. Anti-establishmentové strany, o jejichž účast v kabinetu ostatní nestojí, musí mít aspoň vyděračský potenciál. Tedy antisystémová strana se stává relevantní, pakliže „*její existence... ovlivní taktiku stranické soutěže, a obzvlášť tehdy, když změní směr soutěžení na vládu orientovaných stran z dostředivého na odstředivý, ať už směrem doleva, doprava, nebo oběma směry.*“¹¹⁶

Třetím, nejkompletnějším způsobem, kudy se vydat, je určení povahy soutěže uvnitř stranického systému a následně porovnat korelaci typů stranických systémů se silným nebo slabým presidentem. Giovanni Sartori nabízí 2 kritéria. Za prvé, již zmíněný počet relevantních stran. Lze se domnívat, že čím bohatší spletnost interakcí mezi stranami, tím složitější celý systém bude. Naopak charakter stranického systému v bipartismu bude pravděpodobně méně komplexní.¹¹⁷

¹¹⁵ Sartori: Strany a stranické systémy. Schéma pro analýzu. 2005, s. 125-127.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 128.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 124.

Druhým kritériem je ideologická vzdálenost. Spojením těchto proměnných získáme 4 typy soutěživých stranických systémů:¹¹⁸

1. Polarizovaný pluralismus (vyšší, avšak Sartorim nijak nespecifikovaný počet stran, mezi nimiž panuje široký ideologický rozptyl).
2. Umírněný pluralismus (systém s vyšším počtem pragmaticky orientovaných stran, střídajících se vládních koalic a vládnoucích stran).
3. Dvoustranický systém.
4. Systém predominantní strany.

V obou našich zvolených zemích nás budou zajímat pouze typy 1 a 2. Polarizovaný pluralismus se vyznačuje přítomností relevantních antisystémových stran, tj. stran podkopávajících legitimitu režimu.¹¹⁹ Radikální anti-establishmentová opozice zatěžuje systém z obou stran spektra, čili extrémní politická uskupení se vymezují nejen vůči hlavnímu proudu, ale i proti sobě navzájem. Typickým příkladem je Výmarská republika s nacisty a komunisty napadajícími mainstream, ale i sebe navzájem.

S tímto znakem souvisí ideová multipolarita polarizovaného pluralismu. Zatímco dualistický nebo bipolární mechanismus nalezneme v umírněném pluralismu a v bipartismu (vláda vs. opozice), v ideologicky přehřátém pluralismu máme co dočinění s mnohačetnými interakcemi na ose radikálové vlevo vs. různé odstíny politického středu vs. radikálové vpravo. Střed v umírněném pluralismu jen doplňuje hlavní levicovou či pravicovou stranu a tyto dva soupeřící bloky ve vládě alternují; střed v polarizovaném pluralismu tvoří a hájí samotnou integritu demokratického režimu. Proto pak v tomto systému vidíme centristické strany s nepřetržitou účastí na vládě a radikální strany po desetiletí izolované.¹²⁰

Ovšem problémem pro takový polarizovaný stranický systém není sama o sobě přítomnost politických extrémistů. Jak se domnívá Sartori, samotná logika dominantního politického středu s sebou přináší ideologickou odstředivost. Naopak slabý politický střed má automaticky signalizovat ideologickou dostředivost a tedy stabilitu. Pouze dvě soupeřící bloky musí totiž soutěžit o voliče v politickém středu, aby

¹¹⁸ Tamtéž, s. 131-133.

¹¹⁹ Antisystémová strana „setrvává u systému víry, který nesdílí hodnoty politického řádu, v němž operuje.“ Tamtéž, s. 138.

¹²⁰ Tamtéž, s. 139.

získaly většinu.¹²¹ Konečně je třeba zvýraznit důležitost kritéria ideologické vzdálenosti vzhledem k prvnímu kritériu počtu stran. Vysoký počet stran nám sice indikuje potenciálně křehký systém, ale případy konsociačních demokracií Nizozemska, Švýcarska a jiných států s extrémní stranickou pluralitou ukazují, že segmentace jednotlivých sociálně-morálních táborů úspěšně zabraňuje vzniku labilní politické soutěže na bázi polarizovaného pluralismu.¹²²

Při pohledu na dějiny finského stranictví si hned zkraje můžeme odškrtnout 1. a 2. cestu. Ani celkový počet stran, ani počet striktně relevantních stran ve finském parlamentu nenaznačuje jakoukoliv korelaci mezi dominantními presidenty a vysokým nebo zvyšujícím se počtem politických táborů. Celkový počet stran se v čase zvyšoval bez ohledu na aktuálního presidenta a kulminoval po volbách v březnu 1995, kdy v *Eduskuntě* usedli zástupci 11 politických stran.

Zrovna tak numerická evoluce relevantních stran rostla v čase, aniž by brala sebemenší ohled na ústavní změny 1987-1991 nebo na „ceremonializaci“ hlavy státu ratifikací nové ústavy v letech 1999-2000.

Od posledních voleb ještě platných pro Finské velkoknížectví z října 1917 až po rok 1957 se stranický systém opíral o 6 relevantních stran. Už v říjnu 1917 lze identifikovat určité víceméně stálé tendence. Například, že vítězem voleb se stala Sociálně demokratická strana Finska (dále jen SDP) se ziskem 44,8 %.¹²³ Na druhém místě se pod dojmem stoupajícího napětí utvořil volební blok 3 stran s výsledkem 30,2 % – Finské strany (spíš konservativců a monarchistů z budoucí Strany národní koalice, dále jen KOK), Mladofinské strany a také Lidové strany (spíš liberálů a republikánů z vesměs budoucí Národní pokrokové strany, dále jen NPP).¹²⁴ Pomalu do čela se tlačící Agrární liga (dále jen AL), reprezentující venkov, skončila na 3. místě se 12,4 % hlasů.

¹²¹ Tím pádem Sartori mj. předpokládá automatickou dostředivost a umírněnou povahu dvoustranického uspořádání. (Ne)Platnost této teorie o vždy pragmatickém a normativně nadřazeném charakteru jakékoliv bipolární politické soutěže raději ponechme stranou, jelikož se našich zkoumaných případů beztak přímo netýká.

¹²² Sartori: Strany a stranické systémy. Schéma pro analýzu. 2005. s. 158.

¹²³ Mackie, Rose: The International Almanac of Electoral History. 1991, s. 243.

¹²⁴ Dlužno dodat, že tato linka „starofinové před válkou-KOK po válce“ a „mladofinové před válkou-NPP po válce“ zas tak doslovně neplatila. Ve skutečnosti se pozice překrývaly. KOK vytvořili konservativní nacionalisté orientovaní na Německo, NPP vybudovali liberální nacionalisté orientovaní na Francii a Británii. Před válkou se starofinové zaměřovali na spolupráci s ruským carem, zatímco mladofinové se připravovali na vyhlášení nezávislosti a větší spolupráci se Západem obecně. Pesonen, Riihinen: Dynamic Finland. The Political System and the Welfare State. 2002, s. 143.

Poslední 6. stranu reprezentovala Švédská lidová strana (dále jen SFP), reprezentující švédskou menšinu, s 10,9 %.

V uvedeném období let 1917-1957 můžeme nalézt snad jen 2 výjimky v rámci množství relevantních stran. Předně se jedná o 1. parlamentní volby v samostatném Finsku v březnu 1919, které sice dostaly do *Eduskunty* 6 stran, ale jen 5 relevantních.¹²⁵ Významnými aktéry byli již zmínění sociální demokraté, agráři, konservativci z KOK, liberálové z NPP a Švédové z SFP. Šestou stranou byla Křesťanská dělnická strana s 1,5 % a 2 mandáty – v parlamentu existovala jen jedno 3-leté volební období.¹²⁶

Tou 6. relevantní finskou stranou se totiž stali komunisté. Po prohrané občanské válce se zformovali do několika různých uskupení s měnícími se názvy tak, jak se ocitali pod stále větším tlakem od finských politických autorit.¹²⁷ Socialistická dělnická strana Finska vznikla v 1920 a v červenci 1922 překvapila 4. místem a ziskem 14,8 % hlasů.¹²⁸ Už o necelý rok byla tato strana zrušena a jejích 27 poslanců uvězněno.

Ve volbách v dubnu 1924 skončili komunisté pod titulem „Socialistická volební organizace dělníků a maloročníků“ pátí s 10,4 % hlasů. Tento komunistický tábor byl rozpuštěn v roce 1930, tím pádem se ale ještě zúčastnil voleb v letech 1927 a 1929 (12,1% a 13,5%).¹²⁹ Na prosazení zákazu jakýchkoliv komunistických spolků se podílelo krajně pravicové Lapuánské hnutí, které se v roce 1929 zformovalo výslovně za účelem obnovení idejí bílého Finska z doby občanské války a perzekuce komunistů.¹³⁰ Největší represe krajní levice však přišly ze strany vlády samotné, která svými zásahy prakticky znemožnila komunistům vůbec kandidovat v říjnu 1930 ve volbách a nově zvolený parlament, nyní plně kontrolovaný středovými a pravicovými stranami, pak mohl postavit veškerou komunistickou činnost mimo zákon.¹³¹

Tímto odsunutím extrémní levice představuje volební období říjen 1930 – červenec 1933 onu druhou výjimku z pravidla (vždy 6 relevantních stran až do 1957). Ničméně i přes vyloučení komunistů z politické soutěže se ve 30. letech stranický systém spíš dál fragmentizoval. S tím, jak AL (od 20. let již pravidelně disponující více

¹²⁵ Nohlen, Stöver: Elections in Europe: a data handbook. 2010, s. 606, 613.

¹²⁶ Pro kontext dodávám, že ve sledovaném období 1917-1919 finský parlament vždy zahrnoval stejný počet 200 mandátů.

¹²⁷ Arter: Democracy in Scandinavia. Consensual, majoritarian or mixed? 2006, s. 64-65.

¹²⁸ Nohlen, Stöver: Elections in Europe: a data handbook. 2010, s. 606, 613.

¹²⁹ Tamtéž, s. 606-607, 613-614.

¹³⁰ Pesonen, Riihinen: Dynamic Finland. The Political System and the Welfare State. 2002, s. 58.

¹³¹ Hejkalová: Stručná historie států: Finsko. 2003, s. 72-73.

než 20% podporou) rostla na síle a stala se pevnou součástí establishmentu, vznikaly od 30. let i pod vlivem probíhající hospodářské krize různé protestní malorolnické a periferní venkovské strany. Malorolnická strana Finska nejprve získala 1 mandát v říjnu 1930. V červenci 1933 obdržela 3 mandáty, a k tomu další agrárníci odpadlíci – Lidová strana – si vysloužili 2 mandáty.¹³² Příslušníci těchto menšinových agrárníků operovali v *Eduskuntě* až do roku 1945, ovšem vždy jen s naprosto minimálním počtem 1-2 mandátů a na vládnutí se nikdy nepodíleli.

Tím politickým táborem, který nahradil komunisty ve 30. letech na pozici 6. relevantní strany v systému, se stala právě krajní pravice. Lapuánské hnutí bylo sice po neúspěšném puči rozpuštěno v roce 1932, avšak právě tato událost členy hnutí postrčila k tomu vytvořit konečně legitimní politickou stranu.¹³³ Pro volby v červenci 1933 se konservativci z KOK a fašisté z Vlasteneckého lidového hnutí (potomci Lapuánského hnutí, dále jen IKL) spojili do společného volebního bloku, který však přinesl jen necelých 17 % hlasů a opět 3. místo za SDP a AL.¹³⁴ Neúspěch této aliance (KOK dokonce ztratila oproti minulým volbám) a nesnadnost reálné parlamentní spolupráce motivovala národně koaliční poslance, aby pro další volby v červenci 1936 kandidovali zase samostatně. Toto včasné oddělení možná zachránilo konservativní finskou pravici od úplného zániku po 2. světové válce. IKL v roce 1936 získalo 8,3 % a v roce 1939 6,7 %. Z relevantních stran pouze liberální NPP vždy zaznamenala nižší procento voličů.¹³⁵

S prohrou finsko-německé válečné aliance a obratu Finů na sovětskou stranu v roce 1944 pochopitelně došlo k rychlému rozpuštění IKL. Představitelé finské krajní pravice stihl podobný osud jako finské komunisty v roce 1930. A byli to právě finští komunisté, obnovení po válce pod pláštěm Finské lidově demokratické ligy (dále jen SKDL),¹³⁶ kteří zaujali své bývalé místo 6. relevantní strany v systému.

Nejdominantnější finskou stranou po celou éru 1917-1957 byli sociální demokraté. SDP podle procentuálních zisků zvítězila v každých parlamentních volbách. Obvykle v letech, kdy komunisté stáli mimo zákon, SDP vyhrávala s více než 30 %.

¹³² Nohlen, Stöver: Elections in Europe: a data handbook. 2010, s. 606-607.

¹³³ Pesonen, Riihinen: Dynamic Finland. The Political System and the Welfare State. 2002, s. 59.

¹³⁴ Nohlen, Stöver: Elections in Europe: a data handbook. 2010, s. 606-607.

¹³⁵ Tamtéž.

¹³⁶ Arter: Democracy in Scandinavia. Consensual, majoritarian or mixed? 2006, s. 65.

V letech, kdy komunisté konkurovali SDP přímou volební účastí, se sociální demokraté museli na 1. místě spokojit „jenom“ s více než 20 %.¹³⁷

Obdobně AL se rutinně umísťovala na 2. místě. Zisk agrárníků se pohyboval v řádu 20-27 %. KOK nejčastěji končila na 3. místě volebním ziskem v rozmezí 13-20 %. Tito konservativci nedokázali naplnit ambici stát se celonárodní vůdčí finskou stranou, jelikož nedokázali naplno oslovit nízkopříjmové a periferní skupiny finské společnosti. Za 2. světové války však prokázali největší podíl na zachování finské nezávislosti. Válečný premiér a následně prezident Juho Kusti Paasikivi, rovněž generál C. G. Mannerheim, velitel finských ozbrojených sil za zimní a pokračovací války a též finský prezident v 1944-1946, vycházeli oba ze své domovské národně koaliční strany.

Středové SFP a NPP hrály také zásadní roli ve finské politice. Speciálně SFP se od vzniku Finska podílelo na téměř všech vládách dodnes. NPP také hrálo roli jazýčka na vahách navzdory svým slabším volebním ziskům většinou v rozmezí 4-9 %. Procentuálně byla NPP prakticky vždy tou nejmenší relevantní stranou, ale svou centricností a popularitou v rámci helsinských kulturních kruhů získávala klíčové pozice presidenta nebo premiéra častěji než jiné strany (tedy do konce 2. světové války).¹³⁸ Počátkem roku 1951 se NPP rozpadla na dvě frakce. Tou silnější nástupnickou se stala Lidová strana Finska, v roce 1965 přejmenovaná na Liberální lidovou stranu (LKP).¹³⁹

O určitém otřesu ve finském stranickém systému lze mluvit po červenci 1958. Za prvé komunisté ze SKDL tu poprvé (a naposled) vyhráli parlamentní volby a za druhé počet relevantních stran zde podle mého názoru vzrostl na 7.¹⁴⁰ Jak již bylo řečeno v předchozí kapitole, odpadlíci z SDP, nespokojení s centristickým a anti-kekkonenovským vedením strany, vytvořili Sociálně demokratický svaz dělníků a maloročníků (dále jen TPSL).¹⁴¹ Tato třetí finská socialistická strana sice dosáhla ve volbách 1958 pouze 3 mandátů a 1,7 %, ale v dalším roce k TPSL přeběhlo 10 sociálně demokratických poslanců. Co je ještě důležitější, tato strana se podílela na celkem 4 Kekkonenem ustanovených vládách v letech 1958 (přechodná Kuuskoskiho vláda),

¹³⁷ Tamtéž, s. 64-65.

¹³⁸ Presidenti Stahlberg (1919-1925) a Risto Ryti (1940-1944), premiéři Kaarlo Castrén (1919), Juho Vennola (1919-1920, 1921-1922), Kyösti Kallio (1922-1924), Oskari Mantere (1928-1929), Aimo Cajander (1937-1939), Risto Ryti (1939-1940), Jukka Rangell (1941-1943).

¹³⁹ Pesonen, Riihinen: *Dynamic Finland. The Political System and the Welfare State*. 2002, s. 144-145.

¹⁴⁰ Nohlen, Stöver: *Elections in Europe: a data handbook*. 2010, s. 606-607.

¹⁴¹ Arter: *Democracy in Scandinavia. Consensual, majoritarian or mixed?* 2006, s. 65.

1962-1963 (většinová Karjalainenova vláda), 1966-1968 (většinová Paasiova vláda) a 1968-1970 (většinová Koivistova vláda). Role TPSL ve formování prokekkonenovských kabinetů v 60. let byla zásadní. Strana sloužila jako presidentův klacek na „neposlušnou“ SDP pod vedením Leskinenova a Tannerova křídla a navzdory menším volebním ziskům by na základě Sartoriho vlastních pravidel měla být zařazena do seznamu jako 7. relevantní strana.¹⁴² Popularita TPSL rychle vyprchala počátkem 70. let.¹⁴³

Volby v únoru 1962 s sebou přinesly další novum, tentokrát vítězství agrárníků a odsunutí SDP až na 3. pozici s méně než 20 %.¹⁴⁴ Ale jinak SDP vyhrávala všechny parlamentní volby do konce 80. let. Počet 7 relevantních stran trval dál i po pádu TPSL ve volbách v březnu 1970. Toto hlasování vystřelilo vzhůru Finskou stranu venkova (zkráceně SMP) obdařenou 10,5 %.¹⁴⁵ Tato strana vznikla odštěpením od AL už na konci 50. let na protest proti Kekkonenovu vedení. SMP představovala silnou anti-kekkonenovskou a tím i antisystémovou opozici. Populistická strana, řízená charismatickým Veikko Vennamem, se zastávala drobných zemědělců, nezaměstnaných a také válečných veteránů a uprchlíků z východní Karelíe, kteří po válce dostali od státu půdu, na které se usadili. Svou rétorikou strana tíhla k nacionalismu a ostře se vymezovala proti Kekkonenově klientelismu, a tím byl její koaliční potenciál *de facto* nulový. Euroskeptická Strana Finů (někdy nepřesně uváděna jako Práví Finové), vzniknuvší v 90. letech jako frakce SMP, se hrdě hlásí jejímu odkazu.¹⁴⁶

Jako další pravicovou antisystémovou relevantní stranu bychom od ledna 1972 mohli považovat Finskou křesťanskou ligu (SKL). Strana založená už v roce 1958 křesťanskou frakcí KOK může a nemusí být řazena mezi relevantní strany v rozmezí 1972-1979, nicméně od konce 70. let o její relevanci nemůže být pochyb. SKL zastupovala kulturní konzervatismus na finské politické scéně, od něhož KOK postupem času ustupovala ve prospěch ekonomického liberalismu a prozápadní zahraniční politiky. Vzestup křesťanské ligy také souvisel s reakcí na studentské bouře konce 60. let. V hodnotových otázkách stála proti většině (legalizace potratu,

¹⁴² Sartori totiž podle všeho tuto stranu jako relevantní nepočítal. Ve *Stranách a stranických systémech* stále ještě v polovině 70. let uváděl Finsko jako zemi s 6 relevantními stranami. Viz Sartori: *Strany a stranické systémy*. Schéma pro analýzu. 2005. s. 153.

¹⁴³ Pesonen, Riihinen: *Dynamic Finland. The Political System and the Welfare State*. 2002, s. 144.

¹⁴⁴ Nohlen, Stöver: *Elections in Europe: a data handbook*. 2010, s. 606-613.

¹⁴⁵ Arter: *Democracy in Scandinavia. Consensual, majoritarian or mixed?* 2006, s. 46.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 185-186.

liberalizace rozvodů atd.). O antisystémovém charakteru SKL svědčí i povolební vyjednávání po březnu 1979, kde konservativci z národně koaliční strany zaznamenaly svůj nejvyšší volební zisk v historii (21,7 %) ¹⁴⁷ a mohli přinejmenším teoreticky sestavit poprvé od 2. světové války pravicovou vládu složenou z KOK, SFP, LKP, Strany středu (přejmenovaní agrárníci, zkráceně Kesk) a potom i ze zástupců SMP a SKL. Předtím než Kekkonen vůbec zasáhl proti této koalici se však šéf KOK Harri Holkeri sám zřekl této možnosti a jeho strana tak nadále zůstala v opozici. SKL se do vlády dotlačila až počátkem 90. let, vystoupila z ní v 1994 pro nesouhlas se vstupem do EU. ¹⁴⁸ V roce 2001 se přejmenovala na Křesťanské demokraty (KD), jenž existují v *Eduskuntē* dodnes.

Jestliže o období 1958-1972 můžeme hovořit jako o 7-stranickém systému, finskou stranickou politiku v letech 1972-1994 bych hodnotil vesměs jako systém s 8 relevantními strany. V rámci zkoumané vazby stranický systém – president je vhodné podtrhnout post-kekkonenovské roky parlamentního funkčního období 1983-1987. Osvobození stran od imperiálního presidenta totiž vedlo k do té doby nejstabilnější finské vládě vůbec. Jedna a tatáž Sorsova vláda, složená z SDP, Kesk, SFP a poprvé i SMP, vydržela ve svém mandátu po celé 4-leté funkční období (věc ve Finsku do té doby nevídaná). Účast anti-establishmentové SMP, vedené už méně politicky zbláhým Pekka Vennanem (synem zakladatele strany), ¹⁴⁹ ve vládní koalici znamenala počátek konce této strany, jejíž popularita postupně upadala až do faktického zániku v roce 1995. ¹⁵⁰

Osmistranický systém nám jen trochu zamlžuje zvláštní přechodné období mezi volbami 1987 a 1991. Ony prvotní protipresidentské ústavní reformy se odehrály v parlamentu složeném nyní ze 3 velkých stran (SDP, KOK, Kesk) a ze 6 menších relevantních stran (SKDL, SMP, SFP, SKL + 2 nové strany „Demokratická alternativa“ a „Zelená liga“). ¹⁵¹ Tyto 2 nové strany svědčí o jisté krizi na finské levici. Oblíbenost komunistické SKDL uvadala už od konce 70. let a její méně než 10% podpora vedla ke

¹⁴⁷ Nohlen, Stöver: Elections in Europe: a data handbook. 2010, s. 606-613.

¹⁴⁸ Arter: Democracy in Scandinavia. Consensual, majoritarian or mixed? 2006, s. 142-143.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 46.

¹⁵⁰ Celkově finská 80. léta poznamenal postupný, slovy historičky Markéty Hejkalové, až „*nezdravý konsensus*“, kde „[p]rogramy stran *splývaly*“. Hejkalová: Stručná historie států: Finsko. 2003, s. 94.

¹⁵¹ Pro pořádek dodáváme, že reálně bylo vždy v poválečné *Eduskuntē* až dodnes minimálně o 1 stranu více. Alandská koalice jakožto strana sdružující politický zájem autonomního souostroví obydleného finskými Švédy téměř vždy získala ve volbách 1 mandát. Nohlen, Stöver: Elections in Europe: a data handbook. 2010, s. 606-613.

vzniku Demokratické alternativy (Deva) jakožto 3. komunistické strany (kromě SKDL ještě vždy mimo parlament existovala radikálnější Komunistická strana Finska, SKP). V roce 1990 se tyto 3 komunistické strany nakonec spojily do jednotné, novolevicové Levicové aliance (Vas), která dodnes zastupuje zájmy finské levice v parlamentu. Zelená liga (VIHR) pak potvrzuje soudobý trend vzniku a vzestupu environmentalistické politiky, zvláště ve Skandinávii. Také finští zelení představují dodnes relevantní politickou stranu ve Finsku. LKP, čili nástupkyně historicky významné liberální NPP, z jejichž řad povstali populární presidenti Stahlberg a Ryti, byla už na hraně relevance po volbách 1983, v nichž kandidovala společně se Stranou středu, a po neúspěšných volbách 1987 se LKP víceméně vytratila z finské politiky.¹⁵²

Přestože Vas nikdy nedosáhla popularity poválečné SKDL, její existence a také existence zelených dlouhodobě oslabuje finské sociální demokraty natolik, že od 90. let dodnes se už SDP nemůže chlubit takovou převahou ve finském elektorátu.¹⁵³ V březnu 1991 to byl Finský střed (opět přejmenovaní bývalí agráři; Kesk), kdo vyhrál volby.¹⁵⁴ Kesk zvítězil také v březnu 2003, březnu 2007 a dubnu 2015. KOK poprvé a zatím naposledy zaznamenala těsné volební vítězství v dubnu 2011.¹⁵⁵ SDP alespoň mohla těšit schopnost vybírat kvalitní kandidáty na presidentský post. Mauno Koivisto, Martti Ahtisaari, Tarja Halonenová – presidenti mezi lety 1982-2012 – všichni pocházeli z SDP.

Počet relevantních stran velmi mírně poklesl na 7 v období ekonomického zotavení se Finska po pádu železné opony od roku 1995, přes začlenění Finska do eurounijních struktur až po bezprecedentní ekonomický boom země od konce 90. let do let 2005-2006. Prim tady hrál stále triumvirát SDP, Kesk, KOK (přibližně 18-28 %). Za nimi vždy na 4. místě Vas se ziskem kolem 10 %. Potom následují VIHR, SFP a SKL neboli KD (křesťanští demokraté). V tomto desetiletí konsensuální finská politika patrně dosáhla svého vrcholu, o čemž svědčí i „duhové“ kabinet Paavo Lipponena (1995-2003) zahrnující dříve vůči sobě nepřátelské SDP a KOK, a k tomu v některých fázích i postkomunisty z Vas a zelené z VIHR.¹⁵⁶

¹⁵² Tamtéž, s. 606-613.

¹⁵³ Arter: Democracy in Scandinavia. Consensual, majoritarian or mixed? 2006, s. 73-74.

¹⁵⁴ Tamtéž; s. 218, 220.

¹⁵⁵ Norsk Senter for Forskningsdata (NSD) – European Election Database.

¹⁵⁶ Pesonen, Riihinen: Dynamic Finland. The Political System and the Welfare State. 2002, s. 148.

Situaci nám trochu promění volby z března 2007 a zvláště z dubna 2011. Od této doby až do letošního roku 2020 máme co dočinění opět s 8-stranickým systémem pod vlivem návratu na výsluní pohrobků z SMP. Strana Finů (PS) šokovala finskou i evropskou veřejnost 19 % ve volbách 2011.¹⁵⁷ Straně scházelo jen 1,5 % pro úplné vítězství. I v následujících volbách PS navzdory předvolebním průzkumům dostávala přes 17 % hlasů. Představitelé této pravicově populistické strany oslovili voliče nejprve kritikou eurozóny a poté protipřistěhovaleckým programem, jelikož důsledky imigrační krize se ve Finsku negativně projevují dodnes.¹⁵⁸

Poslední volby z dubna 2019 skončily těsným vítězstvím SDP (17,7 %), na 2. místě PS (17,5 %) a na 3. místě KOK (17,0 %). Potom následovaly Kesk, VIHR, Vas, SFP a KD jakožto stále relevantní strany reprezentující odlišné sociální skupiny a politické zájmy.¹⁵⁹

Pojďme si uvedené poznatky shrnout. Prvních 40 let nezávislého Finska tamější politiku diktoval 6-stranický systém polarizovaného pluralismu. Středové strany tvořily páteř finské politiky spolu s prezidentem. Komunisté ohrožovali stabilitu systému zleva, Lapuánské hnutí a IKL zprava. Do 2. světové války byly finské vlády celkově naladěné doprava. Vlády a presidenti téměř výlučně pocházeli z městských středopravicových táborů nebo z agrárníků. I reformovaní sociální demokraté se do jisté míry nacházeli na vedlejší koleji – vzhledem k jejich volebním úspěchům byla jejich účast na vládách do zimní války minimální. Toto vychýlení mírně doprava pochopitelně způsobila finská občanská válka a její vyústění v 1919.

Systém 6-stranického polarizovaného pluralismu trval do voleb 1958. Po 2. světové válce se kyvadlo finské politiky otočilo směrem doleva. Vliv SSSR na domácí politiku Finska se projevil postupným odklonem Strany národní koalice mimo vládní pozice a naopak nástupem a posílením komunistů. Tento odsun KOK se však naplno projevil až po nástupu Kekkonena do presidentské funkce její neúčastí na vládách skrze téměř celá 60. a 70. léta. Polarizace finské politiky se dále zvýraznila po volbách 1958, které antisystémová SKDL dokonce vyhrála.

¹⁵⁷ Norsk Senter for Forskningsdata (NSD) – European Election Database.

¹⁵⁸ PS se podílela na vládě po roce 2015 a výsledky její práce se nesetkaly s příznivou reakcí voličů. Strana se rozpadla na dvě frakce a všechny průzkumy Straně Finů přisuzovaly těžký propad ze 17 % na 5 % i méně. Vypuknutí skandálu sexuálního zneužívání dětí a nezletilých v Oulu gangem uprchlíků z Asie v prosinci 2018-lednu 2019 tuto stranu „přes noc“ katapultovalo zpět nad 17 %. Faux: En Finlande, les sociaux démocrates battent l'extrême droite sur le fil. *Le Figaro*, 15. 4. 2019.

¹⁵⁹ Norsk Senter for Forskningsdata (NSD) – European Election Database.

Sartoriho koncept teoreticky vyžaduje přítomnost antisystémových stran na obou krajích spektra. Můžeme se ptát, zda opravdu charakteristiku polarizovaného pluralismu Finsko i po 2. světové válce naplňovalo? Dle mého názoru jednoznačně ano. Odsunutí KOK je jen jedním z důvodů. Třebaže KOK sama o sobě radikální stranou nebyla, svým přichýlením k Západu, silnou podporou pro podíl Finska na evropské integraci, přirozenou skepsí k Sovětskému svazu a odporem ke komunismu reprezentovala tábor stojící proti tzv. Paasikivi-Kekkonenově linii. Multipolární a ideologicky rozkročený stranický systém trval ve Finsku dále až do raných 80. let. Finská strana venkova a Finská křesťanská liga reprezentovaly další pravicová uskupení, s nimiž strany hlavního proudu, dokonce ani KOK, dlouho nechtěly mít nic společného. SMP potom do jisté míry v 60. a 70. letech suplovala jakoukoliv otevřenou opozici proti Urho Kekkonenovi, kterému ostatní strany stále prodlužovaly mandát.¹⁶⁰

Pokud jde o levý pól, konkrétně se SKDL stala členem vládních koalic v 40., 60., 70. a 80. letech. Nebyla součástí kabinetů v 50. letech. Lze namítnout, do jaké míry vlastně SKDL byla skutečně antisystémovým elementem? Domnívám se, že častá přítomnost SKDL ve vládách nenarušuje koncepci polarizovaného pluralismu ve Finsku. Ideálně bychom sice čekali radikály z obou stran mimo vládu, jejíž páteří jsou pouze středové strany. Koncept však nijak nebrání polarizovaným pluralismům vychýleným nalevo či napravo. Není pochyb, že pod vlivem finlandizace se finský stranický systém octnul ideově více vlevo. Na antisystémovém charakteru SKDL toto vše nic nemění. Svými přímými kontakty na Sověty se v podstatě jednalo o 5. kolonu reprezentující zájmy cizího státu. Ideologie SKDL rovněž prosazovala fundamentální přeměnu společnosti.¹⁶¹

Pokračující stranická fragmentace vedla od konce 50. let k 7-stranickému a od počátku 70. let dokonce k 8-stranickému systému. Až doposud by se mohlo zdát, že proměnná pouhého počtu relevantních stran odpovídá stoupající moci presidentů, a je tak validním explanačním faktorem. Posun od 6 přes 7 až po 8 relevantních stran v průběhu Paasikiviho a Kekkonenova mandátu by to dokazoval. Jenže počet stran a stranická štěpení se nezastavila počátkem 80. let, naopak ještě dál narostla. Systém 8

¹⁶⁰ Kupodivu včetně KOK, pro kterou Kekkonen zaručoval přístup Finska do Evropského hospodářského prostoru.

¹⁶¹ Sartori mj. hodnotí Francouzskou 4. republiku jako jeden z příkladů polarizovaného pluralismu, kde antisystémovou pravicovou opozici reprezentovali gaullisté. Ti gaullisté, kteří přitom větší část 50. let strávili ve vládní koalici. Sartori: *Strany a stranické systémy. Schéma pro analýzu*. 2005. s. 169.

stran v zásadě trvá ve Finsku dodnes s občasnými výjimkami rozpadů a slučování některých stran způsobujících, že v jistých volebních obdobích mezi 1972-2020 bychom v *Eduskuntē* identifikovali pouze 7 nebo naopak až 9 relevantních stran.¹⁶²

A tak jedinou potenciální vysvětlující proměnnou, pokud se zabýváme ryze povahou stranického systému a hypotetickým vlivem na výkon hlavy státu, může být jen systémový typ polarizovaného a umírněného pluralismu. Podle mého pozorování soudím, že období 1982-1987 představuje mezník a přechod Finska ke stabilnějšímu pluralismu. Jedná se o dobu konce Kekkonenova úřadování (1981-1982), dobu funkční 4-leté nepřerušované vládní koalice Kalevi Sorsy, na níž se navíc podíleli poslanci dříve antisystémové SMP (1983-1987), a také dobu návratu KOK nejen do vládního kabinetu, ale i přímo na premiérský post (1987), a v neposlední řadě dobu průběžné „deradikalizace“ a transformace SDKL. Toto 5-leté období stačilo k ústavním presidentským reformám následujícího 4-letého časového rámce 1987-1991, v němž se do značné míry odhlasovala změna charakteru finského politického režimu z polopresidentského na parlamentární. Přechod typu stranického systému navíc potvrdila následná éra koexistence nesocialistického kabinetu premiéra Aha a sociálně demokratických presidentů mezi lety 1991-1995, která sedimentovala bipolární a dostředivý charakter politické soutěže.

Fáze umírněného pluralismu pravděpodobně trvá v zemi nadále, což potvrzují „duhové“ vládní koalice zahrnující strany napříč spektrem a také občasné opoziční postavení Kesk a SDP – dříve jádra většiny finských kabinetů za konfliktnějších časů.¹⁶³ Ideologický rozptyl se s krizí eurozóny a volbami 2011 nepochybně opět rozšířil. Současná PS však sama zatím nezpůsobuje dostatečnou ideovou polarizaci, o čemž svědčí její účast ve vládě po roce 2015.

¹⁶² Například fáze 1995-1999 má v mém počítání pouze 7 relevantních stran kvůli rozpadu a transformaci SMP do Strany Finů. Nicméně stranické rozmělnění tu dosáhlo svého vrcholu, neboť v tomto 200-členném parlamentu seděli zástupci celkem 11 různých politických seskupení.

¹⁶³ Arter: *Democracy in Scandinavia. Consensual, majoritarian or mixed?* 2006, s. 58, 60.

III. b) Zhodnocení politického systému

Kategorizace Finska mezi politické systémy často patřila k nesnadným úkolům a před zavedením konceptu polopresidencialismu si politologové s Finskem často nevěděli rady. Má být Finsko parlamentární? Fakt, že je vláda odpovědná parlamentu by tomu napovídal, ale pak si bystrý pozorovatel všiml dlouhé tradice silných finských presidentů, zejména čtvrt století dlouhé trvání hlavy státu Kekkonena a jeho *de iure* i *de facto* dominance na politické scéně, že například ještě v roce 1984 Arend Lijphart zařadil Finsko mezi presidentské systémy.¹⁶⁴

70 let dlouhému úspěšnému fungování polopresidencialismu ve Finsku napomohl i řídký výskyt kohabitací. Jistě lze argumentovat, že čistě „na papíře“ Finsko zažilo snad až 10 různých kohabitačních fází, ale při bližším pohledu se zdá, že skutečná kohabitace se odehrála pouze v letech 1991-1995.¹⁶⁵ Tento fakt byl zapříčiněn rozvinutým finským multipartismem, preferencí pro koaliční vládnutí, všeobecnou politikou konsensu, a jistě také způsobem presidentské volby, kde si strany přes sbor volitelů zachovaly dílčí vliv na konečný výběr hlavy státu.¹⁶⁶ Na druhou stranu by ze stejných důvodů bylo možno předpokládat oslabení presidenta na úkor parlamentu mnohem dříve. Máme-li ideologicky dostředivou politiku a způsob volby zajišťující nezvolení jakéhokoliv nezávislého kandidáta, jeden by čekal, že se president brzy stane pouhým agentem některých stran, ale přitom autonomními aktéry zůstali přibližně do pozdních 80. let.¹⁶⁷

Proč tedy polopresidencialismus „padl“ právě v této době, a jaké faktory působily na jeho vznik a vývoj?

¹⁶⁴ Nousiainen: From Semi-presidentialism to Parliamentary Government: Political and Constitutional Developments in Finland. 2001, s. 97.

¹⁶⁵ Viz historický přehled všech kohabitací podle Roberta Elgieho na webu *semipresidentialism.com*. Tannerův menšinový kabinet SDP (1926-1927) i Manterův menšinový kabinet NPP (1928-1929) byly vlády přechodného charakteru ustavené s přímou podporou agrárního presidenta Relandera. Po 2. světové válce se nabízí hned několik kabinetů (Pekkalův z SKDL, Fagerholmův a Törngrenův z SDP, Kekkonenovy z AL) kohabitujiících s národně koaličním presidentem Paasikivim, nicméně Paasikivi sám odtlačoval svou domovskou stranu z vládních koalic kvůli známým zahraničně politickým důvodům. Zvláště Kekkonenovy kabinety se mohly opřít o silnou Paasikiviho podporu kvůli Kekkonenovu vynikajícímu vyjednávacímu talentu a získaným kontaktům na sovětské politiky. Reálně se tak ani zde o kohabitaci nejednalo, definujeme-li podle francouzského vzoru jako období vlády, kdy proti sobě stojí president a parlamentem ovládaný kabinet ze vzájemně nepřátelských politických táborů. Totéž platí i pro přechodný půlroční Paasiův menšinový kabinet SDP v roce 1972.

¹⁶⁶ Nousiainen: From Semi-presidentialism to Parliamentary Government: Political and Constitutional Developments in Finland. 2001, s. 98.

¹⁶⁷ Na druhou stranu je ale vhodné podotknout, že až do roku 1950 nebyl žádný finský president znovuzvolen, takže to s tou dominancí presidenta zprvu nebylo až tak extrémní. Strany a voliči mohli presidenty střídát a to také dlouhou dobu vskutku dělali.

1. Reakce na zahraničně politickou hrozbu, zejména na Rusko / Sovětský svaz.

2. Konsensuální politika stran a stabilita finských vlád zejména od počátku 80. let. Strany už méně nakloněny zásahům zvenčí a nepotřebovaly nad sebou arbitra.¹⁶⁸ Tento faktor je také v souladu s Duvergerovou teorií: v situaci vlády křehkých koalic rozhádaných stran panuje shoda psaných pravidel a politické praxe (čili převaha presidenta do 80. let). V situaci stabilních koalic a dostředivých stran se prosazuje rozdíl mezi psanými pravidly a politickou praxí (ve finském případě umenšení role presidenta do symbolické roviny).

3. Proces evropské integrace Finska. Měl za následek zamlžení rozdílů mezi domácí a zahraniční politikou a vytvoření prostoru, kudy izolovat presidenta.

4. Přímá volba presidenta paradoxně měla za následek symbolický úpadek pozice presidenta. V očích politických elit i prostého lidu prezident sestoupil z piedestalu dolů a nevyhnutelně se stal součástí špinavých kampaní, veřejných znemožnění, rétorického populismu atd., což ho zbavilo jakési tradiční mystické, ba i monarchické aury.¹⁶⁹

Podle Jaakko Nousiainena je rozumné očekávat, že nová finská ústava poslouží jako bariéra před případným návratem k silnému presidentství, naopak zůstane-li stranický systém strukturovaným, bude parlamentní vláda dále posilovat. Dokonce i kdyby se geopolitická situace náhle radikálně proměnila, Nousiainen nepředpokládá restauraci polopresidencialismu,¹⁷⁰ ústava k tomu reálné možnosti neposkytuje.¹⁷¹ To samé si myslí i David Arter.¹⁷²

Pouze pokud přijmeme tu nejužší definici polopresidencialismu Roberta Elgieho, můžeme tvrdit, že je Finsko příkladem polopresidentského režimu. Ústava

¹⁶⁸ „All the coalition governments since 1982 have been broad-based majorities that have run their full course and neither coalition-building nor maintaining the coalition in office have been problematical.“ Arter: Finland. In Elgie, Robert (ed.): *Semi-Presidentialism in Europe*. 1999, s. 61.

¹⁶⁹ Nousiainen: *From Semi-presidentialism to Parliamentary Government: Political and Constitutional Developments in Finland*. 2001, s. 103.

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 107.

¹⁷¹ Finská ústava je velmi rigidní, k její změně je nejprve zapotřebí prostá většina, poté je nutné počkat do parlamentních voleb a ustanovení nového parlamentu, jehož výbor změnu znovu zhodnotí a parlament opět hlasuje. Aby byla v této fázi ústavní reforma opravdu schválena, 2/3 přítomných členů parlamentu musí zvednout ruku. Viz Odstavec 73 Ústavy Finska 2000.

¹⁷² Arter: Finland. In Elgie, Robert (ed.): *Semi-Presidentialism in Europe*. 1999, s. 66.

finskému presidentu dokonce ani nenechala manévrovací prostor v zahraniční politice, tradiční presidentově doméně.¹⁷³

Je Finsko polopresidentskou zemí podle definice Matthewa Shugarta? Není.

1. *President je zvolen z všelidového hlasování na pevně dané funkční období.* Ano.

2. *Premiér se opírá o důvěru parlamentu.* Ano.

3. *President má poměrně významné pravomoci.* Ne.

Otázky definující rozsah významných pravomocí presidenta: 1. *President iniciuje jmenování premiéra?* Ne, explicitní postup formování vlády, vypsáný v odst. 61 Ústavy, mluví jasně o absolutní kontrole parlamentu nad celým procesem ustanovení kabinetu. 2. *President smí odvolat premiéra?* Ne, nemůže ze své vůle, viz odst. 64 Ústavy, který formuluje, že president odvolává členy vlády jen na vyžádání premiéra, samotného ministra, nebo když je vláda odvolána parlamentem. I když na druhou stranu odst. 58 Ústavy podezřele budí dojem, že president má možnost také odmítnout a blokovat jmenování či rezignaci premiéra nebo ministrů... 3. *Vzniká kabinet bez explicitního vyjádření důvěry vládě?* Ne, nevzniká, viz odst. 61 Ústavy. 4. *Omezení vyjádření nedůvěry vládě?* Ne, v Ústavě se nevyskytuje zmínka o jakémkoliv omezení. 5. *President smí rozpustit parlament?* Ne, nemůže ze své vůle, odst. 26 Ústavy v podstatě říká, že o případném předčasném ukončení činnosti parlamentu rozhodují premiér a parlamentní kluby, na druhou stranu president není automaticky povinen následně parlament rozpustit, i kdyby se kabinet a strany stavěly na hlavu, takže jistý malý manévrovací prostor tu je zachován, to však nic nemění na záporné odpovědi pro tuto otázku. 6. *President smí rozpustit parlament až následkem vyjádření nedůvěry vládě nebo následkem selhání parlamentu vytvořit novou vládu?* Ne, viz má předchozí odpověď, president ze své vůle parlament rozpustit nemůže, ani když je vláda parlamentem svržena. Pouze na vyžádání premiéra smí president rozpustit komoru a vypsát nové volby. *Presidentské veto?* Spíš ne, viz odst. 77, 78 Ústavy. Presidentovo veto může být přehlasováno prostou většinou hlasů, Shugartovým kritériem je zřejmě „bulharské minimum“, kdy parlament musí přehlasovat veto alespoň absolutní většinou hlasů (51% komory), aby se právo veta mohlo počítat jako významná presidentská pravomoc.

¹⁷³ „The communication of important foreign policy positions to foreign States and international organisations is the responsibility of the Minister with competence in foreign affairs.“ Odstavec 93 Ústavy Finska 2000.

IV. Islandský případ

Islandčané vyhlásili nezávislost na Dánsku a vznik Islandského království 1. 12. 1918, připojili se tak celé řadě dalších nově vzniklých států po 1. světové válce. Personální unie prostřednictvím dánského monarchy však přetrvala až do 17. 6. 1944, kdy i pod tíhou několikaleté okupace dánského území Německem vyhlásili islandští předáci republiku.¹⁷⁴ Na rozdíl od Finska Islandčané nemuseli a ani nechtěli vést neutrální politiku a v roce 1949 se Island stal jedním ze zakládajících členů NATO. Přestože Island za 2. světové války neutrpěl žádné škody ve srovnání s Finskem, byl na rozdíl od něj také zařazen do Marshallova plánu.¹⁷⁵

Ústava Islandské republiky¹⁷⁶ je stále platným vrcholným právním dokumentem v zemi. Je poměrně stručná a krátká, s její přípravou Islandčané nestrávili mnoho času. S trochou nadsázky lze říct, že jediná změna v republikánské ústavě oproti ústavě předchozí monarchické, je jen záměna slova král za slovo president.¹⁷⁷ V době příprav k vyhlášení republiky se na stávající ústavu nahlíželo jen jako na prozatímní. Islandští politici však po 2. světové válce už necítili potřebu cokoliv měnit. Tato ústava zažila pouze několik málo dodatků nijak neměních charakter systému – nejčastěji šlo o úpravy volebního systému a navýšení počtu poslaneckých křesel.¹⁷⁸

Klíčoví političtí aktéři v dané době neměli zájem přidělat si starosti založením nové mocné politické instituce, jež by rozbila dobovou rovnováhu moci na vnitropolitické úrovni. Proto politické strany tlačily pro nepřímou volbu presidenta. Byl to však první islandský president Sveinn Björnsson, kdo prosadil přímou volbu s argumentem, že většina lidu si tak přeje.¹⁷⁹ Navzdory všelidové volbě je fakt, že islandský president vycházel z předcházející monarchické tradice, důvodem, proč historicky většina islandských presidentů zasahovala do politického dění jen minimálně. Islandský král totiž navzdory svému titulu pochopitelně sídlil v Kodani a v praxi

¹⁷⁴ Ještě předtím se v 20.-23. květnu 1944 konalo referendum, v němž 99,5 % islandským voličů vyjádřilo souhlas s úplným oddělením od Dánska a vyhlášením republiky. Gylfason: *The Anatomy of Constitution Making: From Denmark in 1849 to Iceland in 2017*. 2017, s. 11.

¹⁷⁵ Pro Spojené státy výhodná strategická poloha Islandu způsobila opravdu štědrnou podporu pro čerstvý ostrovní stát – Island v rámci Marshallova plánu získal nejvíc peněz ze všech zemí v přepočtu na obyvatele! Thorhallsson: *Iceland and European Integration. On the edge*. 2004, s. 22.

¹⁷⁶ ...která vznikla ve stejný den vyhlášení republiky, tedy 17. 6. 1944. Má dohromady 7 částí a 80 článků a doposud byla sedmkrát doplňována.

¹⁷⁷ Óskarsdóttir: *From Majoritarian Parliamentarism to Semi-Presidentialism? The Case of Iceland*. 2014, s. 5.

¹⁷⁸ Gylfason: *The Anatomy of Constitution Making: From Denmark in 1849 to Iceland in 2017*. 2017, s. 14-15.

¹⁷⁹ Mimochodem tímto rozhodnutím se Island stal teprve 3. evropskou zemí v dějinách po Francii 1848 a Německu 1919, která zavedla přímo voleného presidenta. Tamtéž, s. 11.

nevykonával žádnou moc nad islandským lidem. Navíc když vypukla ústavní krize v Dánsku roku 1920, král se nakonec podvolil svrchovanosti parlamentu a stal se i v Dánsku pouze symbolickou hlavou státu, co nikdy nevzdoruje přáním premiéra a poslanců. Mimo jiné král tehdy ztratil právo veta a právo jmenování či odvolání členů vlády.¹⁸⁰

Máme tu tedy silný precedent pro ceremoniální hlavu státu na Islandu. Byť sice 1. a 2. islandský prezident (Sveinn Björnsson 1944-52, a po něm Ásgeir Ásgeirsson 1952-1968) hráli jistou zákulisní roli při sestavování vlád, ani oni v zásadě nenarušili svrchovanost parlamentních stran při tvoření vlády. Presidenti většinou zasáhli do jednání, když strany nedokázaly nalézt kompromis.^{181 182}

Björnsson byl ještě v roce 1944 jakožto stávající královský regent zvolen jako jediný prezident nepřímo parlamentem. Měl nejvíce diplomatických zkušeností a zahraničních kontaktů, a tak se proti němu nepostavil žádný další kandidát. Björnsson se plánoval zúčastnit lidových voleb v letech 1945 a 1949, ani tehdy se však vůči němu nevymezil žádný protikandidát. Zemřel během svého mandátu, a tak první volba hlavy státu se na Islandu konala v roce 1952.

Od té doby je prezident vždy volen pouze na 4 roky stejně jako zákonodárny sbor, nicméně tu neplatí žádná omezení stran znovuzvolení a počtu volebních období, jež prezident může vykonat. Pro volby hlavy státu se uplatňuje volební systém jednokolové relativní většiny (tradiční britský FPTP systém). Na Islandu se téměř vždy zkonstruovaly solidní většinové vlády, na rozdíl od některých jiných skandinávských zemí, což je také jeden z důvodů *de facto* slabých presidentů. Tradice ceremoniálních presidentů byla na Islandu historicky tak výrazná, že se daný mandát mnohokrát automaticky obnovil bez voleb kvůli neexistenci dalšího protikandidáta,¹⁸³ a to už právě od počátku Islandské republiky od roku 1945 dodnes.

Jedním z příkladů dobrovolného stažení se islandské hlavy státu do ceremoniální role slouží například spor o vstup země do Evropského hospodářského prostoru v 1.

¹⁸⁰ Óskarsdóttir: From Majoritarian Parliamentarism to Semi-Presidentialism? The Case of Iceland. 2014, s. 3.

¹⁸¹ Tamtéž, s. 6.

¹⁸² A tím, že následující 2 presidenti, Kristján Eldjárn (1968-80) a Vigdís Finnbogadóttir (1980-96), již nepocházeli z politických kruhů a vstoupili do hry jako outsideři z kulturní sféry, o to ještě méně aktivní jako političtí aktéři byli. Zato s 5. presidentem, Ólafurem Ragnarem Grímssonem (1996-2016), jakožto bývalým sociálně demokratickým lidrem a ministrem financí, zase přestala být funkce hlavy státu na Islandu bezvýznamná. Kristinsson: Iceland. In Elgie, Robert (ed.): *Semi-Presidentialism in Europe*. 1999, s. 94-95.

¹⁸³ Duverger: A New Political System Model: Semi-Presidential Government. 1980, s. 167-168.

polovině 90. let. Část veřejnosti tlačila na presidentku Vigdis Finnbogadottir, aby vetovala dané rozhodnutí vlády. Presidentka se navzdory svým vlastním pochybám podvolila schválení vstupu parlamentem a žádost o vstup podepsala s odůvodněním, že od ní nemohlo být očekáváno, že se postaví proti vůli demokraticky zvoleného shromáždění. Toto Finnbogadottir prohlásila s vědomím 94,6 % hlasů, které obdržela v presidentských volbách 1988. Jednání a rétorika islandské presidentky tak ostře kontrastuje s mnoha jinými polopresidencialismy, kde se hlavy států i se značně slabším procentuálním mandátem staví na roveň, nebo i na vyšší stupeň než zákonodárné sbory s odděleným demokratickým mandátem.¹⁸⁴

Politická praxe na Islandu zatím bez výjimky probíhala tak, že parlament sestavil a jmenoval kabinet. Obdobně i Maurice Duverger psal o Islandu, že se nijak neliší od normální parlamentární praxe navzdory širokým pravomocím presidenta vyjmenovaným v ústavě. Striktní odpovědnost vlády parlamentu byla hlavním důvodem pro odmítnutí designace polopresidentského režimu na Island ze strany Giovanni Sartoriho a mnohých dalších akademiků. Islandčané s hrdostí prohlašují o svém parlamentu *Althing*, že je nejstarší na světě, a vždy jim sloužil jako symbol politické svrchovanosti a nezávislosti ostrova tváří v tvář ostatním skandinávským zemím.¹⁸⁵

Na islandského presidenta je nahlíženo ne jako na angažovaného politika, ale jako na neutrálního arbitra zaštiťujícího zemi jako celek.¹⁸⁶ Ústava však udává presidentu plné právo odvolávat a jmenovat premiéry a ministry bez omezení.¹⁸⁷ Mezi další významné, ale dosud nikdy nevyužité, presidentské pravomoci patří právo presidenta předkládat návrhy zákonů parlamentu,¹⁸⁸ nebo taky udělit výjimky ze zákonů pro vybrané osoby.¹⁸⁹ President může iniciovat rozpuštění parlamentu a svolat nové volby i proti vůli komory, také se to však zatím nikdy nestalo.¹⁹⁰ Zároveň může být

¹⁸⁴ Kristinsson: Iceland. In Elgie, Robert (ed.): *Semi-Presidentialism in Europe*. 1999, s. 86.

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 87.

¹⁸⁶ Tamtéž.

¹⁸⁷ Čl. 15 Ústavy Islandu: „*The President appoints Ministers and discharges them. He determines their number and assignments.*“

¹⁸⁸ Čl. 25 Ústavy Islandu: „*The President of the Republic may have bills and draft resolutions submitted to Althingi.*“ Pozoruhodný je rovněž čl. 2 Ústavy, který říká, že zákonodárnou moc společně vykonává parlament a president, zatímco tentýž článek poté deklaruje, že výkonnou moc ve státě vykonává pouze president a další vládní autority (parlament tedy už ne).

¹⁸⁹ Čl. 30 Ústavy Islandu.

¹⁹⁰ Čl. 24 Ústavy Islandu.

president odvolán nejprve tříčtvrtinovou parlamentní většinou a poté následně většinou hlasů v referendu.¹⁹¹

Stefanía Óskarsdóttir ve svém textu argumentuje o původním záměru tvůrců islandské ústavy na počátku 40. let mít slabšího presidenta¹⁹² podobně jako mocensky slabým byl dánský a islandský král, avšak její příklady vytváří spíš opačný dojem. Tvůrci údajně chtěli zamezit zasahování presidenta do legislativy neudělením samostatného práva veta, jenže titíž zákonodárci udělili hlavě státu právo nepodepsat návrh zákona a předložit jej k posouzení v referendu.¹⁹³ Jak si ještě za chvíli ukážeme, tato instituce v sobě skrývá mnohem větší sílu než obyčejné veto přehlasovatelné prostou většinou poslanců v případě Finska. Možná, že však tvůrci předpokládali, že tuto pravomoc by president užíval jen výjimečně, v čemž by měli pravdu. Dále čl. 13 ústavy: „*The President entrusts his authority to Ministers.*“, autorka interpretuje jako doklad pouze symbolické role presidenta v systému, to však z této jediné věty automaticky neplyne, naopak to může implikovat podřízené postavení ministrů presidentovi. Totéž platí pro čl. 11 ústavy: „*The President of the Republic may not be held accountable for executive acts.*“ Nejde však o ojedinělou interpretaci, naopak většina islandských akademiků se v minulosti přikláněla k tvrzení o nominální, nejen reálné, parlamentární povaze islandského systému, a to nejčastěji právě s odvoláním na tyto články 11 a 13.¹⁹⁴

K islandským akademikům, jenž naopak sdílí můj názor, patří Thorvaldur Gylfason. V jeho komparaci dánských a islandských ústav argumentuje, že diskuse o platnosti výše uvedených významných presidentských pravomocí definitivně skončila v roce 2004, kdy tehdejší bývalý sociálně demokratický president využil právo veta. Jestliže tato pravomoc, dánskému králi již dávno odejmutá, mohla být uplatněna, pak se celý argument o ceremoniálním postavení islandské hlavy státu podle dánského vzoru hroutí. Pokud ústava výslovně dovoluje presidentu odvolávat vládu, rozpouštět parlament nebo předkládat návrhy zákonů, bylo by pošetilé představit si, že tyto pravomoci nelze využít s odvoláním na nevyužívanost těchto pravomocí ze strany dánského krále. Jak Gylfason poznamenává to, co by ostatně mělo být samozřejmé,

¹⁹¹ Čl. 11 Ústavy Islandu.

¹⁹² Óskarsdóttir: From Majoritarian Parliamentarism to Semi-Presidentialism? The Case of Iceland. 2014, s. 5-6.

¹⁹³ Čl. 26 Ústavy Islandu.

¹⁹⁴ Kristinsson: Iceland. In Elgie, Robert (ed.): *Semi-Presidentialism in Europe*. 1999, s. 90-91.

republika s lidem zvoleným presidentem není stejný systém jako parlamentní konstituční monarchie.

Gylfason navíc vyvrací i argument o „správné praxi“ islandské ústavy podle dánského modelu. Řekli jsme si, že islandská ústava je dodnes do značné míry kopií dánské ústavy. Avšak historický kontext zrození dánské ústavy (rok 1849) a islandské ústavy (rok 1944) je zcela jiný. Zatímco v Dánsku šlo o střet demokraticky zvoleného parlamentu proti absolutistické moci panovníka, na Islandu se odhlasovala plná nezávislost během 2. světové války. Smyslem přímé volby na Islandu bylo mít před světem jednoho nezpochybnitelného reprezentanta a garanta mladé islandské demokracie. V rámci tehdy probíhajícího konfliktu „západních demokracií proti fašistickým diktaturám“ bylo třeba nějakým způsobem posílit legitimitu islandského rozhodnutí opustit stále Německem okupované Dánsko.¹⁹⁵

Islandská ústava je rigidní. Aby si parlament odhlasoval nějaký ústavní dodatek, automaticky se poté rozpustí a jsou vypsány nové volby. Následující parlament musí opět příslušný návrh schválit, aby byla ústavní změna zdárně dokončena.¹⁹⁶ I když v těchto hlasováních stačí prostá většina parlamentních hlasů, a prezident navíc nemůže ústavní reformy vetovat, v praxi je velmi obtížné prosadit jakoukoliv změnu, což se perfektně ukázalo při neúspěšném snažení islandského Národního fóra a mnohých poslanců o novou ústavu mezi lety 2010-2013.

Islandská levice byla obecně vždy slabší, k moci se častěji dostávaly středové a pravicové strany. Nejvýraznějším příkladem byla velmi tuhá, 3 volební období trvající, konservativně liberální vláda Strany nezávislosti a Pokrokové strany mezi lety 1995-2007. Šlo o nejdominantnější vládní koalici v historii Islandu, islandská levice byla v této době roztržena. To otevřelo dveře prezidentu ke vstupu na scénu jako jistému náhradníku opozice, která se nacházela v dezolátním stavu, což bylo o to snazší, že prezident Ólafur Ragnar Grímsson pocházel z levicového uskupení Lidová aliance. Grímsson v roce 2004 poprvé aktivoval právo veta, když nepodepsal antimonopolní zákon pro mediální trh. Prohlásil, že návrh postrádá lidovou podporu, stavěl se do role lidového ombudsmana, který střeží nezneužití moci vládní většiny. Slova presidenta posléze ani nebyla otestována referendem, neboť vláda zákon sama stáhla ze strachu

¹⁹⁵ Gylfason: The Anatomy of Constitution Making: From Denmark in 1849 to Iceland in 2017. 2017, s. 13-14.

¹⁹⁶ Čl. 79 Ústavy Islandu.

před porážkou. Navíc krátce po tomto střetu v létě 2004 Grímsson drtivě zvítězil v 3. prezidentských volbách za sebou se ziskem 85,6 % hlasů.¹⁹⁷

V našem výkladu se nyní dostáváme k tématu ekonomické a politické krize vypuknuvší v roce 2008. Tři hlavní islandské banky (Glitnir, Landsbanki a Kaupthing) se zadlužily devětkrát víc, než jaká byla tehdy výše ročního islandského HDP, pochopitelně tedy ihned v říjnu 2008 zbankrotovaly, neboť i kdyby měla islandská vláda zájem tomu zabránit, jednoduše na to neměla peníze.¹⁹⁸ Bankrot Islandu odvrátila až půjčka 2,1 miliardy USD od Mezinárodního měnového fondu.¹⁹⁹

Počátkem roku 2009 se po mnoha letech ustavila levicová vláda sociálních demokratů a zelených. Sociálně demokratické aliance navíc zvítězila s necelými 30 % v islandských volbách do parlamentu vůbec poprvé.²⁰⁰ Obě tyto strany agitovaly za ústavní změny a sociální demokraté i za vstup země do EU. Debata o nové islandské ústavě už ale v době jejich nástupu dávno ve veřejnosti probíhala.

Pro pochopení dění na Islandu v posledních 10 letech je nutné připomenout kauzu *Icesave*²⁰¹ - finanční pohledávky britské a nizozemské vlády na zkrachovalých islandských bankách. V červnu 2009 vlády uzavřely dohodu, že Island bude splácet 5 miliard eur s vysokým úrokem, což byla obrovská suma pro tak malý a již dostatečně zadlužený stát.²⁰² Dohoda přirozeně vzbudila bouři nevole u veřejnosti, přesto ji parlament odsouhlasil. V tomto bodě vstoupil Grímsson na scénu, otočil se zády ke svým přátelům v levicové vládě a vetováním dohody v lednu 2010 vypomohl pravicové opozici. V této době se popularita parlamentu potopila na historicky nejnižší úroveň slabých 10 %. President tento fakt samozřejmě rétoricky využil, spolu s apelem na národní jednotu v době krize a rétorickým obrazem malé demokratické islandské země, na kterou útočí velké bohaté státy kladením si neférových podmínek. Grímsson tu vystupoval i na mezinárodní půdě a v médiích jako samostatný představitel Islandu, obcházel tak autoritu islandského kabinetu. Bylo to poprvé, co hlava státu peskovala

¹⁹⁷ Óskarsdóttir: From Majoritarian Parliamentarism to Semi-Presidentialism? The Case of Iceland. 2014, s. 12.

¹⁹⁸ Tamtéž, s. 13.

¹⁹⁹ Hosmanová: Island a Evropská Unie. Analýza přístupového procesu. 2015, s. 17.

²⁰⁰ Bláha: Pokus o omezení pravomocí prezidenta Islandu v „nové ústavě“. 2015, s. 82.

²⁰¹ Název této kauzy pochází od islandské internetové banky Icesave. Mergl: Současný stranický systém Islandu. 2014, s. 78.

²⁰² Óskarsdóttir: From Majoritarian Parliamentarism to Semi-Presidentialism? The Case of Iceland. 2014, s. 13.

islandskou vládu i v cizojazyčných médiích a zdálo se, že si vede svou vlastní zahraniční politiku.²⁰³

V březnu 2010 voliči ponížili svou vládu, když v referendu zamítli dohodu poměrem 93:7. Pár měsíců na to kabinet vyjednal novu dohodu, kterou tentokrát byla ochotná přijmout i pravicová opozice, ale prezident tu opět zaskočil parlament, když znovu vetoval i tuto druhou dohodu. Grímsson své rozhodnutí odůvodnil argumentem, že veřejnost má mít poslední slovo v takovéto citlivé otázce. Dále se nechal slyšet, že nový parlament ještě nebyl zvolen, důvěra v parlament je stále extrémně nízká, a navíc většina lidí si prý přála rozhodnout o dohodě v dalším referendu. V dubnu 2011 tedy voliči hlasovali o nové dohodě a zamítli ji 60 % hlasů.²⁰⁴ Velká Británie a Nizozemsko obratem zažalovaly Island u soudu EFTA. V únoru 2013 nakonec mezinárodní soud rozhodl, že nařízení Evropské unie v tomto sporu nezavazují státy refundovat depositní aktiva jiných států v soukromých bankách. Jinými slovy, Island od začátku neměl žádnou povinnost zaplatit Britům a Nizozemcům ani korunu.²⁰⁵ Jednalo se o famózní vítězství islandského prezidenta a jeho plebiscitární politiky. V tomto světle je těžké neuznat právo veta islandské hlavy státu jako velmi významnou pravomoc, která je s to otrást domácí politikou.

Kromě kauzy *Icesave* se také vláda sociálních demokratů a zelených (2009-2013) zkompromitovala nepopulární přihláškou do EU, neefektivní rybářskou politikou, přeběhlictvím svých poslanců a také nejednotností v tématu změny ústavy.²⁰⁶

Už v roce 2009 pod dojmem hospodářské krize proběhly první debaty o případné ústavní revizi. Ta měla vyřešit zejména 4 ožehavá témata:²⁰⁷

- a) Volební systém stále příliš zvýhodňující venkovské oblasti (Pokrokovou stranu) oproti městským oblastem a stranám.
- b) Vlastnictví islandských přírodních zdrojů. Zatímco sociální demokraté propagovali větší regulaci a zdanění rybaření, ostatní strany chtěly ústavně zachovat status quo poskytující loďářům a rybářským firmám téměř neomezené působení v islandských vodách.

²⁰³ Tamtéž, s. 14-15.

²⁰⁴ Tamtéž.

²⁰⁵ Tamtéž.

²⁰⁶ Tamtéž, s. 15-16.

²⁰⁷ Gylfason: The Anatomy of Constitution Making: From Denmark in 1849 to Iceland in 2017. 2017, s. 20-22.

- c) Členství v EU. Jak moc narušuje suverenitu? Kdo má vyjednat členství? Jaké podmínky členství? Celonárodní referendum? Co zakotvit v ústavě a na co stačí zákon?
- d) Presidentská pravomoc vetovat návrh zákona. Většina stran zamýšlela zrušit tuto pojistku hlavy státu proti parlamentu.

Tím, že se Island ocitl na hraně bankrotu, se tamější politické strany před voliči natolik zkompromitovaly, že všechny schválily mimoparlamentní proces přeměny ústavy.²⁰⁸ *Althing* posvětil tyto snahy Zákonem o ústavodárném shromáždění ještě v roce 2009. Potom vzniklo následujícího roku Národní fórum (Národní shromáždění), jakýsi mimoparlamentní výbor složený z 950 náhodně vybraných (vylosovaných) islandských občanů - nestraníků. Toto fórum mělo za úkol především zorganizovat volby do Ústavodárného shromáždění, což se podařilo, a tak tento poradní orgán zahájil svou činnost, tj. tvorbu nové ústavy, v roce 2011. Shromáždění disponovalo 25 členy²⁰⁹ a všichni do jednoho schválili konečný návrh nové ústavy po 4 měsících rokování. Nicméně je nutné dodat, že Ústavodárné shromáždění nepracovalo ve vzduchoprázdnu, ale neustále své nápady konsultovalo s odborníky a s občany na internetu.²¹⁰

Původně se měl návrh ústavy otestovat v referendu konaném ve stejný den v červnu 2012 jako presidentské volby, nakonec však díky obstrukcím poslanců Strany nezávislosti a Pokrokové strany Islandané hlasovali až později v říjnu téhož roku s menší volební účastí (49 %). Přitom voliči novou ústavu poměrně přesvědčivě schválili s výsledkem 67 % pro.²¹¹ Nutnost schválení konečné verze nové ústavy parlamentem byl ovšem kámen úrazu, proč nakonec k této změně nedošlo.

Islandská levice se klonila pro přijetí nové ústavy, takže vládnoucí kabinet sociálních demokratů a zelených vyhrál alespoň toto 3. a zatím poslední referendum. Na návrhu nové ústavy je zajímavé, že jednoznačně zmenšila presidentské pravomoci navzdory tomu, jak pozitivně byla islandská hlava státu v dané době přijímána. Na druhou stranu mezi pravomoci, o které by prezident přišel, patřily ty, které nebyly v praxi využívány: prezident by nemohl vydávat dekrety, ztratil by legislativní

²⁰⁸ O vlně protistranické zášti dosvědčuje mj. vítězství recesistické Nejlepší strany islandského komika Jóna Gnarra v Reykjavíku v rámci komunálních voleb 2010. Gnarr se skutečně po volbách stal reykjavickým starostou. Hardarson, Kristinnson: Iceland. 2011, s. 1003.

²⁰⁹ ...kteří byli tentokrát zvoleni ve volbách metodou jednoho přenosného hlasu z listiny obsahující 522 kandidátů. Gylfason: The Anatomy of Constitution Making: From Denmark in 1849 to Iceland in 2017. 2017, s. 22.

²¹⁰ Bláha: Pokus o omezení pravomocí prezidenta Islandu v „nové ústavě“. 2015, s. 82.

²¹¹ Tamtéž, s. 83.

iniciativu, nemohl by odvolat vládu, a ministry by směl jmenovat jen na základě návrhu premiéra. Presidentu by naopak zůstalo právo vetovat zákony stejným způsobem jako doposud, tedy vyhlášením referenda, a také by mu zůstala pravomoc samostatně rozpustit parlament.²¹²

Deklarovaným cílem Ústavodárného shromáždění bylo naopak snížit moc jednotlivých politických stran nikoliv presidenta a reálně by po přijetí ústavy opravdu ke zmenšení role hlavy státu v islandské politice vzhledem k ostatním aktérům nedošlo. President si totiž v návrhu uchoval jistý vliv na formování vlády. Zákonodárci by museli hlasovat nejprve o presidentském kandidátovi na premiéra a svého kandidáta by mohl sbor navrhnout až v případném 3. kole hlasování. Dle ústavy by také byly vyhlášeny automaticky nové volby, pokud by se koaliční vláda do 10 týdnů po volbách nezformovala. Dalšími návrhy byly konstruktivní vyjádření nedůvěry vládě,²¹³ negativní referendum (10 % voličů by mohlo vyvolat referendum o zrušení konkrétního zákona) a lidová legislativní iniciativa (2 % voličů by směla navrhnout zákon, který by parlament pak musel projednat).²¹⁴

Český politolog Petr Bláha dochází k závěru, že nová ústava představovala jasný příklon k parlamentní formě vlády. Bláha své mínění opírá o model kvantifikování síly presidenta od Lee Metcalfové, na jejímž základě vypočítal sílu islandského presidenta ve stávající ústavě na hodnotě 18, zatímco podle nové ústavy by byla moc presidenta vyčíslena hodnotou 7.²¹⁵ Podle mého názoru však připravovaná ústava vyškrtla ty pravomoci, které president nikdy nevyužíval, zatímco fakticky oslabila roli parlamentních stran většími komplikacemi při sestavování vlády, konstruktivním vyjádřením nedůvěry vládě a zavedením prvků přímé demokracie. Celkově by se charakter islandského politického systému po přijetí nové ústavy nezměnil, šlo by stále o polopresidentský režim.

Nicméně i přes veškerou snahu byla tato nová ústava nakonec uložena k ledu. Přestože s ní lid v konsultativním referendu souhlasil, obměněný zákonodárny sbor a čerstvá pravicová vláda po volbách roku 2013 odmítla dát konstituční změně zelenou. Také president se k překvapení všech zúčastněných postupně k revizi ústavy obrátil

²¹² Tamtéž, s. 85-86.

²¹³ To jest procedura, kdy parlament smí odvolat vládu jen tehdy, pokud má už předem připravenou vládu novou, která může ihned nastoupit do úřadu po odvolání vlády minulé.

²¹⁴ Óskarsdóttir: From Majoritarian Parliamentarism to Semi-Presidentialism? The Case of Iceland. 2014, s. 17.

²¹⁵ Bláha: Pokus o omezení pravomocí prezidenta Islandu v „nové ústavě“. 2015, s. 85-86.

zády.²¹⁶ Problém byl takový, že bývalá vláda po říjnu 2012 už nestihla výsledek referenda do voleb 2013 potvrdit. Členové vládní koalice se mezi sebou neshodli, jestli mají přijmout jen části nové ústavy, nebo celou ústavu, nebo jestli se má v druhém referendu hlasovat o parlamentem nově upravené verzi. Islandská pravice se pak otevřeně snažila konstitucionální změně zabránit. Celkově tak navzdory dvou třetinám národa příklánějícího se k nové ústavě islandští zákonodárci prostě *de facto* odmítli tuto přeměnu politického systému provést.²¹⁷ Naprosto zásadní překážkou pro jakékoliv snahy podobného rázu v budoucnu je pravidlo ratifikace nové ústavy dvěma po sobě jdoucími parlamenty. Přesto islandský polopresidencialismus i zde představuje potenciální roznětku k transformaci systému. V případě zvolení ctižádostivého presidenta mohou být aktivovány články ústavy o presidentské legislativní pravomoci a rozpuštění parlamentu. Jinými slovy islandský prezident si může teoreticky prostřednictvím psané ústavy systémovou změnu vynutit.

Po roce 2013 se na Islandu obnovila pravicová vláda Strany nezávislosti a Pokrokové strany, které neměly zájem na oslabení role stran a parlamentu v systému, které již tak bylo nespokojeností obyvatel a aktivistickým presidentem otřeseno. Už jen sestavení této vlády bylo poznamenáno jistou novinkou, prezident sice do sestavování vlády stále nezasahoval, ale ještě před jejím zvolením slavnostně deklaroval, že předává předsednictví vlády a iniciativu pro vytvoření vládní koalice do rukou předsedy pokrokářů, Sigmundura Gunnlaugssona, což mělo příslušným aktérům naznačit, že je v presidentských možnostech personálně zasáhnout do vlády, bude-li to hlava státu považovat za správné.²¹⁸

Jedním z vedlejších účinků této krize se stalo zjevně asertivnější jednání presidenta.²¹⁹ Ólafur Ragnar Grímsson se v průběhu svého 20-letého funkčního období (1996-2016) vyvinul z role pouhé ceremoniální a symbolické hlavy státu na jakéhosi ochránce a garanta veřejného mínění.²²⁰ Přitom pravomoci presidenta se nezměnily, změnily se v obecné rovině jen politické kalkulace presidenta v důsledku ekonomické nestability, politických skandálů a zvýšené nedůvěry vůči politickým stranám.

²¹⁶ Gylfason: *The Anatomy of Constitution Making: From Denmark in 1849 to Iceland in 2017*. 2017, s. 28.

²¹⁷ A to navzdory přetrvávající dvoutřetinové podpoře pro ústavní reformy, viz Gylfason: *The Anatomy of Constitution Making: From Denmark in 1849 to Iceland in 2017*. 2017, s. 34.

²¹⁸ Óskarsdóttir: *From Majoritarian Parliamentarism to Semi-Presidentialism? The Case of Iceland*. 2014, s. 18.

²¹⁹ „[T]he Grímsson presidency has transformed the office of the president.“ Indridason: *The presidency in Iceland*. 2016.

²²⁰ „...transforming the role of the president from a figurehead to a ‚safeguard of the public will‘.“

Óskarsdóttir: *From Majoritarian Parliamentarism to Semi-Presidentialism? The Case of Iceland*. 2014, s. 2.

Asi poslední nejvýraznější aférou na Islandu se stala kauza *Panama Papers*, v němž sehrál neslavnou roli bývalý premiér Gunnlaugsson, který odstoupil ze své funkce až pod tlakem presidenta Grímssona. Pro nás je tu hlavně zajímavý způsob, jak k tomu došlo: premiér po zveřejnění, že zatajoval a lhal o vlastnickém podílu v některých firmách a o danění v zahraničních zemích, oznámil, že buď zůstane v úřadě, nebo budou nové volby. Na to konto president prohlásil, že on parlament nerozpustí a nové volby nevyhlásí. Opět šlo o novum v islandské politice, kdy premiér nepředpokládal, že president na vyžádání premiéra nerozpustí parlament a nevypíše předčasné volby. Gunnlaugsson se tak dostal do kouta a nakonec rezignoval.²²¹

O expanzi islandských presidentských pravomocí nakonec svědčí i poslední volby hlavy státu z roku 2016. Hned 2 presidentští kandidáti v předvolební kampani slíbili, že v případě zvolení poprvé aktivují článek 25 ústavy o legislativní pravomoci presidenta a sami ze své funkce předloží parlamentu vlastní návrhy zákonů.²²²

²²¹ Indridason: The presidency in Iceland. 2016.

²²² Gylfason: The Anatomy of Constitution Making: From Denmark in 1849 to Iceland in 2017. 2017, s. 18.

IV. a) Stranický systém

Historicky nejvýznamnější islandská politická strana – Strana nezávislosti (dále jen IP) se zformovala sloučením Liberální strany s Konservativní stranou v roce 1929.²²³ Tím nám na Islandu vznikl jednoduchý 3-stranický systém spolu s Pokrokovou stranou (dále jen PP) a Sociálně demokratickou stranou (dále jen SDP), který fungoval do 2. světové války.

Na období do června 1934 leckoho zarazí velmi časté, téměř každoroční volby. Tím důvodem byla existence dvoukomorového parlamentu a nesynchronních hlasování o obsazení jednotlivých mandátů. Od roku 1934 už Islandčané volili ve stejný čas své zastupitele do dolní i horní komory.²²⁴ IP v této době získávala více než 40 % hlasů, PP přes 20 % a SDP kolem 20 %. PP však byla stejně dominantní stranou jako IP v důsledku extrémně výhodného (pro pokrokaře) rozložení volebních obvodů a přepočtu hlasů.²²⁵ Základnou PP byli vždycky islandští farmáři na venkově, zatímco pro IP spíš měšťané a vlastníci, a pro SDP dělníci a malí rybáři.²²⁶ Nerovnoměrný přepočet lze poukázat třeba parlamentním obdobím 1937-1942. V červnových volbách 1937 PP získala 19 mandátů a 24,9 %. IP obdržela jen 17 mandátů, ale 41,3 %!²²⁷

Samozřejmě do 2. světové války pracovaly v *Althingu* i jiné menší strany a nezávislí kandidáti, stáli však mimo vládu a postrádali většího významu. Kdo si naopak respekt v politické aréně postupně budoval, byla Komunistická strana Islandu (CPI), odštěpená od SDP zkraje 30. let. Počet islandských komunistů v legislatuře nicméně vzrostl až s příchodem války.

Od voleb z července 1942 datujeme počátek systému 4 relevantních stran, který vytrval s určitými výjimkami v podstatě 70 let až do islandské finanční krize a diskusí o nové ústavě a vstupu do Evropské unie. PP tu opět na mandáty vyhrála volby, přestože IP dostala o 12 % hlasů víc. Na 3. místě komunisté, nyní pod titulem Strana lidové jednoty – Socialistická strana (zkráceně SP), přeskočili SDP s 16,2 %, zatímco sociální demokraté získali 15,4 %.²²⁸

²²³ McHale, Skowronski: Political parties of Europe. 1983, s. 522.

²²⁴ Nohlen, Stöver: Elections in Europe: a data handbook. 2010, s. 954-955, 961.

²²⁵ Mergl: Současný stranický systém Islandu. 2014, s. 45, 54.

²²⁶ Tamtéž, s. 51-52.

²²⁷ Nohlen, Stöver: Elections in Europe: a data handbook. 2010, s. 961.

²²⁸ Tamtéž.

O prvotní extrémnosti programu SP nemůže být pochyb. SP udržovala přátelské vztahy s Kominternou, i po válce jezdili představitelé strany do Moskvy pro instrukce a peníze. Strana odmítla odsoudit sovětskou agresi proti Finsku na sklonku roku 1939, stejně jako obhajovala monstrprocesy střední a východní Evropy 50. let.²²⁹ Zároveň ale nestála zcela na okraji politického spektra, podílela se na vyhlášení Islandské republiky v roce 1944. Rovněž schválení ústavy bylo společným dílem všech 4 stran. Islandští komunisté dokonce v letech 1944-1946 seděli v „celonárodní“ vládní koalici se Stranou nezávislosti a Sociálně demokratickou stranou.²³⁰ Podpora SP byla také nutná pro žádoucí volební reformu 1942, která přepočít hlasů na mandáty pozměnila v neprospěch venkova a Pokrokové strany.²³¹ Přesto celkově je nutné zařadit SP mezi antisystémové strany zhruba do roku 1968, kdy se zřekla komunistické ideologie a vazeb na Sovětský svaz pod tlakem invaze vojsk Varšavské smlouvy do Československa.²³² Po roce 1946 IP a PP opět nechtěly spolupracovat s SP, přičemž nešlo jen o radikální ekonomický program, ale zvláště o zahraničně politické směřování (účast Islandu v NATO a přítomnost amerických vojáků na ostrově), kde SP narušovala konsensus. SP se přejmenovala na Lidovou alianci (PA) v roce 1956 po integraci několika odpadlických frakcí většinou z SDP. V tomtéž roce se PA rovněž připojila k vládnímu kabinetu.²³³

Od konce války až po počátek 70. let byl stranický systém na Islandu pozoruhodně stabilní a kompromisní.²³⁴ Všechny parlamentní volby v rozmezí 1946-1971 skončily podle stejného scénáře: vítězem IP se ziskem oscilujícím mezi 40 %, na 2. místě PP vždy s více než 20 % a méně než 30 %. Na 3. a 4. pozici se střídaly SDP a SP (resp. PA) s 10-20 % hlasů.

Mezi červnem 1971 a 1978 existovala v *Althingu* ještě 5. relevantní (do jisté míry) strana – Svaz liberálů a levičáků (ULL). Tato skupina byla jednou z umírněných frakcí PA, která se v 1970 oddělila a uspěla ve volbách. ULL měla nejprve 5 mandátů, v druhém volebním období jen 2 mandáty, nicméně mezi lety 1971-1974 se

²²⁹ Gissurarson: *Twists And Turns In The History Of The Icelandic Communist Movement*. 2012, s. 14.

²³⁰ Mergl: *Současný stranický systém Islandu*. 2014, s. 54.

²³¹ Byť je změna volebního systému do dnešního dne stále mírně zvýhodňujícího PP pořád tématem islandské politiky, jak jsme zmínili v předchozí kapitole.

²³² Gissurarson: *Twists And Turns In The History Of The Icelandic Communist Movement*. 2012, s. 14.

²³³ Vůbec existence významné komunistické, resp. postkomunistické strany, je překvapivým společným rysem islandského a finského stranického systému, odlišujícího se od zbývajících skandinávských zemí, kde se historicky komunistická hnutí neprosadila.

²³⁴ Mergl: *Současný stranický systém Islandu*. 2014, s. 55.

podílela na Jóhannessonově středolevé vládě.²³⁵ Z této menší strany také původně pochází pozdější prezident Ólafur Ragnar Grímsson.

Větší proměna ostrovní stranické politiky se odehrála v dubnu 1983. Levice se na ostrově dál fragmentizovala, což ji trvale oslabovalo vzhledem k tradičním IP a PP. Noví rebelové z SDP zformovali Alianci sociálních demokratů a získali 7,3 %.²³⁶ Potom, co předseda strany spáchal sebevraždu, tato Aliance rychle upadla do zapomnění. Druhá nová levicová organizace se jmenovala Ženská kandidátka (WL), jež obdržela v dubnu 1983 5,5 %.²³⁷ Tyto feministky se v parlamentu udržely dlouhodobě, ovšem přikláním se k tomu je za relevantní nepočítat. WL se nikdy nestala členem vlády a její poslanecké zisky se pohybovaly v rozmezí 3-6 křesel. Přesto každopádně můžeme od 80. let pozorovat už relativně významné přesuny elektorátu z jedné strany na druhá, často nová uskupení.²³⁸ Ve vztahu k moci presidenta však tento pozvolný proces nehrál žádnou roli.

Před parlamentními volbami v dubnu 1987 se naposledy navýšil počet poslaneckých mandátů na nynějších 63.²³⁹ Výsledky tohoto hlasování doručily do *Althingu* novou „Občanskou stranu“ (CP), tentokrát přeběhlíky z IP,²⁴⁰ kteří pracovali v parlamentu jen jedno 4-leté období, ale zisk 7 křesel a necelých 11 % jim postačil na ministerské pozice mezi lety 1989-1991. Po volbách z dubna 1991 se islandští zákonodárci shodli na sjednocení obou komor.²⁴¹

Celkově však i 80. a 90. léta procentuálně znamenala podobné výsledky na předních pozicích. IP vyhrála všechny volby avšak s proměnlivou podporou (např. 27 % v 1987, zato téměř 41 % v 1999),²⁴² PP většinou na 2. místě, ale už s menší podporou (častěji méně než 20 %). SDP a PA alternující na 3. místě vždy se stabilní podporou v řádu 10-20 %.

Toto dokola opakující se schéma konečně narušily roky 1999-2000. Konstantní frakcionářství a frekventované středopravé kabinetů IP + PP přinutily islandskou levič konečně spojit síly. V hlasování do parlamentu v květnu 1999 se na 2. pozici umístila

²³⁵ McHale, Skowronski: Political parties of Europe. 1983, s. 527-530.

²³⁶ Mergl: Současný stranický systém Islandu. 2014, s. 56.

²³⁷ Tamtéž.

²³⁸ Tamtéž, s. 50.

²³⁹ Nohlen, Stöver: Elections in Europe: a data handbook. 2010, s. 955, 977-979.

²⁴⁰ Mergl: Současný stranický systém Islandu. 2014, s. 56.

²⁴¹ Tamtéž, s. 42.

²⁴² Nohlen, Stöver: Elections in Europe: a data handbook. 2010, s. 962, 977.

Sociálně demokratická aliance (zkráceně SDA) s 26,8 %.²⁴³ Šlo o předvolební koalici SDP, PA, WL a také Národního obrození, další odštěpené frakce SDP a PA v *Althingu* od roku 1994. Tyto 4 strany dokázaly poněkud narušit postavení pokrokářů, které odsunuly dozadu na 18,4 %, nicméně dominanci IP a především vládní koalice IP a PP to nijak neukončilo. Formálně se tyto 4 levicové strany sloučily v roce 2000.²⁴⁴ Bohužel pro ně nedokázaly absorbovat i nově vzniklé Levo-zelené hnutí (LGM) – radikálnější ekosocialistická levice nesouhlasící s touto velkou integrací v levicovém táboře inspirovanou strategií britské *New Labour*. LGM brojilo proti členství v EU i NATO na rozdíl od SDA.²⁴⁵

Existence LGM také znamenala pokračování 4-stranického systému. Ve volbách konaných v květnu 2007 dokonce islandští zelení (14,4 %) přeskočili PP (11,7 %).²⁴⁶ SDA se stala zřetelně 2. nejsilnější stranou a předčasné volby v dubnu 2009 uspořádané v důsledku finanční krize realizovaly desetiletí trvající sen islandské levice – konečně porazit IP a vyhrát volby. Výhra SDA s 29,8 % a zisk 21,7 % pro LGM²⁴⁷ znamenal již v minulé kapitole zmíněnou první levicovou vládu na ostrově vůbec v letech 2009-2013.

Neschopnost, v očích většiny islandského obyvatelstva, popasovat se s hospodářským propadem, ostrý proevropský kurs SDA, vnitřní spory mezi oběma vládními stranami a prohraná referenda vedla od roku 2010 nejen k poklesu SDA a LGM a opětovnému návratu staré známé spolupráce IP a PP po dubnových volbách 2013, ale celkově k na islandské poměry nevídané stranické fragmentizaci.

Dubnové volební výsledky 2013: IP a PP na čele obě s 19 křesly, SDA s 9 a LGM se 7 mandáty, „Světlá budoucnost“ (BF) – levicově liberální strana vzniklá ve 2012 přeběhlíky z PP a SDA podporující členství země v Evropské unii a ústavní reformy – nastoupila do legislature se 6 mandáty, a nakonec Pirátská strana s 5,1 % a 3 poslanci.²⁴⁸

Po skandálu *Panama Papers* a daňových úniků rodiny premiéra Gunnlaugssona (předsedy pokrokářů) předčasné volby konané v říjnu 2016 vedly opět k dalšímu

²⁴³ Tamtéž.

²⁴⁴ Mergl: Současný stranický systém Islandu. 2014, s. 57.

²⁴⁵ Tamtéž.

²⁴⁶ Nohlen, Stöver: Elections in Europe: a data handbook. 2010, s. 977.

²⁴⁷ Norsk Senter for Forskningsdata (NSD) – European Election Database.

²⁴⁸ Tamtéž.

rozmělnění stranického systému. Strana nezávislosti ještě navýšila svou pozici na 29 % a 21 křesel. Zelení poprvé pronikli na 2. místo, ale jen s 15,6 % a 10 křesly. Těsně za LGM se umístili piráti s totožným počtem mandátů. Dále PP s 8 mandáty, a nad 10 % hlasů se dostala i nově vzniklá Reformní strana (RP) – levé křídlo IP, které se na rozdíl IP staví pozitivně k Evropské unii. Strana BF se udržela v *Althingu* se 4 poslanci. A nakonec asi největším šokem byl propad SDA na pouhých 5,7 % a 3 poslance – strany, která ještě před 7 lety slavně vyhrála volby.²⁴⁹

Očividně nejpozději od roku 2013 4-stranický systém na Islandu dosloužil. Po roce 2016 se v zákonodárném sboru nacházelo dle mého soudu 7 relevantních stran, o čemž svědčí mj. složitá povolební koaliční vyjednávání. Každá ze 7 stran hrála svou roli. Tradiční středopravý blok IP + PP si nezajistil většinu, kterou se nepodařilo dosáhnout ani středolevým stranám SDA, BF, LGM a pirátům. To posadilo RP do luxusní pozice konečného rozhodčího čekajícího na to, který blok nabídne víc.²⁵⁰

Funkční parlamentní většina a kabinet se zformoval až v lednu následujícího roku. Do té doby žádné strany, včetně RP, nechtěly spolupracovat s IP a PP. Z druhé strany ani antipravicový 5-členný blok zelených, pirátů, sociálních demokratů a progresivistů a liberálů z BF a RP nedokázal nalézt společnou řeč. President Jóhannesson postupně a bezúspěšně pověřoval sestavením vlády předsedy IP, LGM i pirátů. Výsledná vláda IP s premiérem Bjarnim Benediktssonem, Světlou budoucností a Reformní stranou vznikla už spíš z jakési celkové „únavy materiálu“. Dřívější rozhovory mezi touto trojicí totiž selhaly z důvodu referenda o vstupu do EU a slabé jednomandátové většiny.²⁵¹

Ani takto rozmnožený stranický systém nezakryl dosavadní, 80 let platnou, bipolární logiku umírněného pluralismu.²⁵² Ve zkratce se na Islandu vždy soutěžilo o to, zda bude nebo nebude vládnout koalice IP ve spolupráci buď s PP, nebo SDP.²⁵³ Historičtí komunisté navzdory svému ideologickému pozadí nepředstavovali antisystémový prvek do té míry, aby vyvolali protireakci z druhého, krajně pravicového

²⁴⁹ Tamtéž.

²⁵⁰ Duxbury: Iceland Lawmakers Face Tricky Negotiations After Inconclusive Election. *Wall Street Journal*, 30. 10. 2016.

²⁵¹ Fontaine: Elections 2016: Centre-Right Coalition May Be Falling Apart. *The Reykjavík Grapevine*, 11. 11. 2016.

²⁵² K témuž názoru dospěl i Tomáš Mergl v závěru své diplomové práce o islandském stranickém systému. Mergl: Současný stranický systém Islandu. 2014, s. 90.

²⁵³ Až na některé krátkodobé výjimky z 50., 70 a 80. let, kdy se zkonstruovaly anti-IP koalice, čili 3-stranické vlády pokrokářů, sociálních demokratů a Lidové aliance.

břehu, jak jsme se o tom mohli přesvědčit na případě polarizované plurality Finska. O islandském stranickém systému ani nelze hovořit jako o systému predominantní strany, v minulosti typické pro geograficky blízké země jako Irsko, Norsko či Švédsko, jelikož Strana nezávislosti přes nespočet volebních vítězství nikdy nedosáhla absolutní většiny. Tato stabilita bipolární politické soutěže tak sama o sobě nemohla podněcovat islandskou hlavu státu k větším zásahům. Vzestup intervencí presidenta Grímssona do domácí politiky tak nelze vysvětlit skrze proměnnou stranického systému, stejně jako je není možné vysvětlit skrze obyčejný faktor počtu (relevantních) stran. Vetování kroků vlády, poprvé na Islandu uskutečněného v roce 2004 a potom v letech 2009-2013, se odehrálo v situaci 4 relevantních stran (IP, PP, SDA a LGM), a celkově 5 politických stran v *Althingu*.²⁵⁴ Velmi vysoká fragmentizace zvláště na islandské poměry nastala po volbách z jara 2013, tedy až po oněch autonomních krocích Grímssona proti kabinetu. Skoro by se tak dalo spekulovat o obráceném efektu, než který tu zkoumáme. President a polopresidentský režim působil jako nezávislá proměnná na roztržení stranického systému?

Podobně jako ve finském případě i poslední islandské parlamentní volby svědčí o pokračujícím procesu rozšiřování ideologického rozpětí stranického spektra, avšak nikoliv natolik, abychom začali uvažovat o mechanismu polarizovaného pluralismu. Aféra otce premiéra Benediktssona, který napsal dopis doporučující rehabilitovat usvědčeného pedofila, vedla k předčasnému ukončení vládní koalice a novým volbám.²⁵⁵ Lidové hlasování v říjnu 2017 potvrdilo primát Benediktssonovy strany, byť IP dostalo o téměř 4 % méně. LGM, SDA, PP překonaly 10 %. Piráti, RP a nově vzniklá Lidová strana získali mezi 6-9 %. Stranický koktejl nám ještě více zamíchal návrat expremiéra Gunnlaugssona a jeho Strany středu, která překvapila 10,9 %.²⁵⁶ Tuto stranu přeběhlíků z PP lze nejvíce připodobnit Straně Finů. Gunnlaugssonova partaj je prvním subjektem v islandské politice, který si získal nálepku pravicově populistické

²⁵⁴ Tou 5. stranou byla nejdříve do r. 2009 Liberální strana – pravicově populistické křídlo z IP, které kritizovalo napojení IP na velké rybářské firmy. A v letech 2009-2013 Občanské hnutí – protestní, ideově nedefinovaní politici. Mergl: Současný stranický systém Islandu. 2014, s. 59-60, 73.

²⁵⁵ Dopis samotný by snad vládu ještě nepoložil, přestože premiérův otec Benedikt Sveinsson je známý „kmoť“ Strany nezávislosti a jeden z nejbohatších Islandců. Strany BF a RP daly od Benediktssona ruce pryč, protože se patrně snažil zveřejnění dopisu tvrdohlavě zabránit. Kolektiv autorů: ANALYSIS: Government falls in shocking scandal involving one of Iceland's most notorious child abuse cases. *Iceland Magazine*, 15. 9. 2017.

²⁵⁶ Norsk Senter for Forskningsdata (NSD) – European Election Database.

strany v zahraničních médiích.²⁵⁷ V předvolební kampani se nejvíc vymezovala proti islandskému bankovnímu sektoru. Celkově tak v dnešním *Althingu* zasedá 8 relevantních stran – stejně jako ve Finsku.

²⁵⁷ Martyn-Hemphill: Iceland Goes to Polls Amid Scandals, Disgust and Distrust. *The New York Times*, 28. 10. 2017.

IV. b) Zhodnocení politického systému

Kategorizace Islandu mezi politické systémy také často patřila k nesnadným úkolům. Před zavedením konceptu polopresidencialismu politologové zřejmě bez obtíží řadili Island k parlamentním režimům, avšak po Duvergerově zavedení konceptu nového politického systému se dal právě na této zemi demonstrovat problém nominálních a reálných pravomocí jednotlivých politických aktérů. Podle behaviorální *de facto* logiky musel být Island alespoň do roku 2004 bezpochyby parlamentární, podle legalistické *de iure* logiky Island nikdy nepřestal být polopresidentský. Vývoj obou těchto skandinávských zemí je působivý ve své protichůdnosti, kdy jedna země od silného presidenta opustila, zatímco druhá země k němu po více než půl století dospívá.

Jaké faktory tedy působily na evoluci islandského polopresidencialismu v posledních 15 letech?

1. Ekonomická krize vypuknuvší v roce 2008, co s sebou strhla dolů mnohaletou středopravicovou vládu, islandské banky a islandskou korunu.

2. Psaná ústava s polopresidentským charakterem a z ní vyvěrající potenciál autonomie pro asertivního presidenta. Potenciál autonomie konkrétně v institucích: **a)** přímá volba presidenta, **b)** právo veta prostřednictvím referenda, **c)** právo ovlivňovat složení vlády, **d)** právo samostatně rozpustit parlament.²⁵⁸

3. Plebiscitární politika presidenta Grímssona, který v tváři tvář nepopulární vládě šikovně využil výše uvedených širokých ústavních mantinelů, hospodářských obtíží a neschopnosti domácích politiků a jejich skandálů.

Proč došlo k rozvinutí polopresidentských prvků v islandská politice až téměř 60 let po vyhlášení ústavy?

Za prvé, do roku 2008 nikdo vážně nezpochybňoval islandské parlamentní většiny a funkčnost stran. **Za druhé**, silná osobnost presidenta právě v čase krize. **Za třetí**, monarchická tradice symbolické hlavy státu, která stojí stranou vnitropolitického

²⁵⁸ Přičemž Gunnar Helgi Kristinsson se už v roce 1999 velmi prozíravě vymezovala vůči dobovému konsensu islandských právníků a akademiků tvrdohlavě odmítajících být jen teoretický rozmach presidentské moci, a to právě s odkazem na psanou ústavu: *"Icelandic lawyers have tended to interpret the powers of the president as essentially limited or even no greater than those of a monarch under parliamentary government. (...) We maintain, however, that the generally perceived powerlessness of the presidency does not follow from the letter of the constitution as much as from political practice. (...) The fact that the president has a popular mandate and a number of constitutional openings could—given the right circumstances—turn the semi-presidential form of the constitution into its real content."* Kristinsson: Iceland. In Elgie, Robert (ed.): *Semi-Presidentialism in Europe*. 1999, s. 100-101.

dění, ztížila nástup silného presidenta bezprostředně po vzniku republiky. **Za čtvrté**, bezpečná geopolitická situace z pohledu Islandu, která v kontrastu s Finskem nevybízela k ustanovení silného vůdce.

V této souvislosti je obtížné předpovědět další vývoj. Růst či pokles moci presidenta se však bude odvíjet od geopolitické situace, stability stranického systému a osobních vlastností a schopností jakékoliv budoucí hlavy státu, kterou si Islandané zvolí.

Také v islandském případě platí Duvergerovo pozorování. Dokud na Islandu převládaly soudržné koaliční vlády dvou stran, psaná ústava (silný president) a reálná politika (president odsunutý do ceremoniální role) se lišily. V momentu, kdy se důvěra v politické strany propadla na historicky nejnižší hodnoty, president začal realizovat některé ústavní pravomoci dlouhodobě nevyužívané, a tím tak za situace méně strukturovaného stranického systému došlo k větší shodě mezi ústavou a praxí.

Ohledně konceptualizace smíme islandský politický systém zařadit mezi polopresidencialismy nejen dle strohé Elgieho definice, ale podle mého bádání i dle definice Duvergerovy a Shugartovy.

Je Island polopresidentskou zemí podle definice Matthewa Shugarta? Ano, je.

1. *President je zvolen z všelidového hlasování na pevně dané funkční období.* Ano.
2. *Premiér se opírá o důvěru parlamentu.* Ano.
3. *President má poměrně významné pravomoci.* Ano.

Otázky definující rozsah významných pravomocí presidenta: 1. *President iniciuje jmenování premiéra?* Ano, dle článku 13 a 15 Ústavy. 2. *President smí odvolat premiéra?* Ano, opět dle článku 13 a 15 Ústavy, přičemž čl. 15 výslovně stanovuje právo presidenta jmenovat i odvolat ministry dle libosti. 3. *Vzniká kabinet bez explicitního vyjádření důvěry vládě?* Ano, vzniká. Island je příkladem tzv. negativního parlamentarismu, kde platí presumpce důvěry vládě a není tedy třeba oficiálně ustavit vládu explicitním hlasováním o důvěře, což mírně posiluje presidentovu autoritu. 4. *Omezení vyjádření nedůvěry vládě?* Ne, v Ústavě se nevyskytuje zmínka o jakémkoliv omezení. 5. *President smí rozpustit parlament?* Ano, dle článku 24 Ústavy. 6. *President smí rozpustit parlament až následkem vyjádření nedůvěry vládě nebo následkem selhání parlamentu vytvořit novou vládu?* President smí rozpustit parlament kdykoliv podle své vůle, viz předchozí odpověď. *Presidentské veto?* Ano, dle článku 26 Ústavy. Jak již

bylo zmíněno výše, president má právo nepodepsat návrh zákona, čehož důsledkem je vyvolání referenda o daném zákonu, které může návrh smést ze stolu.

Celkově tedy vidíme značný rozdíl v rozsahu presidentských pravomocí mezi současným Finskem a Islandem. Zatímco finský systém sice splňoval obecné první a druhé kritérium, ale nesplňoval ani jeden ze sedmi bodů definujících ono komplikované duvergerovské třetí kritérium, tak islandský systém taktéž splňuje obecné první a druhé kritérium, také však splňuje i šest ze sedmi bodů definujících třetí kritérium. Islandský president přinejmenším na papíře smí jmenovat a odvolat členy vlády, rozpustit parlament, účinně vetovat legislativu, zatímco vláda nepotřebuje být uvedena do funkce prostřednictvím hlasování o důvěře.

Závěr

Představili jsme debatu o různých vizích konceptualizace polopresidencialismu a politických systémů obecně. Vysvětlili jsme užitečnost konceptu skrze význačný prvek oscilace moci mezi dvěma hlavami exekutivy s rozdílnými zdroji legitimacy. Tento rys skutečně odlišuje polopresidentské země od presidentských a parlamentárních, které stojí naproti sobě z hlediska sdílení či oddělení moci a hierarchicky či transakčně uspořádaných vztahů mezi zákonodárnou a výkonnou mocí. Institucionální flexibilita týkající se odpovědnosti výkonu moci, kterou s sebou polopresidencialismus přináší, je zcela dostatečným důvodem pro jeho vyzdvihnutí jako samostatné kategorie.

Prozkoumali jsme a porovnali vznik a vývoj polopresidencialismu ve Finsku a na Islandu s využitím teoretických znalostí klasifikace politických systémů několika různých autorů, ovšem s důrazem na teorie Maurice Duvergera a Matthewa Shugarta. Shugartovo navázání na zakladatele debaty o novém politickém systému, konkretizace jeho charakteristik stručným výčtem poměrně významných presidentských pravomocí, se prokázala být tou nejsilnější z důvodu koncepční čistoty a jednoduchosti. V druhé fázi výkladu o jednotlivých případech obou skandinávských zemí jsme přešli k podrobnému vyličení vývoje stranických systémů za účelem porozumění vztahu mezi relevantními stranami a prezidentem. Tato část se teoreticky opírala o typologii Giovanni Sartoriho.

Došli jsme k závěru, že polopresidencialismus ve Finsku skončil nejpozději vyhlášením nové ústavy v roce 2000 a předpověděli jsme jen velmi malou naději na navrácení většího dílu autority zpět do rukou hlavy státu. Naopak po probádání islandského případu jsme zjistili, že tamější polopresidencialismus už netrvá jen „na papíře“, ale stále více i v reálném chodu politiky.

Během výkladu jsme kladli důraz na institucionální hledisko a také na živé historické události a rozhodnutí jednotlivých aktérů, kteří často nastavili určité zvyklosti, od nichž bylo náročné se odpoutat. Nedílnou součástí práce se stalo průběžné prokazování funkčnosti respektovat psanou ústavu a pravomoci v ní obsažené, aby bylo možné skutečně zachytit proměnlivý vývoj diarchie hlavy státu a hlavy vlády. Z druhé strany však tento „nominalistický“ přístup nedokáže vysvětlit, za jakých okolností se prezident dobrovolně stahuje do symbolické role, a kdy naopak dochází k rozmachu imperiálního prezidentství. Z práce je zjevné, že na volání po silné presidentské autoritě

a následnému případnému zinstitutionalizování má silný vliv zahraničně-politické napětí, které dlouho pobízelo finské elity k podřízení se jediné hlavě státu. Naopak dlouhotrvající domácí klid a stabilita na Islandu znesnadňovala ustanovení významného presidenta, který by se mohl postavit proti stranám, respektive postavit se „nad strany“. Nyní se situace obrátila, jelikož potenciál autonomie islandského presidenta je institucionálně nezpochybnitelný a případné další posílení role presidenta na Islandu závisí na mezinárodní situaci, ekonomické stabilitě doma a na schopnostech jednotlivých politických aktérů.

Ve výsledku práce potvrdila funkčnost teoretického konceptu polopresidencialismu, ale bohužel nenaplnila očekávání ohledně vysvětlujícího efektu stranického systému na reálně užívanou moc presidenta. Zatímco ve Finsku období polarizovaného pluralismu alespoň koreluje s obdobím dominantních presidentů, Island nikdy zcela neopustil typ umírněného pluralismu, který tak nemůže posloužit jako explanační proměnná směrem k presidentovi. Totéž platí i pro samotný faktor počtu relevantních stran v systému, který se ve Finsku a především na Islandu stále zvyšuje bez ohledu na aktuální výkon presidentského mandátu.

Seznam zdrojů

Arter, David: *Democracy in Scandinavia. Consensual, majoritarian or mixed?* Manchester: Manchester University Press, 2006.

Arter, David: Finland. In Elgie, Robert (ed.): *Semi-Presidentialism in Europe*. New York: Oxford University Press, 1999, s. 48-66.

Bláha, Petr: Pokus o omezení pravomocí prezidenta Islandu v „nové ústavě“, *Central European Journal of Politics*, Vol. 1 (2015), Issue 2, s. 79-88.

Constitution Act of Finland 1919. Dostupné z <https://www.refworld.org/docid/3ae6b53418.html> [cit. 26. července 2019].

Drnovská, Eliška: *Proměna postavení finského prezidenta od roku 1944 do současnosti – ústavní i reálné působení*. Bakalářská práce. Brno: Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity, 2011.

Duverger, Maurice: A New Political System Model: Semi-Presidential Government, *European Journal of Political Research*, Vol. 8 (1980), s. 165-187.

Duxbury, Charles: Iceland Lawmakers Face Tricky Negotiations After Inconclusive Election. *wsj.com* [on-line]. 30. října 2016. Dostupné z <https://www.wsj.com/articles/iceland-election-leaves-government-with-no-clear-majority-1477793918> [cit. 25. března 2020].

Elgie, Robert: Semi-Presidentialism: Concepts, Consequences and Contesting Explanations, *Political Studies Review*, 2 (2004), s. 316-344.

Elgie, Robert: *Semi-Presidentialism in Europe*. New York: Oxford University Press, 1999.

Elgie, Robert: Cohabitation – Finland. *www.semipresidentialism.com* [on-line]. 25. února 2009. Dostupné z <http://www.semipresidentialism.com/cohabitation-finland/> [cit. 29. března 2020].

Faux, Frédéric: En Finlande, les sociaux démocrates battent l'extrême droite sur le fil. *lefigaro.fr* [on-line]. 15. dubna 2019. Dostupné z <https://www.lefigaro.fr/international/en-finlande-les-sociaux-democrates-battent-l-extreme-droite-sur-le-fil-20190415> [cit. 24. března 2020].

Finland, Ministry of Justice: The Constitution of Finland. Dostupné z <https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1999/en19990731.pdf> [cit. 23. července 2019].

Fontaine, Andie Sophia: Elections 2016: Centre-Right Coalition May Be Falling Apart. *grapevine.is* [on-line]. 11. listopadu 2016. Dostupné z <https://grapevine.is/news/2016/11/11/elections-2016-centre-right-coalition-may-be-falling-apart/> [cit. 26. března 2020].

Gerring, John: What Is a Case Study and What Is It Good for? *The American Political Science Review*, Vol. 98 (2004), No. 2, s. 341-354.

Gissurarson, Hannes H.: Twists And Turns In The History Of The Icelandic Communist Movement. *The Reykjavík Grapevine*, Issue 2 (2012), s. 14.

Gylfason, Thorvaldur: *The Anatomy of Constitution Making: From Denmark in 1849 to Iceland in 2017*. CESifo Working Paper Series 6488, CESifo Group Munich, 2017.

Hardarson, Ólafur; Kristinsson, Gunnar Helgi: Iceland. *European Journal of Political Research*, Vol. 50 (2011), No. 7-8, s. 999-1003.

Hejkalová, Markéta: *Stručná historie států: Finsko*. Praha: Libri, 2003.

Hosmanová, Monika: *Island a Evropská Unie. Analýza přístupového procesu*. Bakalářská práce. Plzeň: Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni, 2015.

Iceland, Government of Iceland: Constitution of the Republic of Iceland. Dostupné z <https://www.government.is/Publications/Legislation/Lex/?newsid=89fc6038-fd28-11e7-9423-005056bc4d74> [cit. 23. července 2019].

Indridason, Indridi: The presidency in Iceland. *presidential-power.com* [on-line]. 31. května 2016. Dostupné z <http://presidential-power.com/?p=4952> [cit. 4. února 2019].

Kolektiv autorů: ANALYSIS: Government falls in shocking scandal involving one of Iceland's most notorious child abuse cases. *icelandmag.is* [on-line]. 15. září 2017. Dostupné z <https://icelandmag.is/article/analysis-government-falls-shocking-scandal-involving-one-icelands-most-notorious-child-abuse> [cit. 27. března 2020].

Kouba, Karel: Prezidentské, poloprezidentské a parlamentní systémy demokracie. In Dočekalová, Pavla; Švec, Kamil (ed.): *Úvod do politologie*. Praha: Grada, 2010, s. 119-139.

Kristinsson, Gunnar Helgi: Iceland. In Elgie, Robert (ed.): *Semi-Presidentialism in Europe*. New York: Oxford University Press, 1999, s. 86-103.

Kuusisto, Allan A.: The Paasikivi Line in Finland's Foreign Policy, *The Western Political Quarterly*, Vol. 12 (1959), No. 1.

Lijphart, Arend: *Democracies: Patterns of Majoritarian and Consensus Government in Twenty-one Countries*. New Haven, Conn.: Yale University Press, 1984.

Linz, Juan; Stepan, Alfred: *Problems of Democratic Transition and Consolidation: Southern Europe, South America, and Post-communist Europe*. Baltimore, Maryland: The Johns Hopkins University Press, 1996.

Mackie, Thomas; Rose, Richard: *The International Almanac of Electoral History*. Londýn: Macmillan, 1991.

Martyn-Hemphill, Richard: Iceland Goes to Polls Amid Scandals, Disgust and Distrust. *nytimes.com* [on-line]. 28. října 2017. Dostupné z

<https://www.nytimes.com/2017/10/28/world/europe/iceland-elections-gunnlaugsson.html> [cit. 28. března 2020].

McHale, Vincent E.; Skowronski, Sharon: *Political parties of Europe*. Ann Arbor: University of Michigan Press, 1983.

Mergl, Tomáš: *Současný stranický systém Islandu*. Diplomová práce. Praha: Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy, 2014.

Metcalf, Lee Kendall: Measuring Presidential Power, *Comparative Political Studies*, Vol. 33 (2000), No. 5, s. 660-685.

Nohlen, Dieter; Stöver, Philip: *Elections in Europe: a data handbook*. Baden-Baden: Nomos, 2010.

Norsk Senter for Forskningsdata (NSD) – European Election Database. Dostupné z https://nsd.no/european_election_database [on-line]. Cit. 7. dubna 2020.

Nousiainen, Jaakko: From Semi-presidentialism to Parliamentary Government: Political and Constitutional Developments in Finland, *Scandinavian Political Studies*, Vol. 24 (2001), No. 2, s. 95-109.

Óskarsdóttir, Stefánía: *From Majoritarian Parliamentarism to Semi-Presidentialism? The Case of Iceland*. Paper Presented at ECPR Joint Sessions, Salamanca, Spain, April 10-15, 2014, s. 1-24.

Paloheimo, Heikki: Finland: Let the Force Be with the Leader – But Who Is the Leader? In Poguntke, Thomas; Webb, Paul (ed.): *The Presidentialization of Politics. A Comparative Study of Modern Democracies*. Oxford: Oxford University Press, 2005, s. 246-268.

Paloheimo, Heikki: The Rising Power of the Prime Minister in Finland, *Scandinavian Political Studies*, Vol. 26 (2003), No. 3, s. 219-243.

Pesonen, Pertti; Riihinen, Olavi: *Dynamic Finland. The Political System and the Welfare State*. Helsinki: Finnish Literature Society, 2002.

Placák, Václav: *Passikivi a Kekkonen – silné postavení finských prezidentů pod vlivem SSSR*. Diplomová práce. Praha: Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy, 2018.

Roháček, Martin: *Finský prezident jako aktér zahraniční politiky*. Diplomová práce. Praha: Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy, 2015.

Sartori, Giovanni: *Srovnávací ústavní inženýrství. Zkoumání struktur, podnětů a výsledků*. Praha: SLON, 2011.

Sartori, Giovanni: *Strany a stranické systémy. Schéma pro analýzu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005.

Shugart, Matthew S. Carey, John M.: *Presidents and Assemblies. Constitutional Design and Electoral Dynamics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1992.

Shugart, Matthew: Semi-Presidential Systems: Dual Executive and Mixed Authority Patterns, *French Politics*, 3 (2005), s. 323-351.

Siaroff, Alan: Comparative presidencies: The inadequacy of the presidential, semi-presidential and parliamentary distinction, *European Journal of Political Research*, 42 (2003), s. 287-312.

Singleton, Fred: The Myth of 'Finlandization', *International Affairs*, Vol. 57 (1981), No. 2, s. 270-285.

Thorhallsson, Baldur: *Iceland and European Integration. On the edge*. New York: Routledge, 2004.

Veser, Ernst: Duverger's concept: Semi-presidential government revisited, *European Journal of Political Research*, 34 (1998), s. 201-224.

Vorlová, Kateřina: Proměna postavení finského prezidenta, *Acta Politologica*, Vol. 2 (2010), No. 2, s. 136-160.

Žižlavská, Hana: *Prezident Urho Kekkonen a jeho vliv na finský politický systém*. Magisterská práce. Brno: Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity, 2011.